

Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:43

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemior och utredningar

Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:43

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/julkaisut>

Yliopistopaino / Universitetsstryckeriet, 2007

ISBN 978-952-485-421-4 (nid./htf)

ISBN 978-952-485-422-1 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä/

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemior och utredningar 2007:43

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
4.9.2007

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Puheenjohtaja: Aulikki Kananoja Sihteerit: Arto Rautajoki, Tarja Pösö		Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
		Toimielimen asettamispyvm 9.1.2007	Dnro 36/040/2007
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta			
Julkaisun osat Muistio + liitteet			
Tiivistelmä <p>Työryhmän tehtävänä on ollut laatia ehdotus siitä, miten sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta on tarkoituksenmukaista järjestää ja kehittää yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuoteen 2012 mennessä ja miten se tulisi mitoittaa ottaen huomioon työelämän ja tutkimuksen tarpeet. Sosiaaliala on kasvava yhteiskunnallinen ala. Sosiaalialan korkeakoulutuksen riittävyys ja laatu suhteessa yhteiskunnan ja työelämän muutoksiin samoin kuin alan kehittämistä tukeva tutkimus ja tiedonmuodostus ovat keskeisiä sosiaalialan tulevaisuuden haasteita.</p> <p>Sosiaalialan koulutusta tulee kehittää korkeakoulutuksen duaalimallin pohjalta niin, että ammattikorkeakoulujen sosionomikoulutus ja ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon sisältö ja työelämävästavaus eroavat yliopistoissa annettavasta sosiaalityön koulutuksesta. Näin vastataan sosiaalialan laajoihin osaamistarpeisiin.</p> <p>Sosiaalityön yliopisto-opetusta antavien yksikköjen lukumäärään ei esitetä muutoksia. Sen sijaan sosiaalityön yliopistotasaisen koulutuksen volyymia tulee laajentaa aloituspaikkoja lisäämällä (noin 100 aloituspaikan lisäystarve). Ruotsinkielisen yliopistokoulutuksen volyymi on riittävä. Sosiaalityön opetusta ja tutkimusta on vahvistettava yliopistojen keskinäistä valtakunnallista yhteistyötä (sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio) sekä yksiköiden työelämä- ja ammattikorkeakouluyhteyksiä lisäämällä. Kertaluonteisista maisteriohjelmista ja koulutusta antavista sivupisteistä tulee luopua. Avoimen yliopiston opiskelumahdollisuutta on tuettava, jotta ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla on mahdollisuus hankkia sosiaalityöntekijän kelpoisuuteen vaadittavat sosiaalityön yliopistolliset opinnot.</p> <p>Ammattikorkeakouluissa annettavaa opetusta on edelleen kehitettävä niin, että se vastaa sosiaalialan moninaisiin tarpeisiin. Vanhustyön teema on yksi keskeinen tulevaisuuden haaste ammattikorkeakoulutukselle. Työelämätarpeiden tulee ohjata sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon kehittämistä. Ammattikorkeakoulujen aloituspaikkojen mitoituksen tulee perustua Koulutus ja tutkimus 2007–2012 -työryhmän laatimiin väestökehityksestä ja työvoimatarpeesta nouseviin tarvelaskelmiin. Ammattikorkeakoulujen tulee käynnistää suunnittelutyö valtakunnallisen aloituspaikkatavoitteen saavuttamiseksi kaikissa sosiaalialan koulutusta antavissa yksiköissä, missä tavoite ei vielä toteudu. Aikuiskoulutusta tulee lisätä ja sen mitoitus on tarpeen arvioida aloituspaikkojen suuntaamista varten. Ruotsinkielisen ammattikorkeakoulutuksen aloituspaikkoja tulee lisätä, erityisesti pääkaupunkiseudulla.</p> <p>Sosiaalialan koulutus edellyttää yliopistokoulutuksen yhteyteen perustettavia opetus- ja tutkimusklinikoita. Käytäntöön kiinnittyvät klinikat toimivat koulutuksen, tutkimuksen, alan työkäytäntöjen kehittämisen areenoina. Niillä on myös jatko- ja täydennyskoulutustehtäviä. Klinikat kokoavat yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoita ja opettajia käytännön opetukseen ja harjoitteluun. Niiden toiminta edellyttää terveydenhuollon vastaavaan toimintaan myönnettävää erityisvaltionosuutta. Ammattikorkeakoulujen perustamia ja perusteilla olevia hyvinvointialan kehittämisyksiköitä ja työelämän oppimisympäristöjä on tarpeen edistää.</p> <p>Sosiaalialan koulutuksen strategista kehittämistä varten tarvitaan molemmista korkeakoulusektoreista ja sosiaalialan työelämän edustajista koottu valtakunnallinen yhteistyöelin. Lisäksi työryhmä esittää sosiaalialan ammattikorkeakoulujen ja sosiaalityön yliopistoyksiköiden verkostojen välistä yhteistyötä vahvistettavaksi.</p> <p>Työryhmä esittää sosiaalityön ammatillisen tohtoritutkinnon valmistelun käynnistämistä jatkotutkintoväyläksi molemmille korkeakoulusektoreille. Sosiaalialalla tarvittava tutkimus, tutkijakoulutus ja käytäntöön liittyvä tiedonmuodostus on turvattava.</p>			
Avainsanat sosiaaliala, sosiaalityö, korkeakoulut, yliopistot, ammattikorkeakoulut			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:43		ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-421-4 (nid.) 978-952-485-422-1 (PDF)
Kokonaissivumäärä 88	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
4.9.2007

Författare (uppgifter om organets namn, ordförande, sekreterare) Ordförande: Aulikki Kananoja Sekreterar: Arto Rautajoki, Tarja Pösö	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td colspan="2">Typ av publikation Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar</td> </tr> <tr> <td colspan="2">Uppdragsgivare Undervisningsministeriet</td> </tr> <tr> <td style="width: 50%;">Datum för tillsättande av 9.1.2007</td> <td style="width: 50%;">Dnro 36/040/2007</td> </tr> </table>	Typ av publikation Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		Datum för tillsättande av 9.1.2007	Dnro 36/040/2007
Typ av publikation Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar							
Uppdragsgivare Undervisningsministeriet							
Datum för tillsättande av 9.1.2007	Dnro 36/040/2007						
Publikation (även den finska titeln) Högskoleutbildningens inriktning inom det sociala området (Sosiaalialan korkeakoulutuksen suunta)							
Publikationens delar Promemoria + bilagor							
<p>Sammandrag Arbetsgruppens uppgift har varit att lägga fram ett förslag på hur man på det mest ändamålsenliga sättet och med beaktande av arbetslivets och forskningens behov skall ordna utbildningen inom den sociala sektorn i universiteten och i yrkeshögskolorna fram till år 2012. Den sociala sektorn är en samhällssektor med ökande arbetskraftsbehov. Att se till att det på högskolenivå erbjuds tillräckligt många utbildningsplatser och att utbildningen fyller de kvalitativa mål som ställs på den i förhållande till förändringarna i samhället och i arbetslivet är en av de viktigaste utmaningarna i sammanhanget. Också forskningen och kunskapsbildningen, som stödjer utvecklandet av den sociala sektorn, är viktiga.</p> <p>Utbildningen inom den sociala sektorn skall utvecklas på basis av dualmodellen inom högskoleutbildningen så att socionomutbildningen i yrkeshögskolorna respektive högre yrkeshögskoleexamen skiljer sig från utbildningen inom området på universitetsnivå vad gäller utbildningens innehåll och dess inriktning med avseende på arbetslivets behov. Profileringen är ett sätt att anpassa utbildningen till de omfattande kunskapsbehoven inom den sociala sektorn.</p> <p>I den mängd enheter som ger universitetsutbildning inom socialt arbete föreslås inte ändringar. Däremot skall volymen på utbildningen på universitetsnivå ökas genom en utbyggnad av antalet nybörjarplatser (behovet är cirka 100 nya nybörjarplatser). Volymen på den svenskspråkiga universitetsutbildningen inom området är tillräcklig. Undervisningen och forskningen inom socialt arbete stärks i och med ökat samarbete på nationell nivå mellan universiteten (ett nationellt universitetskonstium inom socialt arbete). Enheternas kontakter med företrädare för arbetslivet och kontakterna till yrkeshögskolorna stärks också. Förfarandet med magisterprogram av engångskaraktär och verksamhet vid separata utbildningsenheter skall man inte längre satsa på. Personer som har avlagt högre högskoleexamen skall i ökande grad beredas möjlighet att inom ramen för studier vid de öppna universiteten skaffa sig kunskaper inom socialt arbete på universitetsnivå.</p> <p>Undervisningen i yrkeshögskolorna skall fortsättningsvis utvecklas så att den motsvarar de mångskiftande behoven som finns inom den sociala sektorn. Äldringsvård är en central utmaning i framtiden för yrkeshögskoleutbildningen. Behoven i arbetslivet skall vara vägledande när man utvecklar den högre högskoleexamen inom den sociala sektorn. Dimensioneringen av nybörjarplatserna i yrkeshögskolorna skall grunda sig på de behovsutredningar som arbetsgruppen för Utbildning och forskning 2007–2012 har lagt fram för befolkningsutvecklingen och arbetskraftsbehovet. Yrkeshögskolorna skall inleda ett planeringsarbete i syfte att uppnå det uppställda målet för nybörjarplatser i sådana enheter som ger utbildning inom det sociala området och där det uppställda målet ännu inte har uppnåtts. Vuxenutbildningen skall ökas och dimensioneras på ett sätt som beaktar det ökade antalet nybörjarplatser. Nybörjarplatserna inom den svenskspråkiga yrkeshögskoleutbildningen skall ökas speciellt i huvudstadsregionen.</p> <p>Undervisnings- och forskningskliniker skall grundas i anslutning till universitetsutbildningen inom den sociala sektorn. Klinikerna med praktiskt inriktad verksamhet skall fungera som arenor för utbildning, forskning och utveckling av arbetspraxis på området. De har också uppgifter som ansluter sig till postgradual och påbyggnadsutbildning. Studerande vid universiteten och i yrkeshögskolorna sammankommer i klinikerna för att praktisera och för att få handledning i praktiskt arbete av lärarna. Verksamheten förutsätter att staten beviljar specialstatsandelar som är avsedda för hälsovården. Utvecklingsenheter inom välfärdssektorn, som yrkeshögskolorna har grundat eller håller på att grunda, skall främjas. Samma gäller inlärningsmiljöer som beaktar förhållandena i arbetslivet.</p> <p>För att på ett strategiskt plan utveckla utbildningen inom den sociala sektorn krävs ett samarbetsorgan på nationell nivå, som består av företrädare för de båda högskolesektorerna samt för yrkesverksamma personer och organisationer inom den sociala sektorn. Arbetsgruppen stöder också ett ökat samarbete mellan yrkeshögskolornas nätverk inom den sociala sektorn respektive det nätverk som har skapats för universitetsenheter sociala arbete.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att man inleder de förberedelser som krävs för en yrkesinriktad doktorsexamen i socialt arbete. De båda högskolesektorerna skall kunna utnyttja denna examenskanal för studerandenas postgraduala studier. Forskning och forskarutbildning inom den sociala sektorn samt kunskapsbildningen i anslutning till det praktiska arbetet skall tryggas.</p>							
Nyckelord den sociala sektorn, socialt arbete, högskolor, universitet, yrkeshögskolor							
Övriga uppgifter							
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2007:43	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%;">ISSN 1458-8102</td> <td style="width: 50%;">ISBN 978-952-485-421-4 (htf.) 978-952-485-422-1 (PDF)</td> </tr> <tr> <td>Sidoantal 88</td> <td>Språk finska</td> </tr> <tr> <td>Pris</td> <td>Sekretessgrad offentlig</td> </tr> </table>	ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-421-4 (htf.) 978-952-485-422-1 (PDF)	Sidoantal 88	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-421-4 (htf.) 978-952-485-422-1 (PDF)						
Sidoantal 88	Språk finska						
Pris	Sekretessgrad offentlig						
Distribution Universitetsstryckeriet	Förlag Undervisningsministeriet						

Opetusministeriölle

Opetusministeriö päätti 9.1.2007 (Dnro 36/040/2007) käynnistää selvitystyön, jonka tehtävänä oli tarkastella sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta Suomen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa ja tuottaa ehdotuksia siitä, miten koulutus ja tutkimus tulee järjestää ja mitoittaa korkeakouluissa. Tehtävänä oli laatia ehdotus siitä, miten sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta on tarkoituksenmukaista järjestää ja kehittää yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuoteen 2012 mennessä ja miten se tulisi mitoittaa ottaen huomioon työelämän ja tutkimuksen tarpeet. Samalla tulisi tehdä ehdotuksia ruotsinkielisen koulutuksen järjestämisestä ja siitä, millainen koulutusohjelmarakenne sosiaalialalla tarvitaan vastaamaan työelämän tarpeisiin.

Selvitystyön yhteydessä tarkasteltavia kysymyksiä täsmennettiin seuraavalla tavalla:

- 1 Millainen koulutusohjelmarakenne on tarkoituksenmukainen työelämän ja tutkimustoiminnan tarpeiden kannalta? Mikä on yliopistojen maisteriohjelmien ja ylempien ammattikorkeakoulututkintojen rooli ja tarve?
- 2 Onko yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjako sosiaalialan osaamisen koulutuksessa selkeä vai esiintyykö toiminnassa päällekkäisyyksiä? Miten työnjakoa tulee kehittää? Mitkä ovat yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyön tarpeet ja mahdollisuudet alan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisessä?
- 3 Onko sosiaalialan tutkintoihin johtava koulutus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa oikein mitoitettu? Miten huolehditaan alan riittävästä vetovoimaisuudesta?
- 4 Mitä rakenteellisen kehittämisen toimia tarvitaan vahvojen, sosiaalialan kehittämisestä vastuussa olevien yksiköiden kehittämiseksi? Tarvitaanko tällaisia yksiköitä? Millä tavoin nykyistä yksikkörakennetta kummallakin korkeakoulusektorilla tulee kehittää?
- 5 Millainen on korkeakoulusektoreiden työnjako sosiaalialan tutkimuksen kehittämisessä? Millaisia tutkimusprofiileja ja painoaloja eri korkeakouluille on tarkoituksenmukaista rakentaa ja miten niitä voitaisiin hyödyntää opetuksen kehittämisessä? Miten tutkimuksen vaikuttavuutta voitaisiin sosiaali- ja terveysalalla vahvistaa kehittämällä aloja palvelevaa tutkimustoimintaa yhteisrahoitteiselta pohjalta ja sopimalla työnjaoista?

Selvitystyön tuli valmistua 20.8.2007 mennessä.

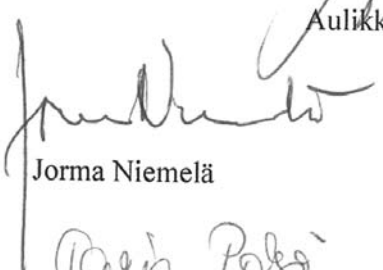

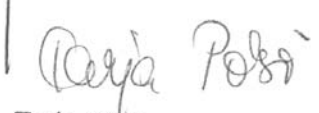

Opetusministeriö kutsui selvitysryhmän puheenjohtajaksi yhteiskuntatieteiden maisteri, Helsingin kaupungin eläkkeellä oleva sosiaalijohtaja Aulikki Kananojan. Selvitysryhmään nimettiin professori Veli-Matti Ritakallio Turun yliopistosta ja rehtori, sosiaalityön dosentti Jorma Niemelä Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Selvitysryhmän sihteereinä toimivat ammattikorkeakoulujen sosiaalialan verkoston puheenjohtaja, kehityspäällikkö Arto Rautajoki Kemi-Tornion ammattikorkeakoulusta ja yliopistojen sosiaalityön verkoston, SOSNET, puheenjohtaja, professori Tarja Pösö Tampereen yliopistosta.

Työryhmä kokoontui 11 kertaa. Se järjesti neljä kuulemistilaisuutta, jossa kuultiin laajasti sosiaalialan koulutuksen, tutkimuksen ja työelämän asiantuntijoita.

Muistioon liittyy rehtori Jorma Niemelän eriyvä mielipide.

Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä jättää kunnioittavasti muistion opetusministeriölle.

Helsingissä 27.8.2007

 Jorma Niemelä	 Aulikki Kananoja	 Veli-Matti Ritakallio
 Tarja Pösö		 Arto Rautajoki

Sisältö

1	<u>Yhteenveto työryhmän ehdotuksista</u>	9
2	<u>Työryhmän tehtävät ja työskentely</u>	12
3	<u>Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen linjaukset sosiaalialan koulutuksen kehystenä</u>	15
4	<u>Sosiaalialan koulutus, sen kehityshistoria ja keskeiset jännitteet</u>	18
4.1	Sosiaalialan koulutuksen kehityshistoriasta	18
4.2	Sosiaalityön koulutus yliopistoissa	19
4.3	Sosiaalialan koulutus ammattikorkeakouluissa	21
4.3.1	<i>Sosionomi (AMK)</i>	22
4.3.2	<i>Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto</i>	23
4.4	Kansainvälisiä näkökulmia sosiaalialan koulutukseen	25
4.5	Sosiaalialan koulutuksen verkostot	26
4.6	Sosiaalialan korkeakoulutuksen keskeiset jännitteet	27
5	<u>Sosiaalialan tulevaisuuteen vaikuttavia tekijöitä</u>	29
5.1	Yleinen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen kehitys	29
5.2	Hyvinvointipolitiikan kehityssuunnat ja sosiaalialan rakenteellinen kehittäminen	31
6	<u>Sosiaalialan ammatit ja niitä koskevat muutokset</u>	33
6.1	Tehtäväalueet ja niiden volyymit	33
6.2	Sosiaalialan ammattien kelpoisuudet ja tehtävärakenteiden muutosprosessi	34
6.3	Sosiaalialan osaamis- ja työvoimatarpeet	37
7	<u>Sosiaalialan koulutusohjelma-rakenne – kehittämisehdotukset</u>	39
7.1	Yleiset periaatteet	39
7.2	Sosiaalityön koulutus	40
7.3	Sosiaalialan koulutus ammattikorkeakouluissa	42
7.4	Opetus- ja tutkimuslinikat sosiaalialan koulutuksessa	45
7.5	Työryhmän esitykset – yhteenvetoa	46

8	Sosiaalityön yliopistokoulutuksen rakenteellinen kehittäminen ja koulutusvolyyymi	47
8.1	Sosiaalityön koulutuksen rakenteellisen kehittämisen yleiset linjat	47
8.2	Sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio	48
8.3	Sosiaalityön koulutuksen volyyymi	49
8.4	Työryhmän esitykset – yhteenvetoa	50
9	Sosiaalialan ammattikorkea-kouluopetuksen rakenteellinen kehittäminen ja koulutusvolyyymi – kehittämis ehdotukset	52
9.1	Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen rakenteellisen kehittämisen yleiset linjat	52
9.2	Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen volyyymi	52
9.3	Sosiaalialan aikuiskoulutuksen kehittäminen ammattikorkeakouluissa	54
9.4	Työryhmän esitykset – yhteenvetoa	57
10	Yliopistojen ja ammattikorkea-koulujen työnjako ja yhteistyö: kehittämis ehdotukset yhteistyön tarpeesta ja muodoista	59
10.1	Työnjako ja yhteistyön tarve	59
10.2	Sosiaalialan koulutusta käsittelevä yhteistyöelin	60
10.3	Korkeakouluverkostojen välinen yhteistyö	60
10.4	Paikallinen yhteistyö sosiaalialan koulutuksessa	61
10.5	Opintopolut sosiaalialan tutkinnoissa	62
10.6	Työryhmän esitykset yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjaosta ja yhteistyöstä: yhteenveto	64
11	Sosiaalialan tutkimus ja kehittäminen	65
11.1	Tutkimuksen vahvistaminen	65
11.2	Sosiaalialan kehittäminen	67
11.3	Yhteenveto työryhmän esityksistä	70
12	Toteuttamissuunnitelma ja aikataulu	71
	Lähteet	73
	Eriävä mielipide	78
	Liitteet	81
	Liite 1. Työryhmän kuulemat asiantuntijat	81
	Liite 2. Liitetaulukoita	82
	Liite 3. Tutkimusta, opetusta ja käytäntöä yhdistäviä uusia toteutuksia	83
	Liite 4. Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan malleja	86

1 Yhteenvedo työryhmän ehdotuksista

Työryhmän tehtävänä on ollut laatia ehdotus siitä, miten sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta on tarkoituksenmukaista järjestää ja kehittää yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuoteen 2012 mennessä ja miten se tulisi mitoitaa ottaen huomioon työelämän ja tutkimuksen tarpeet.

Sosiaaliala on kasvava yhteiskunnallinen ala. Sosiaalialan korkeakoulutuksen riittävyys ja laatu suhteessa yhteiskunnan ja työelämän muutoksiin samoin kuin alan kehittämistä tukeva tutkimus ja tiedonmuodostus ovat keskeisiä sosiaalialan tulevaisuuden haasteita.

Sosiaalialan koulutusta tulee kehittää korkeakoulutuksen duaalimallin pohjalta niin, että ammattikorkeakoulujen sosionomikoulutus ja ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon sisältö ja työelämävastaavuus eroavat yliopistoissa annettavasta sosiaalityön koulutuksesta. Näin vastataan sosiaalialan laajoihin osaamistarpeisiin ja vahvistetaan korkeakoulujen tarkoituksenmukaista profilia ja työnjakoa.

Valtaosa sosiaalialan korkeakoulutetuista koulutetaan ammattikorkeakouluissa. Ammattikorkeakoulututkinnon laaja-alaisuus, joustavuus ja työelämäsidonnaisuus vastaavat työryhmän käsityksen mukaan hyvin sosiaalialan muuttuviin ja moni-ilmeisiin odotuksiin. Edellä mainittuja piirteitä tulee entisestään vahvistaa. Työryhmä on esittänyt käynnistettäväksi vanhustyön monialaista koulutusohjelmaa vastaamaan ikääntyvän väestön kysymyksiin. Ylempää ammattikorkeakoulututkimusta tulee kehittää sen tehtävää sosiaalialan tehtävärakenteissa selventäen ja tiiviisti tehtävärakenteiden uudistamiseen liittyen.

Sosiaalityön yliopistokoulutusta tulee kehittää tutkimukseen ja teoriaan perustuvana koulutuksena, jossa teoriaopetus, tieteellinen tutkimus ja käytännössä tapahtuva opetus ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja jossa alan käytäntöjä tutkitaan, arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti välittömässä kenttäsuhteessa. Koulutuksen erityinen haaste on yhdistää edellä mainitut kolme elementtiä. Ratkaisuksi työryhmä esittää opetus- ja tutkimuslinikoiden (6+1) perustamista yliopistojen yhteyteen.

Opetus- ja tutkimuslinikoiden tehtävänä on toimia alan vahvan osaamisen, kehittämisen ja innovaatioiden keskuksina, joissa tapahtuu merkittävä osa sosiaalityön ja soveltuvin osin sosionomien (AMK) koulutukseen kuuluvasta käytännön opetuksesta ja harjoittelusta. Klinikat ovat vahvasti tutkimusyksiköitä, joissa tehdään alan perustutkimusta ja kehittämistä tukevaa soveltavaa tutkimusta. Klinikoiden toimintaresurssit tulee turvata esimerkiksi erityisvaltio-osuuksilla.

Sosiaalityön yliopistokoulutusta annetaan Helsingin, Jyväskylän, Kuopion, Lapin, Tampereen ja Turun yliopistoissa. Ruotsinkielistä koulutusta toteutetaan Helsingin yliopistossa (Svenska social- och kommunalhögskolan vid HU ja Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos). Sosiaalityön yliopisto-opetusta antavien yksikköjen lukumäärään ei esitetä muutoksia. Sen sijaan sosiaalityön yliopistotasaisen koulutuksen volyymia tulee laajentaa aloituspaikkoja lisäämällä (noin 100 aloituspaikan lisäystarve). Ruotsinkielisen yliopistokoulutuksen volyymi on riittävä. Sosiaalityön koulutuksen kustannuskerrointa esitetään korotettavaksi. Sosiaalityön opetusta ja tutkimusta on vahvistettava yliopistojen keskinäistä valtakunnallista yhteistyötä (sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio) sekä yksiköiden työelämä- ja ammattikorkeakouluhyteyksiä lisäämällä. Kertaluonteisista maisteriohjelmista ja koulutusta antavista sivupisteistä tulee luopua. Avoimen yliopiston opiskelumahdollisuutta on tuettava, jotta ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla on mahdollisuus hankkia sosiaalityöntekijän kelpoisuuteen vaadittavat sosiaalityön yliopistolliset opinnot.

Sosiaalialan ammattikorkeakouluopintoja voi suorittaa tällä hetkellä 22 ammattikorkeakoulussa. Ammattikorkeakoulutuksen laajuuteen vaikuttaa käynnissä oleva sosiaalialan tehtävärakennemuutos. Sosiaaliohjaajien osuus sosiaalialan ammattilaisista kasvaa. Aloituspaikkojen mitoituksen tulee perustua opetusministeriön asettaman Koulutus ja tutkimus 2007–2012 työryhmän laskelmiin työvoimatarpeesta. Työryhmän näkemyksen mukaan aloituspaikkatarvetta tulee arvioida käynnissä olevan tehtävärakennemuutoksen ja siihen liittyvien sosiaali- ja terveysministeriön vuodelle 2008 ajoitettujen henkilöstömitoituskaisujen pohjalta. Aloituspaikkatarve tulee arvioida uudestaan myös silloin, jos ammattikorkeakouluille annetaan uusia valtakunnallisia ja alueellisia tehtäviä. Ruotsinkielisen koulutuksen aloituspaikkoja tulee lisätä etenkin pääkaupunkiseudulla. Aikuiskoulutuksen roolia tulee vahvistaa. Aikuiskoulutuksen ja ammatillisten erikoistumisopintojen osalta on tehtävä erillisselvitys.

Ammattikorkeakouluyksiköiden tulee käynnistää pikaisesti selvitys siitä, miten kaikissa yksiköissä saavutetaan rakenteellisen kehittämisen tavoitteeksi asetettu aloituspaikkamäärä.

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen profiilin, tehtävien ja työelämävastaavuuksien selkiintymisen myötä vähenee sosiaalialan tutkintojen päällekkäinen opiskelu. Sosiaalialan opintopolkuja pitää siitä huolimatta selkiinnyttää niin, että ne ovat mahdollisimman yhdenmukaiset ja julkilausutut. Opintopoluissa tulee ottaa huomioon myös sosionomi (AMK)-tutkinnon suorittaneiden mahdollisuus hankkia pätevyys esiopetuksen ja erityislastentarhanopettajan tehtävissä.

Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen välistä yhteistyötä sekä niiden ja työelämän välistä yhteistyötä tulee vahvistaa sosiaalialan koulutuksessa. Korkeakoulujen keskinäisessä yhteistyössä tärkeässä asemassa ovat sosiaalialan ammattikorkeakoulujen verkosto ja sosiaalityön yliopistoyksiköiden verkosto (SOSNET). Lisäksi työryhmä pitää tarpeellisena sosiaalialan koulutusta käsittelevän valtakunnallisen yhteistyöelimen perustamista. Yhteistyöelimessä tulee olla edustettuna molempien korkeakoulusektoreiden lisäksi sosiaalialan työelämä sekä sosiaalialan ja opetuksen keskushallinto.

Työryhmä esittää sosiaalityön ammatillisen tohtoritutkinnon valmistelun käynnistämistä. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille tulee avata väylä em. tutkintoon. Sosiaalialalla tarvittava tutkimus, tutkijakoulutus ja käytäntöön liittyvä tiedonmuodostus on turvattava. Opetus- ja tutkimuskeskeisten ja sosiaalialan alueellisen kehittämistoiminnan tehtävät, vastuualueet ja rakenteet on selkiytettävä siten, että voidaan välttää päällekkäinen työ ja suunnata kokonaisvoimavarat taloudellisella tavalla. Tämä edellyttää opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistä sopimista tehtävä- ja kustannusjaoista. Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoiminnan perusrahoitus on varmistettava.

Työryhmän enemmistön näkemys on, että sosiaalialan korkeakoulutus noudattaa nykyisellään tarkoituksenmukaisella tavalla niitä vaatimuksia, joita vuonna 2005 voimaan tullessa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia säätelevässä laissa on. Eriävän mielipiteen mukaan sosiaalityön monimuotoistuminen edellyttää erilaisten osaamisprofiilien parempaa hyödyntämistä ja siksi ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon tulisi tuottaa kelpoisuus sosiaalityöntekijän tehtävään.

Työryhmän näkemyksen mukaan sosiaaliala on tulevaisuudessa monien haasteiden edessä. Koulutussektoreiden yhteistyön tiivistäminen, työelämäyhteyksien vahvistaminen, osaamisen uudistaminen ja innovaatiokapasiteetin kasvattaminen on mahdollista nykyisellä korkeakoulutuksen rakenteella. Koulutus voi silloin olla omalta osaltaan vahvistamassa alan vetovoimaa. Koulutuksen rinnalla tarvitaan monia muita sosiaalialan sisäisiä muutoksia.

2 Työryhmän tehtävät ja työskentely

Opetusministeriö päätti 9.1.2007 (Dnro 36/040/2007) käynnistää selvitystyön, jonka tehtävänä oli tarkastella sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta Suomen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa ja tuottaa ehdotuksia siitä, miten koulutus ja tutkimus tulee järjestää ja mitoittaa korkeakouluissa. Tehtävänä oli laatia ehdotus siitä, miten sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta on tarkoituksenmukaista järjestää ja kehittää yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuoteen 2012 mennessä ja miten se tulisi mitoittaa ottaen huomioon työelämän ja tutkimuksen tarpeet. Samalla tulisi tehdä ehdotuksia ruotsinkielisen koulutuksen järjestämisestä ja siitä, millainen koulutusohjelmarakenne sosiaalialalla tarvitaan vastaamaan työelämän tarpeisiin.

Selvitystyön yhteydessä tarkasteltavia kysymyksiä täsmennettiin seuraavalla tavalla:

- 1 Millainen koulutusohjelmarakenne on tarkoituksenmukainen työelämän ja tutkimustoiminnan tarpeiden kannalta? Mikä on yliopistojen maisteriohjelmien ja ylempien ammattikorkeakoulututkintojen rooli ja tarve?
- 2 Onko yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjako sosiaalialan osaamisen koulutuksessa selkeä vai esiintyykö toiminnassa päällekkäisyyksiä? Miten työnjakoa tulee kehittää? Mitkä ovat yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyön tarpeet ja mahdollisuudet alan koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisessä?
- 3 Onko sosiaalialan tutkintoihin johtava koulutus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa oikein mitoitettu? Miten huolehditaan alan riittävästä vetovoimaisuudesta?
- 4 Mitä rakenteellisen kehittämisen toimia tarvitaan vahvojen, sosiaalialan kehittämisestä vastuussa olevien yksiköiden kehittämiseksi? Tarvitaanko tällaisia yksiköitä? Millä tavoin nykyistä yksikkörakennetta kummallakin korkeakoulusektorilla tulee kehittää?
- 5 Millainen on korkeakoulusektoreiden työnjako sosiaalialan tutkimuksen kehittämisessä? Millaisia tutkimusprofiileja ja painoaloja eri korkeakouluille on tarkoituksenmukaista rakentaa ja miten niitä voitaisiin hyödyntää opetuksen kehittämisessä? Miten tutkimuksen vaikuttavuutta voitaisiin sosiaali- ja terveysalalla vahvistaa kehittämällä aloja palvelevaa tutkimustoimintaa yhteisrahoitteiselta pohjalta ja sopimalla työnjaoista?

Selvitystyön tuli valmistua 20.8.2007 mennessä.

Opetusministeriö kutsui selvitysryhmän puheenjohtajaksi yhteiskuntatieteiden maisteri, Helsingin kaupungin eläkkeellä oleva sosiaalijohtaja Aulikki Kananojan. Selvitysryhmään nimettiin sosiaalipolitiikan professori Veli-Matti Ritakallio Turun yliopistosta ja rehtori, sosiaalityön dosentti Jorma Niemelä Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Selvitysryhmän sihteerinä toimivat ammattikorkeakoulujen sosiaalialan verkoston puheenjohtaja, kehityspäällikkö Arto Rautajoki Kemi-Tornion ammattikorkeakoulusta ja yliopistojen sosiaalityön verkoston, SOSNET, puheenjohtaja, sosiaalityön professori Tarja Pösö Tampereen yliopistosta.

Työryhmä kokoontui 11 kertaa. Se järjesti neljä kuulemistilaisuutta, jossa kuultiin sosiaalialan koulutuksen, tutkimuksen ja työelämän asiantuntijoita. Kuulemistilaisuuksien lisäksi työryhmä pyysi käyttöönsä kirjallisia lausuntoja selvitystyön tehtäväksiannon keskeisistä kysymyksistä. Työryhmä sai käyttöönsä seuraavien tahojen näkemykset (ks. nimilista liite 1):

- Kunnallinen työmarkkinalaitos
- Kuntaliitto
- Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto
- Sosiaalialan osaamiskeskukset
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry
- Sosiaali- ja terveysministeriö
- Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry
- Stakes
- Suomen ammattikorkeakouluopiskelijoiden liitto
- Suomen ylioppilaskuntien liitto ry
- Talentian sosiaalialan opiskelijat TaSo ry
- Toimihenkilökeskusjärjestö STTK
- Uudenmaan erityispalvelut
- Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto (SOSNET)
- Vantaan kaupunki

Lisäksi kuultiin erikseen ruotsinkielisen koulutuksen erityiskysymyksistä ammattikorkeakoulujen, yliopistojen ja ruotsinkielisen osaamiskeskuksen edustajia.

Selvitystyöryhmä on käyttänyt työskentelynsä tukena useita korkeakoulutusta ja erityisesti sosiaalialaa ja sen koulutusta käsitteleviä tutkimuksia, selvityksiä, muistioita ja linjauksia, joita on ilmestynyt useita 1990-luvun lopusta alkaen (mm. Kananoja 1997; Pohjola 1998; Marjamäki et al. 1998; Murto et al. 2004; Karjalainen & Sarvimäki 2005; Karvinen-Niinikoski et al. 2005; Davies et al. 2006; Vuorensyrjä et al. 2006; Koulutus ja tutkimus 2007–2012). Lisäksi työryhmä on käyttänyt sosiaalialan ammattikorkeakouluyksiköiden ja sosiaalityön yliopistoyksiköiden tuottamia, opetuksen tavoitteisiin, sisältöihin ja pedagogiikkaan liittyviä, osin julkaisemattomia raportteja ja analyyseja. Olemassa oleva lähdeaineisto on tarjonnut ajankohtaisen tiedon muun muassa työvoimatarpeista ja koulutuksen

mitoituksesta ja painotuksista ja siksi työryhmä on tehnyt em. raporttien lisäksi vain pienimuotoista, täydentävää tiedonkeruuta. Työryhmä on joutunut myös toteamaan, että sosiaalialan koulutusta ja työelämää koskeva tiedontuotanto ja tilastointi on pistemäistä ja satunnaista ja siksi joidenkin, ehdotusten kannalta tarpeellisten pohjatietojen saaminen ja mitoitusta koskevien ehdotusten tekeminen osoittautui vaikeaksi.

Ruotsinkielistä koulutusta koskevan erillisselvityksen on tehnyt Ammattikorkeakoulu Arcadan yliopettaja Åsa Rosengren.

Työryhmä haluaa kiittää kaikkia kuulemiaan asiantuntijoita heidän antamastaan panoksesta. Kuultujen asiantuntijoiden nimet löytyvät liitteestä 1.

Selvitystyöryhmä on keskittynyt tehtäväksiannon mukaisesti tarkastelemaan ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen antamana sosiaalialan koulutuksena ja siksi toisella asteella tapahtuvaa koulutusta käsitellään vain maininnanomaisesti. Varhaiskasvatuksen kysymykset ja sitä koskevat koulutusratkaisut on myös pääsääntöisesti jätetty tämän tarkastelun ulkopuolelle lukuun ottamatta sosionomi (AMK) -koulutusta.

Sihteereistä Arto Rautajoki on vastannut luvuista 3, 4.3, 5, 7.3, 9 ja 11.2. Tarja Pösön vastuulla ovat olleet muut luvut.

3 Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen linjaukset sosiaalialan koulutuksen kehyksenä

Euroopassa on viime vuosikymmenen lopulta lähtien kehitetty määrätietoisesti korkeakoulujen toimintoja ja rakenteita muuttuvan toimintaympäristön tarpeita ja tulevaisuuden haasteita vastaaviksi. Euroopan taloudellinen ja poliittinen integraatiokehitys on liittynyt kiinteästi maailmantalouden globalisoitumiseen. Tätä nykyä se ulottuu yhä selvemmin myös koulutukseen. Korkeakoulujen integraatiokehitystä ohjaa erityisesti vuonna 1999 Bolognan julistuksesta käynnistynyt prosessi. Sen tavoitteena on luoda yhtenäinen ja kilpailukykyinen eurooppalainen korkeakoulutusalue vuoteen 2010 mennessä (Ammattikorkeakoulut Bolognan tiellä 2007, 5; Liljander 2004, 16–18).

Useimpien Euroopan maiden korkeakoulupolitiikkaan ja -rakenteisiin vaikuttavat samat yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutokset kuten talouden ja elinkeinoelämän globalisoituminen, uuden teknologian käyttöönotto ja sen vaikutukset toimintatapoihin, työelämän kasvavat osaamistarpeet, julkisten resurssien niukkuus, tehokkuusvaatimusten lisääntyminen, koulutuksen kaupallistuminen ja tarjonnan monipuolistuminen sekä laadunvarmistuksen korostuminen. Korkeakoulujen toimintaympäristön muutokset edellyttävät myös Suomen korkeakoulujärjestelmän rakenteen uudelleen arviointia.

Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen keskeisenä lähtökohtana on duaalimalliin perustuvan järjestelmän kansainvälisen kilpailukyvyn ja houkuttelevuuden parantaminen osana eurooppalaista korkeakoulu- ja tutkimusalueetta. Tehokas ja toimiva korkeakouluverkko vaatii tiivistä yhteistyötä ja voimien yhdistämistä. Korkeakouluja kehitetään ensisijaisesti niin, että niissä kussakin on edustettuina useita koulutus- ja tieteenaloja. Tulevaisuuden haasteista korkeakoulujärjestelmän rakenteen uudelleen arviointia edellyttävät muun muassa nuorten ikäluokkien pienenevä kehitys vanhusväestön määrän samanaikaisesti kasvaessa ja yhä koveneva globaali kilpailu koulutus- ja tutkimusmarkkinoilla. (Ammattikorkeakoulut Bolognan tiellä 2007; 6–7; Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet 2006.)

OECD-asiantuntijat ovat arvioineet suomalaisen korkeakoulujärjestelmän vahvaksi pohjaksi tulevaisuuden haasteille. Uuden, Matti Vanhasen II hallituksen keskeinen korkeakoulupoliittinen tavoite on koulutuksen ja tutkimuksen laadun ja vaikuttavuuden parantaminen. Hallitusohjelman mukaisesti koulutusjärjestelmää kehitetään kokonaisuutena

vastaamaan globaaliin haasteeseen ja väestö- ja ammattirakenteen muutokseen. Hallitusohjelmassa korostetaan ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen keskinäisen työnjaon selkeyttämistä. Rakenteellista kehittämistä jatketaan duaalimallin pohjalta, jossa yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on eri tehtävät ja profiilit. Myös tutkinnot ja tutkintonimikkeet eroavat toisistaan ja tuottavat erilaista osaamista työmarkkinoiden tarpeisiin. Yliopistojen toiminnassa korostuu tieteellinen tutkimus ja siihen pohjautuva koulutus. Ammattikorkeakoulujen tehtävässä korostuu työelämälähtöisyys sekä alueen ja pk-sektorin tarpeet. Ammattikorkeakoululaissa korostetaan niiden merkitystä väestön hyvinvointipalvelujen kehittämiseksi. Korkeakoulujen toimintaa halutaan lisäksi koota nykyistä suurempiin ja vaikuttavampiin kokonaisuuksiin. Korkeakoululaitosta kehitetään yliopistoista, ammattikorkeakouluista ja niiden välisistä uusista yhteistyösopimus pohjaisista liittymistä muodostuvana kokonaisuutena. Tavoitteena on, että uudet korkeakoulurakenteet ovat pääosin käytössä vuonna 2012. (Koulutus ja tutkimus 2007–2012 luonnos 29.6.2007; Misukka 2007.) Sosiaalialan koulutus-, tutkimus- ja kehitystoiminnassa keskeisesti tähän kokonaisuuteen kuuluvat myös sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamat sosiaalialan osaamiskeskukset sekä perusteilla olevat kehittämisyksiköt. Lisäksi ovat käynnistyneet Stakesin alueyksiköt.

Korkeakoululaitoksen rakenteellisella kehittämisellä suhteessa OECD-arvioinnin suosituksiin tavoitellaan mm. opetuksen ja tutkimuksen laadun paranemista, koulutuksen ja tutkimuksen vaikuttavuuden vahvistumista mm. profiloitumisen ja erikoistumisen sekä työelämäyhteistyön avulla, korkeakoulujen kansainvälistymisen etenemistä mm. lisäämällä liikkuvuutta, väestön osaamistason kohoamista ja kilpailukyvyn paranemista, korkeakoulutuksen voimien kokoamista mm. yksikkö- ja laitosrakenteita uudistamalla, korkeakoulujen yhteistyörakenteiden ja hallinnon kehittämistä, toimivampaa julkista tutkimusjärjestelmää sekä yksilön koulutusvaihtoehtojen monipuolistamista (Karjalainen 2007, 7).

Uusista tutkinnoista sosiaalialalla esimerkkejä ovat mm. työelämälähtöiset ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot ja yliopistojen ammatilliset lisensiaatin tutkinnot. Uusien korkeakoulututkintojen hakiessa paikkaansa sosiaalialan kentän erilaisissa tehtävissä, koulutuksen kehittämistyössä keskeisiksi nousevat yhteistyö- ja työnjakokysymykset eri sektoreiden välillä. Tutkintojen osalta olennaista on, että ne vastaavat työelämän ja yksilön tarpeita. Koulutuksen alueellinen saatavuus on tärkeää turvata yhteiskunnan kannalta keskeisillä aloilla. Samanaikaisesti korostuu riittävän suurien ja hyvin resursoitujen yksiköiden merkitys.

Ammattikorkeakouluissa kehitys on johtanut jo sosiaali- ja terveysalojen hallinnolliseen yhdistämiseen lähes kaikissa ammattikorkeakouluissa. Yliopistoissa tavoitteena on vähintään viiden professorin laitokset, joissa on riittävän suuri ja korkeatasoinen tutkijakunta, nykyaikainen infrastruktuuri ja tarvittavat palvelut. Ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmia ja koulutusvastuita yhdistetään niin, että koulutus järjestetään koulutusohjelmatasolla vähintään 40 aloittajan ryhmissä. Tavoitteena on, että korkeakoulut voivat nykyistä paremmin vastata alueiden erilaisiin tarpeisiin. Yhteistyötä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välillä vahvistetaan edelleen kansallisesti ja kansainvälisesti. (Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet 2006, 13–15; Koulutus ja tutkimus 2007–2012 luonnos 29.6.2007.)

Kansainvälisen kilpailukyvyn ja innovaatiojärjestelmän kannalta keskeisin haaste on korkeakoulujen tutkimustoiminnan rakenteiden kehittämisessä. Korkeatasoista tutkimusta ja kehitystoimintaa keskitetään nykyistä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Tämä mahdollistaa tutkimuksen ja tutkimus- ja kehitystoiminnan kannalta riittävän kriittisen massan syntyminen sekä turvaa opiskelijoille monipuoliset sivuainemahdollisuudet. Erityisesti vahvistetaan yhteistyötä tutkimuslaitosten kanssa. Uusien innovaatioiden ja tuotteiden syntyä tuetaan eri sektoreiden välisenä yhteistyönä. Tutkimustyö ja tutkijankoulutus toteutetaan ohjelma pohjaisesti yliopistojen profiilin ja toimintojen priorisoinnin perusteella. Luovia tutkimus-

ympäristöjä, huippuyksiköitä ja kampusyhteistyötä kehitetään aktiivisesti yhteistyössä tutkimusrahoittajien kanssa. Suomen tiede- ja teknologiapolitiikassa pitää nostaa sosiaalialan kysymykset esille huippuosaamisen keskittymissä, joiden strategisessa työssä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen on tärkeää olla mukana.

Ammattikorkeakoulujen rooli innovaatiokentässä vahvistuu erityisesti opetukseen ja aluekehitystehtävään kytkeytyvän tutkimus- ja kehitystyön laajentuessa. Niiden innovaatio-toiminnan keskeinen alue on yritysten ja työyhteisöjen monipuolinen kehitystyö. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut ovat keskeisiä toimijoita mm. kansallisessa osaamiskeskusohjelmassa, jonka tavoitteena on vahvistaa alueellista innovaatioperustaa. Opetusministeriö valmistelee korkeakoulujen rakenteellisesta kehittämisestä yksityiskohtaisen toimenpideohjelman vuonna 2008. Ruotsinkielisen korkeakoulutuksen kokonaisuus sisällytetään siihen. (Koulutus ja tutkimus 2007–2012 luonnos 2007–2012 29.6.2007; Misukka 2007;1–2.)

4 Sosiaalialan koulutus, sen kehityshistoria ja keskeiset jännitteet

4.1 Sosiaalialan koulutuksen kehityshistoriasta

Sosiaalialan opinnot aloittaa vuosittain runsaat 10 000 opiskelijaa. Heistä suurin osa (8 000) opiskelee toisen asteen koulutuksessa lähihoitajaksi, vajaat 2000 sosionomiksi ja noin parisataa sosiaalityöntekijäksi (Vuorensyrjä et al. 2006). Työryhmän tarkastelun kohteena oleva sosiaalialan korkeakoulutus kattaa niin ollen vain pienen osan sosiaalialan koulutuksesta.

Sosiaalialan koulutuksen pitkässä historiassa on useita merkkipaaluja. Sosiaalialan koulutuksen alkujuurissa merkittäviä tapahtumia on ollut diakonissakoulutuksen käynnistyminen 1867, jolloin ensimmäisen kerran ammattiin liitettiin sosiaalinen työ, sosiaalikasvattajakoulutuksen käynnistyminen vuonna 1918 ja vuonna 1928 Kansalaishoivakoulussa käynnistynyt lastensuojelututkinto. Sosiaalihuoltajatutkinto alkoi vuonna 1942 Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Sosiaalityön opetukseen suunnattu sosiaalihuollon lehtoraatti perustettiin Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle vuonna 1964. Sosiaalityö yliopistollisena ylempänä korkeakoulututkintona sai alkunsa Tampereella vuonna 1970, jolloin perustettiin sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalihuollon apulaisprofessori. Vuodesta 2001 sosiaalityötä on voinut opiskella omana pääaineenaan kuudessa yliopistossa. Sosiaalialan keskiastetta koskevat koulu-uudistukset sijoittuvat puolestaan 1980-luvulle.

Vaikka sosiaalialan koulutuksella on pitkä historia, katsotaan, että sosiaalialan koulutusrakenteet ovat muovautuneet suhteellisen myöhään, suurimmaksi osaksi vasta 1990-luvulla. Erittäin suuri merkitys on ollut hajanaisen ja pisteittäisen sekä osaksi myös puuttuneen sosiaalialan keskiasteen koulutuksen kokoaminen yhteen 1980-luvun lopulla. Vasta tuolloin voi sanoa alan ammatillisen koulutuksen modernissa mielessä varsinaisesti alkaneen. (Vuorensyrjä et al. 2006, 31, 293–294).

Vuonna 1993 syntyi lähihoitajakoulutus sosiaali- ja terveysalan perustutkintona. Siinä koottiin kymmenen aikaisempaa terveys- ja sosiaalialan tutkintoa yhteen. Nimike sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, lähihoitaja, otettiin käyttöön vuonna 1995. Koulutus on 3-vuotinen, 120 opintoviikon koulutus, jossa on mahdollista suorittaa yhden opintovuoden mitoitusta vastaavasti eriytyviä opintoja (yhdeksän eri vaihtoehdon pohjalta). Uudistusten taustalla oli tavoite laaja-alaisesta tutkinnosta, joka mahdollistaa liikkuvuuden sosiaali- ja terveysalan perustason eri tehtävissä. Opintonsa aloittaa nykyään vuosittain noin 8 000 uutta opiskelijaa ja heitä valmistuu 5 000–6 000 vuodessa. (Vuorensyrjä et al. 2006, 286–287.)

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksella on samanpitäinen historia kuin lähihoitaja-koulutuksella. Sosiaalialan oppilaitosten opistotasoinen koulutus toimi sen taustalla vain muutaman vuoden ajan 1980-luvun loppupuolelta alkaen ehtimättä tuottaa kokemuksia (Niemi 2006, 19). Sitä edelsi 1970-luvulla aloitettu ja 1980-luvulla lopetettu keskiasteen koulutus uudistus. Opistoasteen koulutus muutettiin ammattikorkeakoulutukseksi kokeilu-luvulla, jotka myönnettiin vuonna 1992 kuudelle ammattikorkeakouluyksikölle. Koulutus vakinaistui ammattikorkeakoululain myötä vuonna 1995.

Sosiaalityön yliopistokoulutuksen historia ulottuu Tampereen yliopiston opetusjaostois-sa annettuun sosiaalihuoltajatutkintoon, joka lakkautettiin vuonna 1986. Yliopistollinen sosiaalityön koulutus tapahtui 1970-luvulta alkaen ensin sosiaalipolitiikka, sosiaalihuollon linja -nimisessä oppiaineessa, joka sittemmin muuttui sosiaalityö-oppiaineeksi.

4.2 Sosiaalityön koulutus yliopistoissa

Sosiaalityön yliopistollisia opintoja voi suorittaa tällä hetkellä Helsingin, Jyväskylän, Kuopion, Lapin, Tampereen, Turun ja Joensuun yliopistoissa. Ruotsinkielistä koulutusta toteutetaan Helsingin yliopistossa (Svenska social- och kommunalhögskolan vid HU ja Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos). Sosiaalityön koulutusvastuu on määritelty opetusministeriön asetuksessa yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä, yliopistojen koulutusohjelmista ja erikoistumiskoulutuksesta (568/2005). Säädos määrittelee sosiaalityön koulutuksen yliopistoissa järjestettäväksi koulutukseksi.

Opetusta annetaan yhteiskunta- ja valtiotieteellisissä tiedekunnissa. Niistä vain Lapin yliopistossa on erillinen sosiaalityön laitos. Muissa sosiaalityön oppiaine on osa yhteiskunta- tai valtiotieteellisen tiedekunnan monitieteistä laitosta. Kolmessa yliopistossa (Helsingin, Tampereen ja Turun yliopistoissa) sosiaalityö-oppiaine on sijoitettuna samaan laitokseen sosiaali- tai yhteiskuntapolitiikka -oppiaineen kanssa. Jyväskylän yliopistossa sosiaalityö on osa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitosta, Kuopion yliopistossa sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitosta.

Sosiaalityötä opiskellaan yliopistossa kandidaatti- ja maisteritasolla (3 v + 2 v) 300 opintopisteen tutkinnossa. Sosiaalityön opiskelu koostuu perus-, aine- ja syventävistä opinnoista. Kandidaatin tutkinnossa sosiaalityön opintojen osuus on 80–90 opintopistettä, maisteritutkinto on pääasiassa sosiaalityön pääaineopintoja. Käytännön opetuksen ja harjoittelun osuus opinnoista on vähintään 30 opintopistettä. Sosiaalityön yliopistoyksiköt ovat tutkintorakenneuudistuksen yhteydessä sopineet opetettavan ydinaineiden sisällöistä samoin kuin linjanneet sosiaalityön opetuksen opintopistemäärää valtakunnallisesti samansuuntaiseksi (Karvinen-Niinikoski et al. 2007). Sosiaalityön koulutus on niin ollen ydinaineiden osalta samankaltaista eri yliopistoissa.

Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen tavoitteena on antaa valmiuksia sosiaalityön vaativaan asiakastyöhön, yhteiskunnalliseen muutostyöhön, tutkimukseen ja kaiken kaikkiaan laaja-alaisesti sosiaalialan asiantuntijatehtäviin (Kemppainen 2006, 236). Sosiaalityön koulutuksen sisällöllinen osaaminen jaetaan yhteiskuntatieteelliseen osaamiseen, resurssiosaamiseen, innovaatio-osaamiseen, tutkimukselliseen osaamiseen ja lisäksi vuorovaikutuksellisen osaamiseen, arvo-osaamiseen, sosiaalityön metodiseen osaamiseen ja muutososaamiseen. (emt, 258). Sosiaalityön koulutus tapahtuu osana laaja-alaista yhteiskunta- tai valtiotieteellistä korkeakoulututkintoa. Tutkinnon muut elementit – sivuaineet, kieliopinnot ja muut opinnot – vaikuttavat opiskelijan valmiuksiin ja vahvistavat laaja-alaista yliopistollista sivistystä. Valtaosa valmistuneista opiskelijoista sijoittuu sosiaalityön asiakastyöhön ja sitä johtaviin tehtäviin. Osa sijoittuu alan opetus-, tutkimus- ja kehittämistehtäviin. Hyvässä

työllisyystilanteessa valmistuneet sijoittuvat myös muihin asiantuntijatehtäviin.

Maisteritutkinnon lisäksi sosiaalityössä voidaan suorittaa erikoistumiskoulutuksena lisensiaatin tutkinto (ns. ammatillinen lisensiaatin tutkinto), lisensiaatin ja tohtorin tutkinto. Erityisesti erikoistumiskoulutuksena annettu lisensiaatin tutkinto on luonteeltaan sosiaalityön ammatillisia käytäntöjä tutkimuksellisesti kehittävää. Sitä annetaan viidellä erikoisalalla: lapsi- ja nuorisososiaalityössä, marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisalalla, kuntouttavassa sosiaalityössä, yhteisösosiaalityössä ja hyvinvointipalvelujen erikoisalalla. Koulutusta on toteutettu vuodesta 2000 neljällä erikoisalalla. Viidennen erikoisalan, hyvinvointipalvelujen erikoisalan, koulutus käynnistyy ensimmäisen kerran vuonna 2008. Koulutus toteutetaan kuuden sosiaalityön yliopistoyksikön yhteistyönä (SOSNET).

Tohtorikoulutus on ollut aktiivista sosiaalityössä. Vuosina 1994–2005 sosiaalityö pääaineena on suoritettu 55 tohtorin tutkintoa (Hoikkala & Karvinen-Niinikoski 2006, 21). Sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen valtakunnallinen tutkijakoulu on toiminut vuodesta 1995 yliopistoyksiköiden ja Stakesin yhteistoimintana. Siinä on valmistunut 28 sosiaalityön väitöskirjaa, vaikka kokopäiväisten tutkijakoulupaikkojen lukumäärä on ollut vähäinen (tällä hetkellä kuusi). Sosiaalityötä ja -alaa käsitteleviä väitöskirjoja valmistuu myös muissa oppiaineissa.

Yliopistot ovat lisänneet sosiaalityön aloituspaikkoja vuodesta 1990 alkaen. Lisäyksenä peruskoulutuksen opiskelijavalintojen ohessa ovat olleet 2000-luvulla aloitetut, erillISRahoituksella toteuttavat pääasiassa kertaluonteiset maisteriohjelmat, joiden opetussuunnitelmat noudattavat yliopistojen vastaavaa opetusta. Vuorensyrjä et al. (2006, 294) esittävät sosiaalityön aloituspaikkalukumääräksi 189. Luku perustuu ns. kesävalintojen opiskelijapaikkoihin ja jättää ulkopuolelle erillisvalinnat ja em. maisteriohjelmien sisäännotot. Selvitystyöryhmän tiedonkeruun pohjalta vuonna 2007 kesävalinnassa on 218 sosiaalityön aloituspaikkaa. Siihen sisältyy ruotsinkielisten koulutuksen sisäänotto (30–35). Niiden lisäksi vuonna 2007 otetaan erillisvalinnan kautta noin 100 sosiaalityön opiskelijaa. Aloituspaikkamäärä on niin ollen 317 ja se kattaa niin suomen- kuin ruotsinkielisen koulutuksen.

Taulukko 1. Lukumäärät 2007: valinnat valintakokeen ja erillisvalinnan kautta yliopiston sosiaalityön perustutkinto-opiskelijaksi

	Valintakoe	Erillisvalinta
Helsingin yliopisto	25	min. 22
Social- och kommunalhögskolan	28–32	
Lapin yliopisto	45	5
Jyväskylän yliopisto	20	n. 25
Kuopion yliopisto	40	10–15
Turun yliopisto	16	16
Tampereen yliopisto	38	12
Porin yksikkö	6	4
Yhteensä 317	218	99

Erillisvalinnan rooli opiskelijavalinnassa vaihtelee yliopistojen välillä ja lukumäärät voivat vaihdella joissakin yksiköissä vuosittain. Siksi esitettyyn lukuun 317 pitää suhtautua varauksella, mutta se antaa kuitenkin viitteitä siitä, että muualla esitetty aloituspaikkamäärä 189 on tämänhetkistä tilannetta pienempi. Lisäksi käynnissä olevissa tai käynnistymässä olevissa maisteriohjelmissa tai muissa erillisissä, kelpoisten sosiaalityöntekijöiden määrää lisäämään pyrkivissä koulutusratkaisuissa sosiaalityötä opiskelee arviolta vajaat 200 opiskelijaa vuonna 2007. Avoimen yliopiston opiskelijoiden lukumääriä ei ole sisällytetty tarkasteluun.

Sosiaalityö on ollut 1 423 hakijan kohde keväällä 2007. Valtakunnallisesti sosiaalityö on lisännyt suosiotaan hakukohteena. Vetovoimaisuuden taustalla katsotaan olevan alalla tehdyt koulutusratkaisut (sosiaalityön eriytyminen omaksi oppiaineeksi), alan kelpoisuuslainsäädännön vakiintuminen ja alan työllisyysnäkymät.

Taulukko 2. Sosiaalityö pääaineena opiskelupaikkaa hakeneet ja sosiaalityön valintakokeisiin osallistuneet koulutusyksiköittäin keväällä 2007.

Koulutusyksikkö	Hakeneet	Valintakokeisiin osallistuneet
HY	329	175 (53 %)
JY	168	97 (58 %)
KuY	212	104 (49 %)
LaY	149	81 (54 %)
TaY	383	245 (64 %)
TY	182	108 (59 %)
Yht.	1 423	810 (57 %)

Sosiaalityön jatko-opiskelu on vilkasta. Vuonna 2005 tilanteesta on koottu oheinen taulukko. Tohtoriopiskelijoista (yhteensä 136) on koottu lista vain niistä, jotka ovat aktiivisesti teke-
mässä väitöskirjaa.

Taulukko 3. Tohtoritutkinnon ja erikoistumiskoulutuksen opiskelijamäärä yliopistoittain vuonna 2005 (Karvinen-Niinikoski et al. 2007, 36–37)

Koulutusyksikkö	Tohtorikoulutus	Erikoistumiskoulutus
HY	30	45
JY	13	22
KuY	17	21
LaY	40	16
TaY	27	20
TY	9	20
Yht.	136	144

Sosiaalityön opetusresurssit esitellään yksiköittäin liitteessä 2. Suomessa on perusvoimavaroin rahoitettu 17 ½ sosiaalityön professorin virkaa. He vastaavat sosiaalityön yliopistokoulutuksesta. Sosiaalityön opetusresurssit eivät ole kasvaneet 1990-luvulta alkaneella jaksolla, jolloin sosiaalityön opiskelupaikat ovat lisääntyneet (Kemppainen 2006, 242). Kasvaneen opiskelijamäärän opetusta on hoidettu pääasiassa erilaisen määräaikaisen rahoituksen turvin.

4.3 Sosiaalialan koulutus ammattikorkeakouluissa

Suomessa on tällä hetkellä 29 ammattikorkeakoulua, joista sosiaalialan ammattikorkeakouluopintoja voi tällä hetkellä suorittaa 22 ammattikorkeakoulussa: Diakonia amk, Etelä-Karjalan amk, Helsingin amk, Hämeen amk, Jyväskylän amk, Kemi-Tornion amk, Keski-Pohjanmaan amk-Mellersta Österbottens yh, Kymenlaakson amk, Lahden amk, Laurea amk, Mikkelin amk, Oulun seudun amk, Pirkanmaan amk, Pohjois-Karjalan amk, Rovaniemen

amk, Satakunnan amk, Savonia amk, Turun amk, Vaasan amk-Vasa yh, Svenska yh, Yh Sydväst ja Arcada-Nylands Svenska yh.

4.3.1 Sosionomi (AMK)

Sosionomeja (AMK) on koulutettu vuodesta 1992 lähtien ja sosionomi (AMK) -tutkintoni-mike on ollut käytössä vuodesta 1999 alkaen. Työelämässä koulutusta vastaavana ammatti-nimikkeenä on sosiaaliohjaaja. Kolme ammattikorkeakoulusta antaa ruotsinkielistä koulutusta. Lisäksi sosiaalialalla on viime vuosina käynnistetty joitakin vieraskielisiä ammattikorkeakou-lututkintoon johtavia koulutusohjelmia. (Degree Programme in Social Services). Muita tut-kintonimikkeitä ovat geronomi (AMK) ja kuntoutuksenohjaaja (AMK). Diakonia-ammatti-korkeakoulun diakoninen koulutusohjelma johtaa sosionomin (AMK), sosionomin (AMK) -diakonin tai sosionomi (AMK) -kirkon nuorisotyön ohjaajan tutkintoon. Myös rikosseuraa-musalan ammattikorkeakoulutasoinen koulutus johtaa sosionomin (AMK) tutkintoon.

Sosionomikoulutusta (AMK) järjestetään sekä nuoriso- että aikuiskoulutuksina. Vuo-delle 2007 aloituspaikkoja on yhteensä 2 142, joista sosiaalialan koulutusohjelmaan mu-kaan lukien ruotsinkieliset ohjelmat yhteensä 1 942 aloituspaikkaa: nuorten koulutuksena 1 440 ja aikuiskoulutuksena 502 paikkaa. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialalla opintojen keskeyttäminen oli vuoden 2006 opetusministeriön tilastotietojen mukaan vähäistä, nuor-ten koulutuksessa keskimäärin noin 5,2 % ja aikuiskoulutuksessa keskimäärin 7,2 % opin-not aloittaneista kaikkiaan 6 555 opiskelijasta.

Ammattikorkeakoulututkintoon johtavan sosiaalialan koulutusohjelmassa suoritettun so-siaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnon, laajuus on 210 opintopistettä ja kesto 3,5 v. Tutkinto muodostuu perus- ja ammattiopinnoista (105–135 op), harjoitteluista (45 op), vapaasti valittavista opinnoista (15 op) sekä opinnäytetyöstä (15 op). Opinnot sisältävät myös suuntautumisvaihtoehto-opintoja tai vaihtoehtoisia ammattiopintoja (60–105 op).

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmissa koulutetaan sosionomeja (AMK) erilaisiin sosiaalialan ja muihin yhteiskunnallisiin tehtäviin, joilla edistetään yksilöi-den, perheiden ja yhteisöjen sosiaalista turvallisuutta, sosiaalista osallisuutta ja hyvinvointia. Sosionomi (AMK) -koulutuksen vahvuus on opintojen pedagogisesti perusteltu etenemi-nen sekä siihen liittyvän ohjatun harjoittelun ja teoriaopintojen tiivis integrointi toisiinsa. Osassa ammattikorkeakouluja harjoittelun osuus on minimiä laajempi. Asiakastyö sosiaa-lialan eri toimintaympäristöissä ja eri asiakasryhmien parissa on sosiaalialan työn ydintä, johon suurin osa sosiaalialalta valmistuneista tarvitaan. Asetuksen ammattikorkeakouluista (423/2005) § 7:n perusteella sosionomi (AMK) kykenee valmistuttuaan työskentelemään itsenäisesti sosiaalialan asiantuntijatehtävissä ja yrittäjänä sekä osallistumaan oman työn, työyhteisön ja ammattialansa kehittämiseen.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksesta valmistuvien sosionomien (AMK) työ pohjau-tuu sosiaalityön eettisille, tiedollisille ja taidollisille sisällöille (Murto ym. 2004, 27). Sosio-nomin (AMK) tutkinto antaa laaja-alaiset käytännölliset perustiedot ja -taidot sekä niiden teoreettiset perusteet sosiaalialan asiantuntijatehtävissä toimimista varten. Sosiaaliohjauksen perusta ammattikorkeakouluissa on monitieteinen. Olennaisena sisältönä on yliopistoissa tuotettu sosiaalityön tutkimus. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmista valmistuneet sosionomit eivät vain ohjaa, vaan heillä on valmiudet myös työn suunnitte-luun, toteutukseen, arviointiin, kehittämiseen ja alan asiantuntijatehtäviin.

Opinnot takaavat myös edellytykset asianomaisen alan kehityksen seuraamiseen ja edis-tämiseen sekä valmiudet jatkuvaan koulutukseen, riittävän viestintä- ja kielitaidon sekä alan kansainvälisen toiminnan edellyttämät valmiudet.

Taulukko 4. Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmissa suorittaneiden aloituspaikat ja hakijamäärät ammattikorkeakouluittain nuorten koulutuksena vuonna 2007

Ammattikorkeakoulu	Aloituspaikat	Hakijamäärät
Arcada	40	73
Diakonia-amk	272	656
Etelä-Karjalan amk	22	143
Helsingin amk	100	531
Hämeen amk	40	234
Jyväskylän amk	56	390
Kemi-Tornion amk	50	100
Keski-Pohjanmaan amk	40	173
Kymenlaakson amk	65	182
Lahden amk	40	124
Laurea amk	156	451
Mikkelin amk	29	125
Oulun seudun amk	60	418
Pirkanmaan amk	60	595
Pohjois-Karjalan amk	40	248
Rovaniemen amk	31	139
Satakunnan amk	62	264
Savonia-amk	53	118
Seinäjoen amk	50	143
Svenska yh	24	76
Turun amk	80	543
Vaasan amk	40	111
Yh Sydväst	30	68
Yhteensä	1 440	5 411

(Opetusministeriön tilastotiedot 2007)

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmat ovat määritelleet Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n asettamassa ja opetusministeriön rahoittamassa projektissa (ECTS-työryhmä, sosiaaliala 20.3.2006) Bolognan prosessiin perustuen ja kansainvälisen vertailtavuuden selventämiseksi osaamiskompetenssit, joita ammattikorkeakoulut ovat sitoutuneet tuottamaan. Sosiaalialan koulutusohjelman tuottama sosionomin (AMK) osaaminen koostuu seuraavista osaamisalueista: sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, yhteiskunnallinen analyysitaito, reflektiivinen kehittämis- ja johtamisosaaminen sekä yhteisöllinen osaaminen ja yhteiskunnallinen osaaminen. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa ydin- ja erityisosaamisen mahdollistavaa tietoperustaa rakennetaan läpi koulutusajan. Opinnot on rakennettu siten, että ne tuottavat osaamiselle välttämätöntä laaja-alaista ammattitaitoa. Ammattikorkeakoulut päättävät itse suuntautumisvaihtoehdoista ja vaihtoehtoisista opinnoista, mikä mahdollistaa eri koulutusyksiköiden profiloitumisen.

4.3.2 Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden osalta tavoitteena on, että kolmen vuoden asianomaiselta alalta hankitun työkokemuksen jälkeen noin 10 %:lla sosionomin (AMK)

tutkinnon suorittaneista on mahdollisuus jatkaa ylempään ammattikorkeakoulututkintoon. Tutkinto on laajuudeltaan 90 opintopistettä. (Ammattikorkeakoululaki 351/2003, asetuksen muutokset 10.6.2005/411 ja 16.6.2005/423). Tutkintonimike on sosionomi, ylempi (AMK).

Sosiaalialalle suuntaavia ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja voi suorittaa tällä hetkellä kuudessa ammattikorkeakoulussa: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsingin ammattikorkeakoulu, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Laurea ammattikorkeakoulu, Seinäjoen ammattikorkeakoulu ja Turun ammattikorkeakoulu. Näissä ylemmissä ammattikorkeakoulututkinnoissa vuonna 2007 aloituspaikkoja on 119. Kaikkiaan sosiaalialalle suuntautuvat ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot on aloittanut noin 300 opiskelijaa, joista on valmistunut selvitykseen mennessä 87. Lisäksi sosionomeja (AMK) on jatkamassa opintojaan ylempään ammattikorkeakoulututkintoon muun muassa sosiaali- ja terveysalan yhteisessä johtamisen ja kehittämisen ohjelmassa ja terveyden edistämisen ohjelmassa.

Yliopiston maisteritutkinto ja ylempi ammattikorkeakoulututkinto ovat korkeakoulujärjestelmässä muodollisesti tasoltaan samanarvoisia toisen syklin tutkintoja. Molemmat koulutusväylät tuottavat sosiaalialan tehtäviin oman profiilinsa mukaista osaamista. Sosionomin ylempi ammattikorkeakoulututkinto on työelämälähtöinen ja sen kehittämiseen suuntautuva, ammatillista osaamista ja asiantuntijatyötä syventävä korkeakoulututkinto.

Sosionomin ylempi ammattikorkeakoulututkinto profiloituu seuraavalla tavalla:

- tutkinto on suunnattu jo työssä oleville
- rakentuu sosionomin (AMK) tutkinnon ja vähintään kolmen vuoden alan työkokemuksen pohjalle, yhteensä 300 opintopisteen opinnot (5 v)
- työelämälähtöinen kehittämishanke rakennetaan ylempään ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyöksi (30 op), johon liittyy tutkimustiedon soveltamista, ilmiöiden käsitteellistämistä ja arviointia sekä valittujen menetelmien käyttöä työstä nousevien ongelmien ratkaisemiseen
- sisällöllisesti opetussuunnitelmissa painottuvat yleiset taidot soveltaa teoreettista tietoa, kriittinen ja analyyttinen ajattelu, tutkimustyö ja uuden tiedon tuottaminen, asiakastyön syventäminen ja kehittäminen, kehittämistyön johtaminen sekä kyky toimia asiantuntijaverkostoissa

Ylempistä ammattikorkeakoulututkinnoista osa toimii selkeästi sosiaalialan viitekehyksessä esimerkiksi päihitteet ja syrjäytyminen, lapsi-, nuoriso- ja perhetyö sekä kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen, osa taas rakentuu ammattialoja ylittäviksi esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. Tilanne on seurausta ammattikorkeakoulukohtaisista ratkaisuista ja niissä näkyy jatkotutkintojen kokeiluvaiheen painotukset.

Sosiaalialan työtehtävissä kaivataan lisää johtamisen ja kehittämisen, talouden ja toisaalta asiakastyön erityisosaamista, jolla voidaan parantaa alan tehokkuutta ja vaikuttavuutta. Sosionomin ylempi ammattikorkeakoulututkinto vahvistaa tuottamallaan osaamisella duaalimallin toimivuutta ja ratkaisee osaltaan työvoimapulaa. Ylempään ammattikorkeakoulututkinnon osalta asiantuntijalausunnoissa pääosin katsottiin, että nykyinen laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005 antaa ylempään ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille tarkoituksenmukaiset sijoittumismahdollisuudet alan erityistyöntekijän tehtäviin. Kuitenkin kolme lausunnonantajaa 16 asiantuntijatahon joukossa piti sijoittumista sosiaalityöntekijän kelpoisuutta edellyttäviin tehtäviin tavoitteena. Selvitysryhmässä näkemykset asiasta jakautuivat puolesta ja vastaan, joten asia ratkesi puheenjohtajan äänellä. Selvitystyöryhmän jäsen Jorma Niemelä jätti asiasta eriävän mielipiteen.

4.4 Kansainvälisiä näkökulmia sosiaalialan koulutukseen

Vuonna 1999 allekirjoittivat 29 eurooppalaisen maan opetusministerit Bologna-julistuksen. Julistuksen keskeisimpänä tavoitteena on yhteisen ja selkeän eurooppalaisen korkeakoulutusalueen perustaminen vuoteen 2010 mennessä. Tämä koskee sekä koulutusta että tutkimusta.

Bologna-prosessin myötä Euroopassa siirrytään kaksiportaiseen tutkintomalliin, jossa ensimmäisen portaan muodostaa kandidaatin tutkinto (3–4 vuotta) ja toisen portaan maisterin tutkinto (1–2 vuotta). Tämän pääsäännön ulkopuolelle jäävät jotkut koulutusalat. Rakenteeseen kuuluvat myös jatko-opinnot ja tohtorin tutkinto. Joissakin maissa ensimmäisen portaan tutkinto muodostaa korkeakoulutuksen perustason ja jo maisteriopinnot käsitetään jatko-opinnoiksi. Suomessa lähtökohtaisesti perustutkintotasona on maisterin tutkinto.

Bologna-prosessissa korostetaan tutkintojen vertailtavuutta. Silti kansalliset koulutuksen erityispiirteet halutaan säilyttää. Suomessa on toteutettu Bologna-prosessiin liittyvää tutkintorakenneuudistustyötä alakohtaisesti (esim. yhteiskuntatieteellinen ala ja siinä sosiaalityön alakohtainen hanke). (Karvinen-Niinikoski, Hoikkala & Salonen 2007, 7–9.)

Ammattikorkeakoulujen kannalta Bolognan prosessin mukainen kahden syklin korkeakoulujärjestelmä merkitsi, että toinen sykli eli master-tason tutkinto tuli rakentaa myös ammattikorkeakoulun puolelle. Lähtökohtana oli alusta pitäen, että ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot eroaisivat yliopistojen tutkinnoista tiiviimmän työelämäkytkennän perusteella. Lisäksi ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tulisi avata väylä kolmanteen sykliin eli tohtoriopintoihin.

Sosiaaliala itsessään on kansallinen ja kulttuurinen ja siksi myös sen koulutusjärjestelyt eroavat maiden välillä. Anneli Pohjolan tekemän selvityksen mukaan (1998, 20–21) eri maiden koulutusjärjestelmät eroavat toisistaan niin tutkintorakenteiden kuin koulutussisältöjen suhteen. Koulutusratkaisujen taustalla vaikuttavat historialliset perinteet sekä kansallisten instituutioiden eroavuudet. Sosiaaliala voi tarkoittaa jossakin maassa koulutettujen professionaalien toimintaa ja toisaalla vapaaehtoistyönä tehtyä hyväntekeväisyyttä (Lorenz 1994). Esimerkiksi kansainvälinen sosiaalityön järjestö on pitänyt vaikeana luoda koulutuksen standardikriteeristöä, vaikka sellaisen tarve kansainvälistymisen myötä on kasvamassa (Global Qualifying Standards for Social Work Education and Training 2003). Standardien on pelätty totalisoivan sosiaalityön koulutusta, jolla katsotaan olevan globaalissa ympäristössä aina myös paikallisia ja kulttuurisia piirteitä (Williams & Sewpaul 2004). Keskeinen kysymys standardeissa on, mitä pidetään ”universaalina” ja kenen ehdoilla (Lyons et al. 2006, 3–7).

Vuoden 1996 tietojen pohjalta Euroopan neuvoston keräämien tietojen mukaan kymmenessä sen jäsenmaassa sosiaalityön koulutus tapahtuu yliopistoissa. Lisäksi yhdeksässä maassa koulutusta annettiin sekä yliopistoissa että muissa oppilaitoksissa. Vain viidessä Euroopan maassa koulutus on yliopistojen ulkopuolella. (Pohjola 1998, 21–22.) Suomessa on ollut tapana tarkastella sosiaalialaa vertaamalla sitä yhtäältä muihin Pohjoismaihin, toisaalta Saksaan ja Iso-Britanniaan. Saksalle on ominaista vahva ammattikorkeakoulukytkentä ja liittyminen sosiaalipedagogiikan tiedekehikseen. Iso-Britannian sosiaalityön koulutus on yliopistotasosta, mutta ominaista sille on ollut ratkaisujen muuttuvuus ja kelpoisuuden tuottavien opintojen vähäinen määrä. Pohjoismaiden välillä on eroja. Suomi, Ruotsi ja Islanti ovat orientoituneet tutkimusvetoiseen sosiaalityön ammatilliseen koulutukseen ja koulutusta annetaan myös maisteritutkintotasolla, kun taas Norjassa ja Tanskassa koulutus on korostanut työelämä- ja käytäntölähtöisyyttä ja tutkinto on pääsääntöisesti alemman korkeakoulututkinnon tasolla (Juliusdottir & Petersson 2003). Kuitenkin esimerkiksi Norjassa maisterikoulutusta on alettu kehittää kolmessa yliopistossa.

Tohtorikoulutuksessa on eroja Euroopan maiden välillä. Vahva tohtorikoulutus sosiaalityössä paikannetaan muun muassa Ruotsiin ja Suomeen. Sama koskee Yhdysvaltoja. (Lyons 2003.) Tutkimuksen ja tohtorikoulutuksen vahvistamista on pidetty monissa puheenvuoroissa suuntana, joka on välttämätön vaikeita ja monimuotoisia inhimillisiä ja sosiaalisia kysymyksiä käsittelevälle sosiaalialalle (Orme 2003; Swepaul & Jones 2004).

Kansainvälistä vaihtoa ja kansainvälisiä yhteyksiä on pidetty tärkeänä sosiaalialan koulutuksessa. Tällä hetkellä on esimerkiksi käynnissä joint degree -tutkintojen kehittäminen sosiaalialan ammattikorkeakouluissa. Koulutuksen englanninkielisten termien käytöstä ryhmässä oli erilaisia näkemyksiä. Ammattikorkeakoulusektorin näkökulmasta englanninkieliset termit helpottavat ja selkiyttävät kansainvälistä yhteistyötä. Yliopistosektorin mukaan ne vaikeuttavat kommunikaatiota. Ammattikorkeakoulututkinnot esitetään englanniksi valtioneuvoston asetuksen (352/2003) mukaisesti nimellä ”Bachelor/Master of Social Services”. Yliopistotutkinnot käännetään nimellä ”Bachelor/Master of Social Sciences”.

Useimmat ammattikorkeakoulut käyttävät kansainvälisessä yhteistyössä nimeä ”University of Applied Sciences”. Aikaisempi polytechnic-termi oli ammattikorkeakoulujen kokemuksen mukaan harhaanjohtava varsinkin sosiaalialan koulutuksen osalta, koska se miellettiin muualla varsin usein toisen asteen tekniikan alan koulutukseksi. Yliopiston näkökulmasta em. nimen – ja myös tutkintonimikkeiden – käyttö ei riittävästi tuo esiin korkeakoulusektoreiden erilaisia tehtäviä ja erilaista luonnetta.

4.5 Sosiaalialan koulutuksen verkostot

Sekä sosiaalialan ammattikorkeakoulujen että sosiaalityön yliopistoyksiköiden keskuudessa toimii verkosto. Koska verkostot ovat keskeisiä toimijoita sosiaalialan koulutuksen ajankohtaisissa keskusteluissa, esitellään verkostoja lyhyesti.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutusta 1980-luvun lopulta lähtien ja 1990-luvulla kehittänyt AMK-kuutosverkosto (Espoon-Vantaan ammattikorkeakoulu, Lahden ammattikorkeakoulu, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Seinäjoen ammattikorkeakoulu ja Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu) on sosiaalialan AMK-verkoston työn lähtökohta. Nykyisin tähän vapaaehtoiseen yhteenliittymään kuuluvat kaikki 22 ammattikorkeakoulua, joissa on sosiaalialan koulutusta. Verkostolla on myös virallistettu rooli Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n jaostona, jossa tehdään mm. yhteistyötä terveysalan kanssa. Suuri osa työstä tehdään kuitenkin yhteisöllisellä periaatteella toimivassa verkostossa ja tehtävät nousevat käytännön kysymyksistä. Työ on seurannut systemaattisesti ammattikorkeakoulun kehittymistä ja tehtävät liittyvät pitkälti koulutuksen ja tutkimus- ja kehittämistyön kehittämiseen sekä vaikuttamistyöhön.

Sosiaalialan AMK-verkoston työskentelyä johtaa alueellista ja kielellistä tasapainoa edustava työvaliokunta, johon kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja viisi jäsentä. Sosiaalialan AMK-verkoston verkostopäivät ovat kaksi kertaa vuodessa. Koulutusohjelmajohdon ja työvaliokunnan työkokous pidetään kaksi kertaa vuodessa. Verkostolla on työryhmiä varhaiskasvatuksen, vanhustyön, lastensuojelun ja ylempien AMK-tutkintojen erityiskysymyksissä.

Tarkoituksensa toteuttamiseksi sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto seuraa ammattikorkeakoulutuksen ja sosiaalialan koulutuksen ja työelämän kansallisia ja kansainvälisiä muutoksia ja pyrkii vaikuttamaan niihin niin, että ammattikorkeakoulutuksen näkökulmat tulevat huomioiduiksi. Lisäksi verkosto tekee näkyväksi ja kehittää koulutuksen profiilia ja ydinosaamista, vaikuttaa koulutuksen volyymiin ja laatuun monien muiden tehtävien rinnalla.

Valtakunnallisessa sosiaalityön yliopistoverkostossa (SOSNET) toimivat kaikki sosiaalityön koulutusta antavat yksiköt. SOSNETilla on koulutusyhteistyötä koskeva sopimus jokaisen verkostoon kuuluvan yliopiston kanssa. Sopimuksessa verkoston tavoitetta kuvataan niin, että ”verkostoon kuuluvat yliopistot kehittävät sosiaalityön yliopistokohtaista profiloitumista ja tarkoituksenmukaista työnjakoa, kehittävät verkostoyhteistyöhön soveltuvia, joustavia hallinnollisia menettelytapoja ja ottavat huomioon verkostotoiminnan tarpeet hallinnollisessa toiminnassaan”. SOSNETin koordinaatioyliopistona toimii Lapin yliopisto. Lapin yliopistolla on neuvotteluvastuu verkoston osalta opetusministeriön kanssa käytävissä tulosneuvotteluissa.

SOSNETin toiminnassa keskeisiä alueita ovat peruskoulutusyhteistyö, tutkijakoulutus, erikoistumiskoulutus, tutkimus ja muu toiminta. Peruskoulutusyhteistyössä on mm. kehitetty virtuaaliopetusta koulutusyksiköiden yhteiseen käyttöön, valintayhteistyötä ja osana tutkintorakenneuudistusta tehtiin yhteisiä linjauksia sosiaalityön oppiaineen osalta. Yhteisen tutkijakoulutuksen ydin on vuodesta 1995 toiminut sosiaalityön ja sosiaalipalvelujen valtakunnallinen tutkijakoulu, josta SOSNET on vastannut yhteistyössä Stakesin kanssa. Erikoistumiskoulutusta SOSNET on toteuttanut yhteistyössä vuodesta 2000 alkaen. Vuonna 2008 annetaan koulutusta viidellä erikoisalalla. Tutkimusyhteistyöstä tuore osoitus on ns. Sotenna-raportti (Vuorensyrjä et al. 2006). Muussa toiminnassa keskeistä on ollut kansainvälinen yhteistyö, josta yhtenä esimerkkinä on opetuksen kehittämissyhteistyö Venäjän sosiaalityön koulutuksen kanssa. Verkostossa toimii myös kansainvälisten sosiaalityön tukintojen tunnistamiseen perehtynyt työryhmä, joka työskentelee läheisesti Opetushallituksen kanssa. Vuonna 2007 SOSNET on perustanut oman julkaisusarjan. Tarkempaa tietoa toiminnasta löytyy osoitteesta www.sosnet.fi.

SOSNETin toimintaa ohjaa johtoryhmä, joka koostuu yliopistojen sosiaalityön koulutuksesta vastaavista professoreista. Helsingin yliopiston edustajina johtoryhmässä ovat suomenkielisen ja ruotsinkielisen koulutuksen professorit. Johtoryhmän lisäksi SOSNETissa työskentelee alakohtaisia työ- ja ohjausryhmiä. Tutkijakoulun ohjausryhmässä on myös Stakesin edustaja. Vuosittain järjestetään SOSNETin yleiskokous.

4.6 Sosiaalialan korkeakoulutuksen keskeiset jännitteet

1990-luvulta lähtien sosiaalialan koulutuksesta on tehty useita selvityksiä. Anneli Pohjola (1998) käsitteli sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittämistä opetusministeriön selvityksessä. Korkeakoulujen arviointineuvoston käynnistämä selvitys ”Eettisyyttä, elastisuutta ja elämää” (Murto et al 2004) käsitteli sekä ammattikorkeakoulujen että yliopistojen koulutusta. Tarkastelussa oli vahvasti läsnä työelämän tarpeet koulutusta kohtaan. Syksyllä 2007 toteutetaan edellä mainitun arvion seuranta Korkeakoulujen arviointineuvoston toimesta. Sotenna-raportti (Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke) tarkasteli koulutusta mm. työvoimatarpeen ennakoinnin näkökulmasta (Vuorensyrjä et al. 2006). Lisäksi sosiaalialan koulutusta käsitteleviä väitöskirjoja on tehty (mm. Borgman 1998; Vuorikoski 1998; Suomi 2002). Sosiaalialan koulutusta on sivuttu myös monissa sosiaalialan tilaa arvioivassa tai kehittävässä kannanotossa. Monet 2000-luvun laajat valtakunnalliset ja seudulliset hankkeet, sosiaalialan osaamiskeskukset yhtenä esimerkkinä, ovat olleet omalta osaltaan vaikuttamassa ja ottamassa kantaa sosiaalialan koulutukseen (Niemi 2006).

Sosiaalialan koulutusjärjestelmän muutos 1990-luvulta lähtien on vaikuttanut sosiaalialan osaamisen vahvistamiseen. Osaamista on pidetty tärkeänä sosiaalialan tekijänä. Sosiaalialan koulutusta on pidetty työelämän tarpeista katsottuna pääasiallisesti osuvana (Murto

et al. 2004). Korkeakoulututkinnon suorittaneet ovat sijoittuneet työmarkkinoille hyvin Talentian urapolkuseelvityksen mukaan (Lindberg & Tolonen 2005). Sama tulos on em. Sotenna-raportissa (Vuorensyrjä et al. 2006).

Sosiaalialan koulutusta ovat kuitenkin hallinneet myös vahvat jännitteet. Jännitteet kietyvät työryhmän käsityksen mukaan kahteen asiaan. Ensinnäkin sosiaalialan koulutuksen muutokset ja työelämä ovat kehittyneet eritahtisesti. Sosiaalialalla vallitsee useita erilaisia toimintakulttuureja ja -rakenteita ja niistä vanhimmat eivät ole vielä tunnistanee sosiaalialan osaamisen tärkeyttä ja muuttuneiden koulutusjärjestelmien tuottamaa osaamista. Koulutuksen ja työelämän välinen jännite on myös siinä, että sosiaalialalla on pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä. Sosiaalityön koulutuksen volyymi on pitkään ollut alimitoitettua työelämän tarpeisiin nähden. Sosiaalityöntekijöiden eläkepoistuman ennakoidaan olevan 2000 vuosina 2004–2012 (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 20). Monissa paikoissa sosiaalityön tehtäviä hoidetaan epäpätevillä työntekijöillä (Karvinen-Niinikoski et al. 2006). Sosiaalialan uudistuneesta koulutusrakenteesta etenkin sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa ei ole toistaiseksi osattu hyödyntää työelämässä (Borgman 1998, 226–228). Muun muassa sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen edustajat ovat kritisoinet vuonna 2005 voimaan tullutta sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuslainsäädäntöä sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon näkökulmasta, koska tutkinnon tuottamaa pätevyyttä ei ole heidän mielestään otettu riittävästi huomioon.

Toisena jännitteenä työryhmä pitää korkeakoulusektorien erilaista tulkintaa duaalimallista sosiaalialan koulutuksessa. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot ovat korostaneet omilla tahoillaan sitä, että korkeakoulutuksen duaalimalli merkitsee erilaista koulutusta, koulutussympäristöä ja pedagogista orientaatiota. Tulkinnot ovat kuitenkin eronneet merkittävästi siinä, miten koulutuksen tuloksena syntyvä erilainen osaaminen on nähty suhteessa sosiaalialan kelpoisuuslainsäädäntöön. Ammattikorkeakoulun näkökulmasta on esitetty, että koulutus tuottaa erilaista sosiaalialan osaamista kuin yliopistokoulutus mutta sen tuottama osaaminen tulee tunnistaa samankaltaiseksi silloin kun tarkastellaan sosiaalialan kelpoisuusvaatimuksia. Yliopistokoulutuksessa on puolestaan nähty, että duaalimallin mukainen koulutustehtävien ero merkitsee eroa myös siinä, millaista pätevyyttä ne tuottavat sosiaalialan tehtäviin. Sosiaalityön tehtävien on nähty eroavan sosiaaliohjauksen tehtävistä siinä määrin, että vain sosiaalityön yliopistokoulutus valmentaa niihin. Tätä tulkintaeroa ei ole poistanut vuonna 2005 voimaan tullut sosiaalihuollon ammatillista kelpoisuutta käsittelevä lainsäädäntö, jonka mukaan ammattikorkeakoulu- ja yliopistokoulutus tuottavat kelpoisuuden eri tehtäviin sosiaalialalla.

5 Sosiaalialan tulevaisuuteen vaikuttavia tekijöitä

5.1 Yleinen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen kehitys

Sosiaalialan, sen koulutuksen ja tutkimustoiminnan kehittämisen pohjaksi tarvitaan ymmärrystä erilaisten sosiaalisten ilmiöiden luonteesta ja niiden muutoksista tulevaisuudesta, jotta koulutus voi varautua, mukautua ja vaikuttaa sosiaalialan tulevaisuuteen.

Sosiaalialan kehityssennusteissa tulevaisuuteen vaikuttavina megatrendeinä pidetään muun muassa globalisoitumista, kulttuurisia muutoksia ja niihin liittyviä syrjäytymisuhkia sekä väestön ikääntymistä (Vuorensyrjä ym. 2006). Yhteiskunnalliset erot kasvavat ja sosiaaliset rakenteet eriytyvät. Sosiaalialan työhön vaikuttavina valtatrendeinä ilmenevät verkostomaisen työn lisääntyminen, työn murros, julkisen sektorin roolin muuttuminen ja teknologian kehitys. Sosiaalialan toimintaympäristöön vaikuttavia merkittäviä muutoksia Suomessa aiheuttaa lähivuosina lisäksi kunta- ja palvelurakenteen muutos sekä korkeakoulujärjestelmän rakenteellinen kehittäminen.

Kulttuurinen muutos modernista postmoderniin on vasta kehityskaarensa alussa. Modernille maailmalle ovat tyypillisiä suuret, keskitetysti ohjautuvat organisaatiot. Niitä pyritään hallitsemaan rationaaliin säännöin ja toimenpitein. Postmodernille kulttuurille on ominaista kriittisyys ja reflektiivisyys. Normatiivisista itsestäänselvyyksistä sanoudutaan irti. Postmoderni kehitys kulkee moninapaiseen suuntaan, mikä ennakoii keskitettyjen ohjausjärjestelmien vähenemistä. Silti merkkejä myös päinvastaisista pyrkimyksistä on näkyvissä.

Sosiologi Zygmunt Baumanin (1996) mukaan modernin ajan rakenteiden murtuessa katoavat sille tyypilliset eheys, pysyvyys ja järjestys. Tilalle tulevat moniarvoisuus, pirstaleisuus, katkoksellisuus ja satunnaisuus. Tämä kehityssuunta merkitsee ympäröivässä maailmassamme monia ristiriitaisia ja paradoksaalisia tendenssejä, epäselvyyttä ja epävarmuutta. Ihmisten elämään muutokset tuovat riskejä ja valintamahdollisuuksien kirjon.

Globalisaation myötä suomalaisen yhteiskunnan tuleva kehitys avautuu yhtäältä kansainvälistyvinä ja monikulttuurisina mahdollisuuksina ja toisaalta kasvavana eriarvoistumisena poliittisine ja kulttuurisine jännitteineen. Globalisaatio vaikuttaa taloudellisen, poliittisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja teknologisen ulottuvuuden kautta. Globaali talous vaikuttaa muun muassa työmarkkinoihin. Ne ovat yhä riippuvaisempia kansainvälisestä kehityksestä. Vaikutukset sosiaalipalveluihin ovat yleensä välillisiä. Euroopan Unionin kilpailulainsäädännön kehittyminen sekä työvoiman ja palvelujen liikkuvuutta koskevien rajoitusten purka-

minen vaikuttavat erityisesti sosiaalipalveluiden tuottamisen reunaehtoihin. (Palvelut 2020, 48–49; Vuorensyrjä ym. 2006, 16.)

Globalisaation kääntöpuolena työsuhteiden jatkuvuus ei ole yhtä turvattua kuin aikaisemmin. Globalisaatio- ja kansainvälistymiskehitys heijastuvat myös osaamisvaatimuksiin. Työmarkkinoilla vaaditaan korkeampaa osaamista. Tulee myös tuntea eri kulttuureja sekä osata kohdata eri kulttuuritaustaisia ihmisiä. Myös asiantuntijuuteen kohdistuvat odotukset ovat muuttumassa. Tarvitaan uudentyyppistä neuvottelevaa ja epävarmuutta sietävää asiantuntijuutta.

Työmarkkinoiden muutos voi johtaa yhä kahtiajakautuneempaan yhteiskuntaan: syntyy uusia voittajien ja häviäjien ryhmiä. Heikon työmarkkina-arvon ryhmät ovat vaarassa syrjäytyä pitkäaikaisesti. Ne, jotka syrjäytyvät, ovat usein vailla koulutuksellisia ja sivistyksellisiä oikeuksia.

Väestökehitys ja sen eri ulottuvuudet kuten väestön ikääntyminen, maahanmuuton kasvu ja väestön etninen moninaistuminen sekä työikäisen väestön väheneminen on keskeinen sosiaalialaan vaikuttava megatrendi. Ihmisten liikkuvuuden myötä yhteiskunnat monikulttuuristuvat ja samalla arvot moninaistuvat. Kulttuuriset muutokset kuten yhteisten arvojen ohjaavuuden väheneminen ja yhteisöllisyyden heikkeneminen vaikuttavat muun muassa perherakenteisiin, lasten kasvuun ja kehitykseen sekä erilaisten perhekulttuurien muodostumiseen. Ihmiset, joilla ei ole vahvoja sisäisiä tukirakenteita, jäävät helposti heitteille. Tämä näkyy sosiaalisen avuttomuuden kasvuna ja syrjäytymisenä esimerkiksi maahanmuuttajien parissa.

Lähivuosikymmeninä ikääntyvän väestön määrä kasvaa jyrkästi. Väestön ikärakenne painottuu vanhempiin ikäryhmiin, jolloin 65-vuotta täyttäneiden osuus väestöstä kasvaa 16 %:sta 28 %:iin vuoteen 2030 mennessä. Elinajan pidentyessä myös 80-vuotta täyttäneiden lukumäärä yli kaksinkertaistuu vuoteen 2030 mennessä. (Niemelä & Salminen 2006, 64.) Ikääntyminen heijastuu sosiaalialaan asiakaskunnan ikääntymisen lisäksi työntekijöiden voimakkaana eläköitymisenä.

Ikääntymisen mukanaan tuomat kysymykset ovat monimuotoisia kaikkein iäkkäimpienkin ryhmässä. Tarvitaan moniammatillista, integroivaa työtä ja uusia innovaatioita ikäihmisten parissa tehtävään työhön. Toisaalta vanhusten toimintakyky säilyy entistä pidempään. Lähtötulevaisuudessa vanhusten itsenäisen selviytymisen tukemiseen sekä ennaltaehkäisevään työhön tulee sosiaalialan työssä sijoittaa nykyistä vahvemmin voimavaroja.

Monet väestökehitykseen liittyvät ulottuvuudet haastavat innovaatiokehityksen, jossa toimintojen ja tieteenalojen rajapinnoilla tapahtuva kehitystyö on tärkeää. Esimerkki tällaisesta alueesta on teknologinen kehitys. Sosiaalialan työssä etenkin tieto- ja viestintäteknikkaa hyödyntävä välineistö tulee lisääntymään.

Väestökehitykseen liittyy myös alueellinen erilaistuminen. Alueellisen muuttoliikkeen merkitys alueellisessa väestökehityksessä korostuu tulevaisuudessa, kun alueiden luonnollinen väestökehitys kääntyy laskuun. Muuttotappioalueilla väestörakenne vinoutuu ja elinkeinoelämä näivettyy. Tällöin voi syntyä noidankehä, jonka tuloksena hyvinvointierot kasvavat ja eriarvoisuus kärjistyy. (Silvasti 2006, 233.)

Tuloerot ovat Suomessa 2000-luvun aikana edelleen kasvaneet (Kangas & Ritakallio 2005). Lapsiperheiden taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut. Perheiden hajoaminen on myös yleistynyt. Uudet sosiaaliset riskit kohdistuvat etenkin heikossa työmarkkinatilanteessa oleviin nuoriin ja perheen perustamisvaiheessa oleviin perheisiin. Samanaikaisesti lasten köyhyyden lisääntymisen kasvaessa ovat kasvaneet lasten ja nuorten pahoinvointia kuvaavat indikaattorit. (Forssen 2006.)

Perheiden eläminen epävarmuuden keskellä ja tulevaisuuden näköalojen jatkuvuuden heikentyminen vaikuttavat suoraan lasten elämisen puitteisiin. Lastensuojelun tarve on

lisääntynyt. Esimerkiksi kodin ulkopuolelle vuoden aikana sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on kasvanut viime vuosina. Vuonna 2005 lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli yli 59 000 lasta ja sijoitettuna yli 15 000 lasta ja nuorta. Yli 9 000 lasta ja nuorta oli huostaan otettuna (Heino, Kuoppala & Säkkinen 2006). Lasten suojelun useita vuosia jatkunut kasvutrendi haastaa kehittämään sekä sosiaalialan koulutusta että työkäytäntöjä.

Huono-osaisuuden sisällä on erilaista moniongelmaisuutta, eri hyvinvointipuutteiden pitkittymistä ja kasautumista. Kaikkein heikoimmilla jo vuosia olleiden ihmisryhmien: päihdeongelmaisten, pitkäaikaistyöttömien ja mielenterveyskuntoutujien hyvinvoinnin arvioidaan tuoreessa valtakunnallisessa hyvinvointibarometrissä yhä heikentyneen (Eronen ym. 2007). Viime vuosina on noussut esiin lisäksi uudenlaisia ongelmia, joista kärsivät esimerkiksi prostituoidut, nuoret huumeiden käyttäjät ja niin kutsutut ”golf-orvot”. Viimeksi mainitulla viitataan muun muassa elämäntapojen moninaistumisen ja lisääntyneen vapaa-ajan käytön mukanaan tuomiin uudenlaisiin ongelmiin urbaanissa ympäristössä.

5.2 Hyvinvointipolitiikan kehityssuunnat ja sosiaalialan rakenteellinen kehittäminen

Pohjoismaiselle hyvinvointimallille on ollut ominaista kaikille ihmisille tasa-arvoa, kohtuullisen tasaista tulonjakoa ja universaaleja palveluja tarjoava hyvinvointivaltio. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion saavutuksina on pidetty muun muassa taloudellisen kasvun ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden yhteensovittamista. Universalistinen hyvinvointipolitiikka on merkinnyt hyvinvointipalvelujen ulottamista sosiaalisina oikeuksina kaikkiin kansalaisiin. Se ei ole ollut vain huonompiosaisten tarveharkintaista auttamista.

Suomalaisen hyvinvointivaltion käännekohtana on monissa yhteyksissä nostettu esiin 1990-luvulla tapahtunut yhteiskunnallinen muutos. Hyvinvointivaltion käsitettä korvaamaan hyvinvointipoliittiseen keskusteluun nousi tuolloin hyvinvointiyhteiskunnan käsite. Laajalaisten julkisten palvelujen tilalle hahmoteltiin hyvinvoinnin tuottamisen sekamallia – ”welfare mix” – missä järjestöillä, vapaaehtoistyöllä, yrityksillä, verkostoilla, perheillä ja yksilöillä olisi nykyistä laajempi vastuu. Valtion sijaan haluttiin markkinoita ja kansalaisyhteiskuntaa. Tämän keskustelun johtopäätöksenä oli, että pohjoismaisen valtiovetoisen ”hyvinvointiprojektin” aika kansalaisten osoittamasta tuesta huolimatta olisi ohi (esim. Anttonen & Sipilä 2001).

Hyvinvointipoliittinen siirtymä hyvinvointivaltion laajenemisen ja taloudellisen laman jälkeisestä ajasta kohti uutta hyvinvointipolitiikkaa on merkinnyt siirtymistä kasvusta karsinnan, rajoittamisen ja sopeuttamisen aikaan. Julkiselle sektorille muotoutuneet uudet hallinnan rakenteet ovat luoneet pohjaa jatkuvalla julkisten menojen kontrollille ja rajoittamiselle hyvinvointijärjestelmän ja sosiaalisten oikeuksien laajentamisen sijasta. Hyvinvointivaltion uudistamisesta on tullut asteittaista, askelittaista ja kokeilevaa.

Hyvinvointipolitiikan kansalaisuuden uudelleenmuotoilun perusideologiaksi voi kutsua aktiivisuutta. Se tarkoittaa hyvinvointipolitiikan ja sen kohderyhmien, yhteiskunnan ja kansalaisten aktivointia. Aktivointipolitiikalla on pyritty luomaan esimerkiksi polkuja työmarkkinoille ja normaalielämään. Oikeuksien vastapainoksi on korostettu kansalaisten velvollisuuksia liittämällä vähimmäisturvaan työ- tai muita aktiivisuusvastikkeitä.

Hyvinvointipalveluja tuottavilta organisaatioilta on myös edellytetty tilivelvollisuutta toiminnastaan: näyttöjä toiminnan tehokkuudesta, taloudellisuudesta ja vaikuttavuudesta. Arviointi on otettu laajasti käyttöön hyvinvointipalveluiden kehittämisessä.

Hyvinvointipolitiikasta on tullut sopimuksellista. Sopimusten käyttö yhteiskunnallisen ohjauksen ja hallinnan välineenä on yleistynyt. Hyvinvointipalvelujen järjestämisessä mark-

kinaehtoiset palvelujen tuottamisen mallit kuten tilaaja-tuottajamalli ja ostopalvelujärjestelmä ovat lisääntyneet.

Koko hyvinvointipalvelujärjestelmässä valtion keskitettyä ohjausta korostavasta hyvinvointipolitiikasta on siirrytty paikallisuutta korostavaan hyvinvointipolitiikkaan. Julkishallintokeskeisestä hyvinvointivaltiosta on siirrytty monitoimijamalliin, jossa tehdään verkostomaista yhteistyötä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välillä (Möttönen & Niemelä 2005, 3).

Kuntien ja valtion toiminta-alueilla toteutuu samanaikaisesti palvelupisteverkoston muutoksia. Vähenevien toimipisteiden tilalle nousee yhteispalvelupisteitä. Palveluiden tuottamistavat erilaistuvat eri puolilla maata. Eri tahojen yhteinen hyvinvointivastuu ja kumppanuus sekä yhteisesti tuotettujen palvelujen ja tuen yhdistelmät vaikeutuvissa asiakastilanteissa ja kasvavissa palvelutarpeissa korostuvat. Samanaikaisesti yksilöillä itsellään on aiempaa suurempi vastuu hyvinvoinnistaan.

Paikallisuutta korostavan hyvinvointikunnan merkitys korostuu hyvinvointivaltion sijasta. Samanaikaisesti kuntien edellytykset ovat merkittävästi heikentyneet. Kuntien ja eri palveluntuottajien keskinäisellä ja kunta- ja sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä haetaan uusia palvelujen tuottamisen malleja ja apua resurssipulaan. Uudessa paikallisessa hallintatavassa korostuu kyky hyödyntää paikallisia ja seudullisia voimavaroja. (Möttönen & Niemelä 2007).

Kunta- ja palvelurakenteen uudistamisella, jota myös PARAS-hankkeeksi kutsutaan, etsitään ratkaisuja kansalaisten palvelujen turvaamiseen. Uudistuksella haetaan nykyistä laajempaa ja riittävän vahvaa rakenteellista ja taloudellista perustaa palvelujen järjestämiselle. Kunta- ja palvelurakennemuutos tai muu kehitys seutukuntiin ja työssäkäyntialueisiin perustuvaan rakenteeseen merkitsee sosiaalialalla selkeämpää porrastusta lähipalveluihin ja erikoispalveluihin. Se muuttaa oleellisesti perustaa, josta sosiaalialan henkilöstön tehtävärakenteen määrittely ja mitoitus johdetaan. Muutos vaikuttaa määrällisen tarpeen ohella tehtävärakenteisiin ja ammattitaitovaatimuksiin. Kiireellisin tehtävä valtakunnallisesti on huolehtia siitä, ettei sosiaalista asiantuntijuutta kavenneta tässä muutoksessa.

Sosiaalialan tehtävärakenteiden kehittämisessä on pitkään toteutettu erilaisia valtakunnallisia ja kuntakohtaisia kehittämishankkeita ja -prosesseja. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön vuosina 2001–2003 toteuttaman Steam-projektin päätavoitteena oli kunnallisen sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittäminen. Projekti vahvisti näkemystä, että sosiaalityön ja sosiaalirohjauksen välille on muodostettavissa toimiva työnjako ja yhteistyö. Sosiaalialan rakenteellisten muutosten aikaansaaminen on hidas prosessi ja tehtävärakenteiden pitkään jatkuneesta kehittämistyöstä huolimatta kuntien sosiaalialan voimaa olevan vasta kehittämisen pitkän taipaleen alussa.

Tällä hetkellä ollaan tilanteessa, jossa sosionomien (AMK) osalta osaaminen jo tunnustetaan, mutta vielä on tehtävä työtä niiden osalta tehtävärakenteiden kehittämiseksi kunnissa. Sen sijaan ylempien ammattikorkeakoulututkintojen, sosionomin (ylempi AMK) tuottaman osaamisen paikka tehtävärakenteissa on selkiytymätön. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi kesällä 2007 Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuosituksen (Sarvimäki & Siltaniemi 2007). Siinä moni tehtäväalue ja esimerkiksi ylempien ammattikorkeakoulututkintojen suorittaneiden paikka sosiaalialan tehtävärakenteissa jäi avoimeksi. Palvelujen porrastaminen kunta- ja palvelurakennemuutoksen seurauksena sekä monitoimijaistuva hyvinvointipalvelujärjestelmä vaativat tehtävä- ja henkilöstörakenteiden uudistamisen jatkamista työelämän ja koulutuksen yhteisenä prosessina. Koulutusjärjestelmän tuottaman osaamisen ja työelämän uudistumissuunnan on vastattava toisiaan, jotta uudistuvalla osaamisella saadaan selkeät profiilit ja osaaminen täysipainoisesti käyttöön.

6 Sosiaalialan ammatit ja niitä koskevat muutokset

6.1 Tehtäväalueet ja niiden volyymit

Sosiaalipalvelujen toimialalla työskentelee yli 7 % työllisestä työvoimasta (Vuorensyrjä et al. 2006, 8). Kuntien ja kuntayhtymien sosiaalihuollon henkilöstöä oli vuonna 2005 yhteensä 98 000 henkilötyövuoden verran. Lisäksi yksityisten sosiaali- ja terveystalouden kentällä työskentelee suuri joukko työntekijöitä. Vuoden 2003 lopussa heitä arvioitiin olevan noin 68 500 työntekijää ja suuri osa heistä toimi nimenomaan sosiaalialalla. (Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2006). Lisäksi seurakuntien diakoniatyön palveluksessa oli vuonna 2003 kaikkiaan 1 432 palkattua työntekijää (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2004). *Vaikka sosiaaliala on määrällisesti merkittävä, on sille pitkään ollut ominaista, että suuri osa työvoimasta on toiminut alalla ilman ammattikoulutusta* (Vuorensyrjä et al. 2006, 30). Esimerkiksi vuonna 2003 tehdyn sosiaalityöntekijöiden työnkuvaa koskevassa tutkimuksessa yhdeksi kiireellisimpiä toimenpiteitä vaativaksi asiaksi todettiin pätevien sosiaalityöntekijöiden saatavuus (Karvinen-Niinikoski et al. 2005).

1990-luvulla tehdyt koulutusjärjestelmän muutokset sosiaalialalla – sosiaalityön yliopistokoulutuksen ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen kehittyminen – ja vuonna 2005 voimaan tullut sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksia säätelevä laki pyrkivät omalta osaltaan vahvistamaan sosiaalialan ammatillisuutta ja osaamista. Vuonna 2007 sosiaali- ja terveysministeriö laati suosituksen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositukseksi (Sosiaalihuollon ammatillisen ... 2007). Siinä otetaan huomioon sosiaalialan koulutuksen uudistetut rakenteet. Suositukset määrittävät eri koulutuksen saaneille eriytyneitä tehtäviä sosiaalialalla samalla, kun ne korostavat sosiaalialan ammattilaisten yhteistyön tärkeyttä.

Sosiaalityöntekijöiden lukumäärästä ei ole yksiselitteistä tietoa tilastointikäytäntöjen ja nimikkeiden moninaisuuden vuoksi (Kemppainen 2006, 249). Tuoreehkon arvion mukaan kuntien ja kuntayhtymien palveluksissa oli 4 970 sosiaalityöntekijää vuonna 2003. Valtion ja yksityisen sektorin palveluksessa toimivia sosiaalityöntekijöitä on arvioitu olevan 1 000–3 000. (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 20). Sosiaalityöntekijät toimivat mm. sosiaalitoimissa, terveydenhuollossa, koululaitoksessa ja rikosseuraamusalalla. Sosiaalityöntekijät muodostavat sosiaalialan työntekijöistä vain pienen osan suurimman ryhmän ollessa toisen asteen koulutuksen saaneita.

Vuonna 2004 työntekijöille tehdyn kyselyn pohjalta sosiaalityöntekijöiden työ koostuu

pääasiassa asiakastyöstä, johon liittyy keskeisesti asiakkaiden tilannearvioiden tekeminen sekä niitä koskevat päätökset. Työhön sisältyy myös kehittämis-, suunnittelu- ja hallintotyötä. Lähes puolet kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä tekee lastensuojelutyötä ja reilu kolmannes aikuisosiaalityötä. Sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneiden työn sisältö koostuu vastaavankaltaisen, heille osoitetun kyselyn pohjalta pääasiassa tehtävistä, jotka liittyvät asiakkaiden neuvontaan, ohjaukseen, tukemiseen, arjesta huolehtimiseen tai sen sujuvuuden organisoimiseen. Tämän lisäksi työ sisältää kehittämistä, suunnittelua ja hallintoa, projektityötä ja johtamista. (Borgman 2006, 197–200, 253–254).

Edellä mainitun kyselyn pohjalta julkinen sektori näyttäisi olevan eritoten sosiaalityöntekijöiden keskeinen sijoittumispaikka (89 % vastanneista toimi julkisella sektorilla). Sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneet toimivat sosiaalityöntekijöitä useammin järjestöissä, mutta valtaosa heistäkin työllistyi kuntiin ja kuntayhtymiin. (emt.) Vaikka kunta on edelleen sosiaalialan korkeakoulutettujen yleisin työnantaja, on sen osuus vähentynyt. Muutos on näkyvissä Talentian, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön, joka toinen vuosi tekemässä vastavalmistuneiden jäsentensä sijoittumista seuraavassa selvityksessä. Vuonna 2005 60 % vastavalmistuneista sijoittui kuntasektorille, kun vastaava luku vuonna 2001 oli 66 % (Lindberg & Tolonen 2005, 22). Kaiken kaikkiaan yksityisissä sosiaalipalveluissa oli vuoden 2004 lopussa 43 500 työntekijää (Yksityinen palvelutuotanto ... 2004).

Sosiaalialan tehtäväalueita on yritetty jäsentää eri tavoin viimeaikaisissa sosiaalialaa linjaavissa kannanotoissa. *Ammattinimikkeittäinen jäsenitys* on osoittautunut vaikeaksi, koska alalle on ollut ominaista moninaiset ammattinimikkeet. Esimerkiksi edellä mainitun Talentian kyselyn mukaan sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneet olivat valmistuttuaan sijoittuneet 17 eri nimikkeellä kuvattaviin tehtäviin. Niiden lisäksi tarvittiin vielä luokka ”muu”. Saman kyselyn yliopistotutkinnon suorittaneet vastaajat olivat sijoittuneet kolmeen nimekkeeseen (ja lisäksi ”muu”-luokkaan); luokituksen niukkuus ei kuitenkaan selvästikään vastaa sitä nimikkeiden kirjoa, jolla sosiaalityön koulutuksen saaneet toimivat (vrt. Vuorensyrjä et al. 2006, 296). Tehtäväalueita on jäsennetty sosiaalihuollon *sektoreiden pohjalta*, jolloin sosiaalialan työtä kuvataan esimerkiksi lasten ja lapsiperheiden palveluina, vanhusten palveluina, vammaispalveluina ja päihdepalveluina. *Työorientaatioiden pohjalta* on pyritty tekemään myös jäsennyksiä. Silloin on erotettu esim. kuntouttava, yhteisöllinen ja rakenteellinen sekä kaikkia edellä mainittuja läpäisevä ehkäisevä ja varhaisen puuttumisen orientaatio (Karjalainen & Sarvimäki 2005). Sosiaalityön tehtäväarakennesuosituksessa sosiaali- ja terveysministeriö jäsentää sosiaalialan työtä *asiakasprosessin pohjalta*. Asiakasprosessi jäsennetään silloin asian vireille tuloksi, palvelutarpeiden arvioinniksi, palvelusuunnitelmaksi, päätöksiksi, toimenpiteiksi ja palveluiksi, vaikutusten arvioinniksi ja asiakkuuden päättämiseksi (Sosiaalihuollon ammatillisen ... 2007, 23).

Sosiaalialan koulutuksen yhteydessä on alan tehtäväalueita lähestytty *ammattillisen osaamisen näkökulmasta*. On eritelty sitä, millaista osaamista yliopisto- ja ammattikorkeakoulutus tuottavat. Ne on esitelty luvuissa 4.2 ja 4.3. Ammatillisen osaamisen nykykuvaukset eivät työryhmän käsityksen mukaan tuo kuitenkaan riittävästi näkyviin eivätkä erottele eri korkeakoulusektorien koulutusta.

6.2 Sosiaalialan ammattien kelpoisuudet ja tehtävärakenteiden muutosprosessi

Vuonna 2005 voimaantullut sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksesta annettu laki (272/2005) koskee kunnan ja valtion järjestämää sosiaalihuoltoa sekä niitä

yksityisiä sosiaalipalveluja, jotka kuuluvat yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain piiriin. Lain tarkoituksena on edistää sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun edellyttämällä, että sosiaalihuollon ammatillisella henkilöstöllä on tarvittava koulutus ja perehtyneisyys. Laadukkaiden palveluiden perusedellytyksenä on tehtävien vaativuustasoa vastaava koulutus. (Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset ... 2007, 11.) Kelpoisuuslaki määrittelee sosiaalihuollon johtotehtävät ja ammattinimikkeittäin seuraavat tehtävät: sosiaalityöntekijä, sosiaaliasiamies, lastenvalvoja, sosiaaliohjaaja, lastentarhanopettaja, lähihoitaja ja sosiaalihuollon erityistyöntekijä. Sosiaalityöntekijän, sosiaaliohjaajan, sosiaalihuollon erityistyöntekijän ja sosiaalihuollon johtotehtävien – osin myös lastentarhanopettajan – kelpoisuusmäärittelyt koskettavat tämän selvitystyön tehtäväalaa.

Kelpoisuusvaatimuksena sosiaalityöntekijän tehtäviin on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä. Ylempi korkeakoulututkinto tarkoittaa tässä yhteydessä yliopistossa suoritettua maisteritutkintoa taikka ylemmän ammattikorkeakoulututkintoa. (Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset ... 2007, 16). Sosiaalityön pääaineopinnot voi suorittaa Helsingin, Jyväskylän, Kuopion, Lapin, Tampereen ja Turun yliopistoissa. Yliopistojen tutkintovaatimusten mukaisia sosiaalityön opintoja voidaan suorittaa myös avoimessa korkeakouluopetuksessa (emt. 17). Kelpoisuuslain mukaisen pätevyyden voi saada suorittamalla sosiaalityön pääaineopintoja vastaavat yliopistolliset opinnot varsinaisen pääaineen tai ylemmän korkeakoulututkinnon lisäksi. Opinnot voivat sisältyä tutkintoon tai ne voidaan suorittaa erillisinä opintoina tutkinnon suorittamisen jälkeen.

Sosiaaliohjaajan tehtävien kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto. Sosiaalialalle suuntaavia sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkintoja ovat sosionomi (AMK), geronomi (AMK) sekä kuntoutuksen ohjaaja (AMK). Geronomi (AMK) -tutkinto soveltuu vanhus-tenhuollon tehtäviin ja kuntoutuksen ohjaaja (AMK) kuntoutukseen liittyviin tehtäviin. Sosionomi (AMK) -tutkinto antaa valmiuksia työskennellä sosiaaliohjaajan tehtävissä sosiaalihuollon eri sektoreilla. Myös rikosseuraamusalan ammattikorkeakoulutasoinen koulutus johtaa sosionomi (AMK) -tutkintoon. Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyy yhteensä 60 opintopisteen laajuiset varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneet opinnot, tuottaa kelpoisuuden lastentarhanopettajan tehtävään. Työnantaja määrittelee viime kädessä koulutuksen soveltuvuuden tiettyyn sosiaaliohjaajan tehtävään. (Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset ... 2007, 22).

Sosiaalihuollon erityistyöntekijän tehtäviin on kelpoisuusvaatimuksena tehtävän edellyttämä peruskoulutus ja sen lisäksi suoritettu soveltuva erikoistumiskoulutus tai jatkotutkinto. Erityissosiaalityöntekijältä voidaan edellyttää ammatillista lisensiaatintutkintoa tai muuta tehtävään soveltuvaa erikoistumiskoulutusta. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot puolestaan tuottavat kelpoisuuden toimia eri sektoreiden erityissosiaaliohjaajan tehtävissä. Erityislastentarhanopettajan tehtäviin edellytetään lastentarhaopettajan kelpoisuutta ja sen lisäksi suoritettua erikoistumiskoulutusta.

Kelpoisuuslaki määrittelee myös *muuta sosiaalihuollon ammatillisia tehtäviä koskevia kelpoisuusvaatimuksia*. Selvitystyön kannalta oleellista tässä yhteydessä on mm. koulukuraattorin tehtävä. Siihen vaadittavasta kelpoisuudesta ei ole erityissäännöksiä kelpoisuuslaissa eikä muuallakaan. Tehtävän kelpoisuus määrittyy kelpoisuuslain pykälän 11 mukaan. Sen mukaan ”kelpoisuusvaatimuksena sosiaalihuollon muihin ammatillisiin tehtäviin on tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus”. Soveltuvan koulutuksen määrittely jää viime kädessä työnantajan tehtäväksi. (Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset ... 2007, 29.)

Sosiaalihuollon johtotehtävät erotellaan kelpoisuusvaatimusten osalta kunnan tai kuntayhtymän hallinnollisiksi johtotehtäviksi, sosiaalityön (ja päivähoidon) ammatillisiin johtotehtäviin sekä muuta asiakastyön ohjausta edellyttäviin johtotehtäviin. Ensi mainittuun edellytetään sosiaalityöntekijän kelpoisuutta tai tehtävään soveltuvaa korkeakoulututkintoa ja alan tuntemusta. Lisäksi vaaditaan riittävää johtamistaitoa. Sosiaalityön ammatillisiin johtotehtäviin edellytetään sosiaalityöntekijän kelpoisuutta ja riittävää johtamistaitoa. Muihin asiakastyön ohjausta edellyttäviin johtotehtäviin on kelpoisuusvaatimuksena soveltuva korkeakoulututkinto, alan tuntemus ja riittävä johtamistaito. (Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset ... 2007, 31-34.)

Kelpoisuusvaatimuksia koskevissa säännöksissä on laaja ohjeistus siirtymäsäännöksistä. Siirtymäsäännösten lukumäärä konkretisoi sosiaalialan koulutuksen aikaisempaa monopolisuutta. Sosiaalityöntekijän pätevyyydessä otetaan huomioon mm. aiemmat alemmat yliopistolliset korkeakoulututkinnot, pätevyitysmiskoulutus ja ns. riittävät sosiaalityön opinnot ja sosiaaliohjaajan pätevyyydessä mm. aikaisemmat opistoasteiset sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammatilliset tutkinnot.

1990-luvulla tapahtunut korkeakoulujärjestelmän muutos ja siinä etenkin sosiaalialalle suunnattujen ammattikorkeakoulututkintojen kehittäminen ja sosiaalityön itsenäistyminen omaksi pääaineekseen yliopistoissa ovat muuttaneet sosiaalialalle koulutettujen profilia. Koulutus on yhdenmukaistunut ja taso noussut: sosiaalialalla työskentelee aiempaa enemmän korkeakoulutettuja työntekijöitä. Koulutuksen muutos ei ole kuitenkaan suoraan välittynyt työelämään.

Sosiaalihuollon tehtävärakenteesta annetussa suosituksessa (2007) sosiaali- ja terveysministeriö ottaa huomioon olemassa olevan koulutusjärjestelmän ja pyrkii selkiyttämään sosiaalihuollossa toimivien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien (sekä lastentarhanopettajien ja lähihoitajien) työnjakoa perustuen sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettuun lakiin. Sosiaalihuollon eri ammattiryhmien osaamista yhdistetään kokonaisuudeksi niin, että sosiaalihuollon eri ammattiryhmien ryhmä- tai tiimityöllä varmistetaan palvelun vaikuttavuutta ja tuloksellisuutta. Osaamista ja sen yhdistämistä tarkastellaan asiakasprosessin näkökulmasta. Asiakasprosessissa on vastuuhenkilö, jonka tehtävänä on toimia yhteistyössä asiakkaan sekä prosessiin osallistuvien sosiaalihuollon ja muiden tahojen ammattihenkilöiden kanssa. (Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus 2007.)

Sosiaali- ja terveysministeriö antaa suosituksen siitä, miten tehtävät jaetaan sosiaalityöntekijöiden, sosiaaliohjaajien ja lähihoitajien (ja muiden asiakasprosessiin osallistuvien) välillä lastensuojelussa, ikääntyneiden palveluissa, vammaispalveluissa, aikuisten palveluissa, päiväkodeissa, johtamisessa ja kehittämisessä sekä ehkäisevässä, yhteisöllisessä ja rakenteellisessa työssä. Sosiaalityöntekijä on yleisesti asiakasprosessista vastaava toimija, joka osallistuu keskeisesti päätöksentekoon ja sen valmisteluun mutta vastaa myös asiakastyöstä. Sosiaaliohjaaja toimii yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa niin, että välitön asiakastyö on keskeinen osa tehtäväkuvaa. Kuitenkin esimerkiksi toimenpiteiden vaikutusten arviointi kuuluu kaikkien toimijoiden tehtäväkuvaan.

Edellä kuvattu tehtävä rakenne on sosiaali- ja terveysministeriön laatima suositus.¹ Suosituksessa todetaan, että kuntien harkintaan jää yksityiskohtaisten ja paikallisiin olosuhteisiin soveltuvien ratkaisujen ja palvelujärjestelmän organisoinnin tekeminen. Selvitystyöryhmä nojautuu omissa kannanotoissaan suosituksen linjauksiin sosiaalialan tehtävärakenteesta ja sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien tehtäväkuvista.

¹ Ammatillisen henkilöstön mitoitussuositus annettaneen vuoden 2008 loppuun mennessä.

Sosiaalialan tehtävärakenteen muutoksen rinnalla sosiaalialan tehtäväkuvia muuttavat alan yleiseen rakentumiseen liittyvät muutostekijät: seudullisen yhteistyön ja yksityisen sektorin vahvistuminen sekä yleisesti moniammatilliseen ja -sektoriin, etenkin terveyden- ja sosiaalihuollon yhteistoimintaan suuntaava kehitys.

6.3 Sosiaalialan osaamis- ja työvoimatarpeet

Sosiaali- ja terveysalan työ on lisääntynyt vuosina 2000–2004 noin 10 prosentilla. Alalla huomattavimmin ovat kasvaneet sosiaalialan työntekijöiden ja ohjaajien määrät ja osuudet sairaanhoitajien ja muiden terveydenhuollon asiantuntijoiden sekä perus- ja lähihoitajien rinnalla. Työpaikkojen tarpeen ennakoita kasvavan. Sosiaali- ja terveysalan työssä työpaikkojen lisäyksen osuus avautuvista työpaikoista on arviosta riippuen 30–40 prosenttia lähivuosina. Koulutustarjonnan osalta nimenomaan ammatillisen osaamisen tarve kasvaa sosiaali- ja terveyspalvelujen alalla. Opetusministeriön asettama työryhmä arvioi, että kaudella 2005–2020 työvoiman tarve kasvaa toiseksi eniten sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla. Lähes puolet tarpeesta suuntautuu ammatilliseen koulutukseen, noin 40 % ammattikorkeakoulututkinnon ja runsas 10 % yliopistotutkinnon suorittaneisiin. (Koulutus ja tutkimus 2007–2012: Alustava laskelma ... 2007.)

Sosiaalialan työvoimatarpeesta on tehty viime vuosina useita selvityksiä. Ennakointitutkimuksena laajin ja yksityiskohtaisin on ”Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti” (Vuorensyrjä et al. 2006). Työvoimatarpeen arvioinnissa on pyritty ottamaan huomioon mm. nykyinen työntekijätilanne, työelämässä toimivien eläkkeelle siirtyminen, alalla toimivien alalla pysyminen (alan vetovoimaisuus) sekä palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnallisissa oloissa tapahtuvat muutokset. Asiakasmäärien kehityksen ja sosiaalialan työkäytäntöjen ja -jakojen ennakointi on erittäin vaikeaa (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 21–22).

Sotenna-raportti esittää, että työvoiman ennakointimenetelmän peruslaskelman mukaan työvoiman kysyntä edellyttää vuosittain noin 6000 lähihoitajatutkinnon suorittaneen virtaa koulutusjärjestelmästä työmarkkinoille (Vuorensyrjä et al. 2006, 288). Sosiaalialan ammattikorkeakoulutetun työvoiman kysynnän ja tarjonnan suhteesta tutkijaryhmä lausuu, että ”vuoteen 2015 ulottuvan ennakointijakson ajan koulutuksen volyymin tulee jatkaa nykyisen nuorisokoulutuksen perusuran mukaisesti. Koulutus on suhteellisen nuorta eikä kovin pitkiä aikasarjoja voida vielä saada. Tästä syystä kysynnän ja tarjonnan suhdetta sekä osaamisvaateisiin vastaamiskykyä tulee jatkossa systemaattisesti seurata tutkimuksin ja selvityksin ja tehdä mahdolliset muutokset siltä pohjalta.” (emt. 291.) Asia koskee työryhmän näkemyksen mukaan sekä sosionomi (AMK) -tutkintoa että ylempää ammattikorkeakoulututkintoa. Sosiaalityöntekijöiden osalta Sotenna-tutkijaryhmä toteaa, että sosiaalityön aloituspaikkoja tulee kasvattaa vähintään sadalla (100) vuodessa sosiaalityöntekijävajeeseen ja työntekijöiden eläköitymiseen vastaamiseksi (emt. 296).

Edellä mainitut selvitykset päätyvät sosiaalialan korkeakoulutuksen suhteen hieman erilaiseen kasvu-uraan. Koulutus ja tutkimus -työryhmän tarkastelujakso on SOTENNA:n tarkastelujaksoa pidempi ja tarkastelualue laajempi. Käytävissä olevan ajan puitteissa työryhmällä ei ole ollut edellytyksiä selvittää, mitkä Koulutus ja tutkimus -työryhmän laskelmissa ovat sosiaalialan, terveysalan ja liikunnan osuudet. Työryhmän laskelman suuntaa voidaan kuitenkin käyttää myös sosiaalialan kokonaisvolyymien kehittämisen perusteena.

Selvitystyöryhmä on tarkastellut osaamis- ja työvoimatarvetta koulutuksen näkökulmasta tietoisena siitä, että työvoiman riittävyyteen vaikutetaan myös monilla koulutusratkaisui-

den ulkopuolisilla ratkaisuilla. Sosiaalialan koulutus on vetovoimaista, mutta sosiaalialan työntekijät hakeutuvat jossakin määrin alalta pois. Sosiaalialan työelämää onkin edelleen kehitettävä niin, että työntekijät pysyvät sosiaalialalla. Keskeiset asiat kuten alan palkkaus, tehtäväkuvat, työn tukirakenteet ja työolosuhteet on useissa yhteyksissä todettu tärkeiksi sosiaalialalla pysymistä ja sen vetovoimaisuutta lisääviksi asioiksi. Sosiaalialalla työskennellään pääsääntöisesti vaikeiden yhteiskunnallisten ja inhimillisten ongelmien parissa. Työn-ohjauksen tulee olla elimellinen osa sosiaalialan työn laadunvarmistusta.

7 Sosiaalialan koulutusohjelmarakenne – kehittämisehdotukset

7.1 Yleiset periaatteet

Työryhmän esitykset sosiaalialan koulutuksen rakenteista nojautuvat siihen, että yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on lähtökohtaisesti eri tehtävä. Yleinen tehtävä välittyy siihen, miten sosiaalialan koulutusta annetaan korkeakoulutasolla. Työryhmä on korostanut sitä, että ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa annettu koulutus suuntaa sosiaalialan erilaisiin tehtäviin: ammattikorkeakoulut kouluttavat sosiaaliohjauksen, yliopistot sosiaalityön tehtäviin. Tehtävät on määritelty vuonna 2005 voimaan tulleessa sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuutta määrittävässä laissa. Käynnissä olevassa laajassa sosiaalialan tehtävärakenteiden muutosprosessissa on pyrkimys arvioida ja uudelleensuunnata tehtäviä tarkoituksenmukaisella tavalla muun muassa eri koulutuksen saaneiden välillä. Sosiaali- ja terveysministeriön suosituksissa (ks. luku 6.2) on otettu huomioon nykyisen koulutusrakenteen tuottaman osaamisen erot.

Työryhmän esityksen keskeinen lähtökohta on, että valtaosa sosiaalialan korkeakoulutetuista koulutetaan jatkossakin ammattikorkeakouluissa. Yliopistotutkinnon osuus on noin 10 prosenttia. Ammattikorkeakoulututkinnon laaja-alaisuus, joustavuus ja työelämäsidonaisuus vastaavat työryhmän käsityksen mukaan hyvin sosiaalialan muuttuviin ja moni-ilmeisiin odotuksiin. Sosiaaliohjauksen ala kattaa laajasti kansalaisten, heidän arkensa ja palvelujärjestelmän välisten suhteiden kysymyksiä ja niiden kehittämistä. Yliopistokoulutuksen saaneet sijoittuvat sosiaalialan kokonaisuudessa pieneen osaan, sosiaalityön tehtäviin. Näissä tehtävissä tarvitaan vaativimman asiakastyön osaamista, asiakkaiden elämäntilanteiden monialaista analysointia, arviointia ja muutostyötä. Sosiaalityöntekijä toimii myös elämäntilanteita ja -ongelmia koskevan tiedon tuottajana ja jäsentäjänä ja siten suuntaa rakenteellista sosiaalityötä ja sosiaalipolitiikkaa. Teoreettisen tiedon, tutkimuksellisen osaaminen ja yhteiskuntatieteellisen kokonaisnäkemys merkitys on välttämätön. Koska sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu myös vastentahtoisien päätösten valmistelu kuten lastensuojelussa, on kansalaisten oikeusturvan kannalta välttämätöntä, että sosiaalityöntekijöiden orientaatio työhön perustuu tutkimukseen ja oman toiminnan jatkuvaan arviointiin ja kehittämiseen. Työryhmän kanta on, että sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden tehtäväkuvat asettavat erilaisia odotuksia koulutusohjelmille.

Työryhmän arvio on, että sosiaalialan korkeakoulutus vastaa tällä hetkellä melko hyvin työelämän odotuksiin. Keskeisin ongelma on sosiaalialan ylempien ammattikorkeakoulu-

tutkintojen vastaavuus työelämässä. Tämä asia tuotiin esiin monessa asiantuntijakuulemisessa. Seuraavassa esitellään työryhmän esityksiä siitä, miten sosiaalityön ja sosiaaliohjaajien koulutusta tulee sisällöllisesti kehittää, jotta koulutus vastaisi nykyistä paremmin työelämän tarpeisiin.

7.2 Sosiaalityön koulutus

Työryhmä lähtee kannanotoissaan siitä, että *sosiaalityön koulutusta on sosiaalialan tehtävien, niissä vaadittavan asiantuntijaosaamisen ja niiden kehittämisen kannalta perusteltua ja välttämätöntä järjestää yliopistotasoisena maisterikoulutuksena*. Yliopistokoulutusta tulee toteuttaa edelleen niin, että sosiaalityön oppiainetta opiskellaan perus-, aine- ja syventävinä opintoina osana ylempää yliopistotutkintoa. Ala edellyttää myös sosiaalityön yliopistollista jatkokoulutusta niin, että otetaan huomioon alan tutkijakoulutustarve sekä erikseen alan vaatima ammatillis-tieteellisen osaamisen syventämisen tarve.

Yliopistollista koulutusta ja tieteellisesti perusteltua ammatillista osaamista on pidetty tärkeänä tämän työn asiantuntijakuulemisissa. Sama näkemys oli yksi johtopäätöksistä vuonna 2004 Korkeakoulujen arviointineuvoston toimesta toteutetussa sosiaalialan koulutusta koskevassa arviossa (Murto et al. 2004).

Sosiaalityön katsotaan tarvitsevan sellaista koulutusta, jossa teoreettinen ja tieteellinen tieto yhdistyy ja muuntuu käytännössä vastaan tulevia kysymyksiä vastaavaksi ammatilliseksi osaamiseksi ja sellaisiksi taidoiksi, joilla sosiaalisia riskejä voidaan ennakoida ja ehkäistä, sosiaalialan työn vaikutuksia voidaan arvioida ja parantaa ja luoda uusia menetelmällisiä innovaatioita. Työryhmä näkee, että sosiaalityön yliopistokoulutusta tulee kehittää tutkimukseen ja teoriaan perustuvana koulutuksena, jossa teoriaopetus, tieteellinen tutkimus ja käytännössä tapahtuva opetus ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa ja jossa alan käytäntöjä tutkitaan, arvioidaan ja kehitetään jatkuvasti välittömässä sosiaalialan kenttäsuhteessa. Koulutuksen erityinen haaste on yhdistää edellä mainitut kolme keskeistä elementtiä. Tämä edellyttää myös koulutuksessa opetuksen, tutkimuksen ja käytännön työn tiivistä, järjestelmällistä ja riittävästi resursoitua yhteistyötä.

Työelämän näkökulmasta on olennaista, että koulutuksen antama tietopohja muuntuu käytännölliseksi osaamiseksi. Vahvasta käytännön opetuksesta huolimatta yliopistojen sosiaalityön koulutus ei ole työryhmässä kuultujen työelämän edustajien mukaan aina muuntunut sellaiseksi tieteellisesti perustelluksi käytännölliseksi osaamiseksi tai menetelmälliseksi valmiuksiksi, joita työelämässä tarvitaan. Uudenlaista, edellä mainitun kaltaisiin ongelmiin puuttuvaa toimintatapaa edustavat työryhmässä kuullut Turun yliopiston moniammatillisen opetus- ja tutkimusklinikan ja Helsingin Heikki Waris -instituutin ja Matilda Wrede -instituutin toimintamallit.

Sosiaalityön koulutuksen, tutkimuksen ja käytännön yhteyden tiivistämiseksi työryhmä esittää opetus- ja tutkimuslinikoiden perustamista sosiaalityön koulutuksen yhteyteen niin, että klinikat tukevat kaikkea Suomessa tapahtuvaa sosiaalityön koulutusta. Opetus- ja tutkimusklinikoita on tarkasteltu lähemmin luvussa 7.4.

Työryhmän käsityksen mukaan sosiaalialan muuttuvat tehtävärakenteet, yliopistokoulutettujen ja ammattikorkeakoulutettujen välinen työnjako sekä toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset asettavat vaatimuksia sosiaalityön koulutukselle. Yliopistokoulutuksen saaneilta sosiaalityöntekijöiltä odotetaan paitsi vaativan asiakastyön osaamista niin asiakasprosessien johtamista ja arviointia samoin kuin rakenteellisen ja tutkivan sosiaalityön otetta. Taloudellisten, juridisten ja hallinnollisten ehtojen huomioonottaminen on entistä

välttämättömämpää sosiaalialan toimintaympäristöjen muuttuessa. Sosiaalityöntekijöiltä odotetaan sekä ns. modernille ominaista osaamista – kuten lainsäädännön ja hallinnon käytäntöjen tuntemista – että ns. postmodernille ominaista neuvottelevaa ja epävarmuuksia tunnistavaa, reflektiivistä työtettä.

Työryhmä esittää, että *sosiaalityön yliopistokoulutusta kehitetään niin, että alan muutosten edellyttämää osaamista vahvistetaan koulutuksessa*. Esimerkiksi johtamiskoulutuksen vahvistamista on pidetty tärkeänä jo aiemmissa sosiaalityön koulutusta arvioivissa esityksissä (mm. Murto et al. 2004; Karjalainen & Sarvimäki 2005). Työryhmällä on käytössään tieto, että em. koulutusta toteutetaan yliopistoyksiköiden keskinäisenä, 35 opintopisteen laajuisena opetuksena (Sosiaalityön johtaminen, hallinto ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen”) lukuvuodesta 2007–2008 alkaen. Tämänkaltaisen opetuksen kehittäminen on työryhmän arvion mukaan tärkeää jatkossakin. Työryhmä on painottanut erityisesti sosiaalitalouden ja sosiaali oikeuden opetuksen tärkeyttä. Työryhmän käsityksen mukaan sosiaalityön koulutuksen suunnittelun tulee olla jatkuvassa vuoropuhelussa sosiaalialan työelämän kanssa. Edellä esitetyt opetus- ja tutkimuskeskukset ovat yksi tuonkaltainen paikallinen kanava. Valtakunnallisella tasolla tarvitaan sosiaalialan koulutusta käsittelevä areena, joka kokoaa molemmat korkeakoulusektorit ja sosiaalialan työelämän edustajat (ks. myös luku 10.2).

Sosiaalialalla tapahtuvien muutosten huomioonottamista tulee tehdä myös alan tutkimuksessa. Työryhmä onkin korostanut, että sosiaalityön tutkimuksen tulee olla jatkuvassa vuoropuhelussa sekä eri tieteenalojen että käytännön eri alan toimijoiden kanssa.

Työryhmä pitää tärkeänä, että *sosiaalityön koulutuksen erityispiirre ammatillisesta kelpoisuudesta tuottavana ja siksi käytännön opetusta, harjoittelua ja runsasta ryhmäopetusta että opettajien laajoja kenttäsuhteita edellyttävänä koulutuksena otetaan huomioon yksiköitä resursoitaessa*. Sosiaalityön koulutus kuuluu tällä hetkellä yhteiskuntatieteellisen alan kustannuskertoimeen (1.25). Ala poikkeaa kuitenkin yhteiskuntatieteellisen alan opetuksesta. Kasvatustieteellisen ja psykologian alan kustannuskerroin on 1.5, joka on vähintään se, jonka piiriin sosiaalityön koulutuksen tulee kuulua. Lisäksi tulee ottaa huomioon sosiaalityön koulutuksen kannalta välttämättömien opetus- ja tutkimuskeskusten resursointi (vrt. kasvatustieteellisen alan harjoittelukoulut). Työryhmä esittää sosiaalityön koulutuksen kustannuskertoimen korottamista vähintään 1.5:ksi.

Työryhmä pitää tärkeänä korostaa, että yliopistollista sosiaalityön koulutusta annetaan ja kehitetään ensisijaisesti perustutkinto-opetuksena, jolloin maisteritutkinnon pääaineena suoritetaan sosiaalityön perus-, aine- ja syventävät opinnot. Tämän rinnalla on annettu sosiaalityön sivuaineopetusta. Voimassa olevan sosiaalityöntekijän kelpoisuutta säätelevän lain mukaan opiskelemalla sosiaalityön perus-, aine- ja syventävät opinnot ylemmän korkeakoulututkinnon osana tai lisäksi on saavutettu sosiaalityöntekijän pätevyys. Työryhmän käsityksen mukaan sosiaalityön sivuaineopetusta on edelleen tarkoituksenmukaista antaa, mikäli yliopistoyksiköiden resurssit mahdollistavat sen. *Työryhmä painottaa sitä, että sosiaalityön opetuksen tulee olla samantasoista niin pää- kuin sivuaineopiskelijoille. Sama koskee muualla, muun muassa avoimessa yliopistossa annettua opetusta*. Työryhmä esittää toisessa yhteydessä sosiaalityön syventävien opintojen antamista avoimessa yliopistossa. Myös tässä yhteydessä koulutuksen tason tulee olla sama kuin perustutkintokoulutuksessa. Esimerkiksi opetus- ja tutkimuskeskuksissa tapahtuvan opiskelun tulee kuulua myös avoimessa yliopistossa tapahtuvaan opiskeluun.

Työryhmä pitää tärkeänä, että *sosiaalityön yliopistollista jatkokoulutusta vahvistetaan edelleen*. Sosiaalialalla tapahtuvien muutosten ennakointi ja niihin vaikuttaminen niin palvelujärjestelmä- kuin yksilö- ja yhteisötasolla edellyttää, että sosiaalityöllä on vahvaa omaa tiedonmuodostusta. Tohtorikoulutusta tulee työryhmän käsityksen mukaan kehit-

tää valtakunnallisesti, jotta eri yliopistojen tutkimusosaaminen saadaan tutkijakoulutuksen käyttöön (ks. luku 8.2). Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksesta, jota on annettu yhteiskunta- ja valtiotieteen lisensiaatin tutkintona, on hyviä kokemuksia. Tällä hetkellä sosiaalityössä annetaan erikoistumiskoulutusta yhteiskunta- tai valtiotieteiden lisensiaatin tutkintona viidellä erikoisalalla (ks. luku 4).

Lisensiaatin tutkinnosta luopuminen on kuitenkin esimerkiksi OECD:n suomalaisen korkeakoulujärjestelmän kehittämistä koskeva suositus (Davies et al 2006, 28). OECD:n arviointiryhmä ehdottaa ammatillisen tohtoritutkinnon (professional doctorate) kehittämistä tieteellisen tohtoritutkinnon rinnalla. Työryhmä on keskustellut lisensiaatin- ja tohtoritutkinnon kysymyksistä ammatillis-tieteellisen osaamisen vahvistajana ja korostanut tuonkaltaisen tutkinnon tärkeyttä. Työryhmä esittää ammatillisen tohtoritutkinnon valmistelua ja pitää tärkeänä, että väylä ammatilliseen tohtorintutkintoon avataan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille. Ammatillisen tohtorintutkinnon rinnalla ei ole perusteltua jatkaa ammatillisen lisensiaatin koulutusta. Asiaa käsitellään tarkemmin korkeakoulusektorien yhteistyötä käsittelevässä luvussa.

7.3 Sosiaalialan koulutus ammattikorkeakouluissa

Työryhmä lähtee kannanotossaan siitä, että niin sanotun kelpoisuuslain (Laki sosiaalialan ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005) ja meneillään olevan sosiaalialan työssä ja tehtävärakenteissa tapahtuvan uudistuksen seurauksena ammattikorkeakoulutuksen sosiaalialalla saaneiden sosionomien (AMK) ja yliopistokoulutuksen saaneiden sosiaalityöntekijöiden tehtäväjako on selkiintymässä. Sosionomikoulutukselle on muotoutumassa selkeä oma tehtäväalue sosiaaliohjaajina ja paikka sosiaalialan sisäisessä työnjaossa. *Työryhmä katsoo, että sosionomin (AMK) koulutusta tulee kehittää dualimallin mukaisesti sen omaa profilia ja vahvuusalueita hyödyntäen.* Sosiaalialan kentällä sosiaaliohjaajina he tuottavat uutta asiantuntijuutta ja ammatillista identiteettiä, mikä vahvistaa sosiaalialan asiantuntijuuden kokonaisuutta.

Sosiaaliohjauksen asiantuntijuuden vahvistamiseksi eri sosiaalihuollon tehtäväalueilla on esitetty sosionomin (AMK) ammatillisen osaamisen, sen teoreettisen perustan ja sosiaaliohjauksen käsitteen määrittelemistä. Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuuksista (272/2005) jätti sosiaaliohjauksen sisällöllisen määrittelyn puuttumaan ja muotoutumaan tilannekohtaisista tarpeista käsin.

Sosiaaliohjauksella ei ole itsenäistä teoriaperustaa. Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmien monitieteisyys sosionomin (AMK) koulutuksen perustana merkitsee eri asiantuntijuusalueiden etenkin sosiaalityön tutkimuksen tuottaman tiedon käyttämistä sosiaalialan ammattitaidon ja työmenetelmien kehittämisessä tilannesidonnoisesti ja asiakaslähtöisesti. Sosiaalityö ja sosiaalipedagogiikka yhteiskunnallisen tehtävänsä, asiantuntijuutensa, menetelmällisyyden luonteensa ja eettisen perustansa osalta vastaavat sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen tuottamaa osaamista. Ongelmana on, että sosiaaliohjauksen tiede- ja teoriaperustan kehittäminen ei kuulu ammattikorkeakoulujen tehtävälleen, eikä sosionomitutkimukselle ole luontevaa paikkaa tiedeyhteisöissä. *Sosiaaliohjaus tarvitsee kuitenkin tästä ajasta nousevan tulkinnan ja sisällön, jotta sen avulla voidaan arvioida sosiaaliohjaukseen käsitteenä ja tehtäväalueena sisältyviä mahdollisuuksia.*

Sosionomikoulutuksella (AMK) on ollut autonomia oman koulutuksen substanssin ja osaamisen määrittelyssä, pedagogiikassa ja alan työelämäsuhteiden rakentamisessa. Ammattikorkeakoulujen aluekehitystehtävän mukaisesti sosiaalialan koulutusohjelmat sisältävät

jonkin verran alueellisia painotuksia ja painottuvat myös hieman eri tavoin osana ammattikorkeakoulujen monialaisia koulutuskokonaisuuksia. *Työryhmä toteaa, että ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusta tulee edelleen suunnata niin, että valtakunnallisesti ja alueellisesti on tasapainoinen koulutustarjonta työelämän tarpeisiin.*

Koulutuskokemusten, sosionomin (AMK) työmarkkina-aseman hahmottumisen ja alueellisiin koulutustarpeisiin vastaamisen myötä sosiaalialan koulutusohjelmien opetussuunnitelmia on kehitetty joustavammiksi ja valinnanmahdollisuuksia sisältäviksi myös nuorten koulutuksessa. Tämä antaa entistä paremmat mahdollisuudet jo koulutuksen aikana hankkia osaamista juuri haluamalleen sosiaalialan tehtäväalueelle. Harjoittelukäytäntöjä on kehitetty edelleen tiiviissä yhteistyössä sosiaalialan kentän kanssa tukemaan opiskelijoiden ammatillisen asiantuntijuuden kehittymistä. Ammattikorkeakoulut ovat myös hyödyntäneet sosiaalialan työelämäyhteistyötä opetussuunnitelmiansa kehittämisessä. *Työryhmä pitää erittäin tärkeänä, että ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmia kehitetään tiiviissä työelämäyhteydessä ja ”herkin tuntosarvin” tehtävä- ja palvelurakenteiden muutoksia seuraten ja niiden kehittämiseen osallistuen.* Työelämän asiantuntijoiden hyödyntämistä systemaattisesti opetussuunnitelmien sisällöllisessä kehittämisessä tulee edelleen vahvistaa, mikä tukee myös ammattikorkeakoulupedagogiikan kehittymistä.

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmat ovat hakeneet koulutusohjelmien välistä yhtenäisyyttä jäsentämällä vuonna 2006 sosionomin (AMK) ydinosaimisen kompetenssit, joita ne ovat myös sitoutuneet noudattamaan. Työryhmä katsoo, että *ydin-kompetensseja täydentävää sosionomien erityisosaamisen jäsentämistä sosiaaliohjauksen eri tehtäväalueilla on tarpeen jatkaa.* Työryhmä pitää tärkeänä, että tähän kehittämistyöhön osoitetaan ammattikorkeakouluille myös resursseja.

Sosiaaliohjauksen resursseja työelämässä ja aikuiskoulutuksessa ei ole lisätty palvelutarpeiden kehitystä vastaavasti. Toisaalta sosiaalialalla on vaikeita henkilöstön rekrytointiongelmia ja niin sanotun kelpoisuuslain toteutumisessa ilmenneet ongelmat liittyvät näihin ongelmiin. Alalla ei myöskään osata vielä hyödyntää ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden sosionomien (AMK), geronomien (AMK) ja kuntoutuksen ohjaajien (AMK) osaamista esimerkiksi vanhus-, vammais- ja päihdepalveluissa (ks. esim. Päihdeongelmien ehkäisyn ja hoidon ... 2007). Joidenkin selvitystyöhön annettujen lausuntojen mukaan kuntien sosiaalityöhön on kuitenkin muovautunut tiimipohjaisia työmuotoja, joissa ammattikorkeakoulututkintoa on voitu hyödyntää erilaisissa sosiaalitoimen tehtävissä. Tätä puutetta korjaava tehtävärakenteiden ja koulutusten yhteensovittamisprosessi on vielä kesken. Tutkintojen hyödyntämättömyydessä voi osin olla kyse tarpeesta tehdä niiden tuottama erilainen asiantuntijuus näkyväksi.

Työryhmä näkee tärkeänä, että myös *korkeakoulutusjärjestelmä vastaa väestön ikääntymisestä aiheutuvaan palvelu- ja työvoimatarpeeseen. Tämä tehtävä tulee nähdä erityisesti ammattikorkeakoulutuksen vastuuna.* Ikääntyvän väestön palvelussa tarvitaan perinteiset sektori- ja ammattirajat ylittävää monialaista orientaatiota. Geronomien (AMK) ja sosionomien (AMK) osaamista täydentämään tulee kehittää aikaisempaa laaja-alaisempi koulutusohjelma. Koulutusta vanhustyön alueelle tulee vahvistaa erityisesti aikuiskoulutuksena ja koulutusalarajat ylittäen.

Aikuissosiaalityössä sekä vaikeasti työllistettävien henkilöiden työllistämässä ja kuntoutuksessa vajaakuntoiset, pitkäaikaistyöttömät ja erityistä tukea tarvitsevat nuoret tarvitsevat sosiaalista tukea ja ohjausta koulutukseen, kuntoutukseen ja työllistymiseen esimerkiksi työkokeilu- ja työhön valmennuspaikat. Sosionomikoulutukseen sisältyvän asiakastyön ja yhteiskunta- ja palvelujärjestelmän osaamisen perusteella sosionomeja tarvitaan nykyistä enemmän tekemään tilannearviota moniammatillisissa työryhmissä ja ohjaamaan asiakkaita.

Päihdeiden väärinkäyttäjien määrä on lisääntynyt. Päihdeperheet, päihdeäidit ja nuoret päihdeiden käyttäjät tarvitsevat tukea taloudellisten, koulutuksellisten ja sosiaalisen kysymysten sekä asumiseen ja arkielämään liittyvien ongelmien ratkaisemiseen. Tällä alueella sosionomien (AMK) osaamista tarvitaan nykyistä enemmän.

Vammaistyössä sosiaalialan korkeakoulutasoinen osaaminen on pitkälle hävinnyt vammaisalan yksiköistä, joihin on palkattu terveydenhuollon ammattilaisia ja lähihoitajia. Vammaistyöhön suuntautuneiden sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneiden osaaminen on tarpeen alan kehittämisessä ja tuomaan laaja-alaista kuntouttavaa näkökulmaa työhön. Vammaisten ja kehitysvammaisten henkilöiden perus- ja erityispalveluissa sosionomien työalue painottuu palvelujen ohjaus-, suunnittelu- ja kehittämistehtäviin. Tehtäväalueita, joihin sosionomikoulutuksen (AMK) tuottamaa osaamista tarvitaan lisää ovat vammaisten kuntoutuspalvelut, asumispalvelujen organisointi, perhehoidon, päivä- ja työtoiminnan toteutus ja yhteiskunnalliset aktivointi- ja osallistamispyrkimykset.

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmien, sosionomi (AMK) ja sosionomi ylempi (AMK) ja työelämän yhteisenä haasteena on tunnistaa ne postmodernin sosiaalialan työn tarpeet, joita avautuu yhteiskunnallisen toimintaympäristön, palvelu-, tehtävä- ja ammattirakenteiden muuttuessa. Niissä on kyse usein kaoottisista, ristiriitaisista ja epäjatkuvista tilanteista, joiden käsittelyssä tarvitaan uusia lähestymistapoja. Nämä ongelmat eivät jäsenny perinteisten tieteellisten lähestymistapojen avulla. Tarvitaan varhaista puuttumista, sosiaaliohjausta, sosiaalista tukea ja neuvontaa, perhetyötä ja moniammatillista, verkostomaista työtä ja osaamista sekä sen lisäksi kokonaan uusia lähestymistapojen etsimistä. Tukea tarvitsevana ryhmänä voi mainita esimerkiksi lapset, syrjäytymisvaarassa olevat nuoret, kriisiytyneet perhetilanteet, maahanmuuttajien ja eri etnisten ryhmien kasvavat tuen ja ohjauksen tarpeet.

Ylemmillä ammattikorkeakoulututkinnoilla on opetussuunnitelmien painotusten pohjalta selkeä työelämärelevanssi. Työelämän ja koulutuksen yhteisenä haasteena on sovittaa yhteen työelämän tarpeet ja koulutuksen tuottama osaaminen, jolloin saadaan erikoistunut osaaminen koko sosiaalialan käyttöön. Ylempien ammattikorkeakoulututkintojen osalta työryhmä pitää tärkeänä kehittää edelleen niiden työelämävastaavuutta. Tehtävärakenteet eivät ole vielä kehittyneet vastaanottamaan sosiaalialalle suuntaavien ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tuottamaa osaamista. Sosiaali- ja terveysministeriön antamissa Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia koskevista soveltamisohejeista määritellään kuitenkin ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tuottavan kelpoisuuden toimia eri sektoreiden erityissosiaaliohjaajan tehtävissä.

Tehtävärakenteiden uudistamisen jatkuessa on sosiaalialan eri tehtäväalueilla kuten päihdepalveluissa, mielenterveytyössä, vanhuspalveluissa, sosiaaliturvatyössä, kriminaalituessa, lastensuojelussa, aikuisosiaalityössä ja varhaiskasvatuksen tehtävissä sekä sektorirajat ylittävissä yhteispalveluissa otettava entistä painokkaammin huomioon sosiaalialalle suuntaavien ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tuottama osaaminen. *Lähi vuosien suuri kehittämissaaste on sosiaalialan tehtävä- ja ammattirakenteiden muuttumisen myötä sosionomin ylempien ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille avautuvat sosiaaliohjaajien esimiestehtävät ja erilaiset uudentyypiset seudulliset kehittämis- ja asiantuntijatehtävät, joiden luomisessa ammattikorkeakoulujen kannattaa aktiivisesti olla mukana.*

Myös eri alojen yhdistetyillä ylemmillä ammattikorkeakoulututkinnoilla kuten sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma on annettavaa sosiaalialan kehittämiseen. Työryhmä pitää tärkeänä, että *tehtävärakenteiden uudistumista tarvittaessa vauhditetaan erilaisin korkeakoulujen ja sosiaalialan työelämän kentän yhteisin kehittämishankkein.*

7.4 Opetus- ja tutkimusklinit sosiaalialan koulutuksessa

Opetus- ja tutkimusklinitoiden perustaminen on työryhmän keskeinen esitys sosiaalialan korkeakoulutuksen sisällölliseksi kehittämiseksi. *Työryhmä esittää perustettavaksi opetus- ja tutkimusklinikan jokaisen yliopiston ja sen lähiammattikorkeakoulujen yhteyteen. Lisäksi tarvitaan yksi klinikka ruotsinkielistä koulutusta varten.* Esityksen perusteena on näkemys siitä, että alan koulutus tarvitsee kiinteän yhteyden työelämään. Samoin esitystä tukevat hyvät kokemukset jo toiminnassa olevista opetusklinikoista ja -instituuteista. Liitteessä 3 on esitelty tarkemmin em. klinikoita ja instituutteja.

Opetus- ja tutkimusklinitoiden tehtävänä on toimia alan vahvan osaamisen, kehittämisen ja innovaatioiden keskuksina, joissa tapahtuu merkittävä osa sosiaalityön ja soveltuvien sosionomien (AMK) koulutukseen kuuluvasta käytännön opetuksesta ja harjoittelusta. Ne voivat toimia moniammatillisina yksikköinä ja muun muassa sosiaaliohjaajien ja -työntekijöiden yhteistyön opiskelu- ja kehittämiskenttinä. Klinikat ovat vahvasti myös tutkimusyksiköitä. Klinikoissa voidaan tehdä sosiaalityötä ja sen menetelmiä koskevaa tieteellistä perustutkimusta sekä toteuttaa työn menetelmien uudistamiseen ja arviointiin kohdistuvaa tutkimus- ja kehitystyötä samoin kuin perus- ja jatko-tutkintoihin liittyviä opinnäytetöitä. Klinikat toimivat ammatillis-tieteellisen jatkokoulutuksen toimintaympäristöinä.

Sosiaalialan korkeakoulutuksessa on kehitetty käytännön opetusta ja harjoittelua niin, että opetus- ja harjoittelupaikat sijoittuvat laaja-alaisesti sosiaalialan kentälle. Yliopiston, ammattikorkeakoulujen ja kentän opiskelupaikkojen yhteyttä on pidetty yllä yhteisten seminaarien, työnohjauskäyntien ja muiden senkaltaisten toimintojen muodossa. Työryhmä pitää tärkeänä sosiaalialan tehtävien, organisaatioiden ja toimintaympäristöjen laaja-alaista esilläpitoa koulutuksen aikana, mutta tähdentää erityisten opetus- ja tutkimusklinitoiden tärkeyttä. Alalle sitoutumisen ja vahvan asiantuntijaroolin omaksumisen kannalta on tärkeää saada kokemuksia vankkaan asiantuntijaosaamiseen sekä sen tutkimiseen ja kehittämiseen pohjautuvasta työstä.

Opetus- ja tutkimusklinitoiden organisointi voi työryhmän näkemyksen mukaan tapahtua yliopistokohtaisesti. Työryhmän kuulemien asiantuntijoiden mukaan on hyviä kokemuksia sekä yliopistossa että kunnan organisaatiossa sijaitsevasta klinikasta. Suuret koulutusyksiköt tarvitsevat todennäköisesti useammasta yksiköstä muodostuvan klinikan voidakseen taata klinikkapohjaisen opetuksen jokaiselle opiskelijalle. Oleellista klinikoissa on joka tapauksessa se, että niissä tehdään sosiaalityön asiakastyötä ja muuta vaativaa asiantuntijatyötä ja että ne on organisoitu ja resursoitu niin, että kehittävä, arvioiva ja tutkiva ote on merkittävä osa työntekijöiden työnkuvaa.

Opetus- ja tutkimusklinitoiden henkilöstössä tulee olla riittävä määrä sekä vahvoja sosiaalityön ammattilaisia että sosiaalityön tutkijoita. Sama koskee sosiaaliohjauksen ammattilaisia. Parhaimmillaan nuo osaamisvaatimukset yhdistyvät työryhmän käsityksen mukaan silloin, kun toimijoilla on tausta sekä ammatillisessa sosiaalityössä että sen tutkimuksessa.

Tutkimuksen osalta klinitoiden roolia täsmennetään luvussa 11.

7.5 Työryhmän esitykset – yhteenvetoa

Sosiaalialan koulutusohjelmarakennetta koskevat työryhmäehdotukset ovat tiivistetysti seuraavat:

- 1 Sosiaalialan korkeakoulutusta tulee jatkossa kehittää edelleen ammattikorkeakouluissa annettavana sosiaalialan koulutuksena ja yliopistoissa annettavana sosiaalityön koulutuksena.
- 2 Opetus- ja tutkimuslinikoita (7) on perustettava yliopistojen yhteyteen sosiaalityön koulutuksen ja tutkimuksen rakenteeksi ja yhteistyön areenaksi yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja työelämän välille.
- 3 Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kustannuskerroin on nostettava vähintään 1,5:ksi.
- 4 Sosiaalityön opetuksen, jota ei anneta pääaineopetuksena, tulee vastata tasoltaan ja laadultaan pääaineopetusta.
- 5 Sosiaalityön koulutusta tulee antaa myös jatkotutkintotasoisena. Tieteellisen tohtoritutkinnon rinnalle esitetään valmisteltavaksi ammatillista tohtoritutkintoa (professional doctorate) alan ammatillis-tieteellisen osaamisen vahvistamiseksi. Ammatilliseen tohtorintutkintoon avataan väylä myös ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille. Tohtoritutkinnon rinnalla ammatillisen lisensiaatintutkinnon jatkamiseen ei ole perusteita.
- 6 Sosiaalialan koulutuksen ja työelämän tavoitteiden yhteensovittamista varten tarvitaan yhteinen valtakunnallinen areena.
- 7 Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmia tulee edelleen kehittää tiiviissä työelämäyhteydessä tehtävä- ja palvelurakenteiden kehittämiseen osallistuen ja työelämän asiantuntijoita opetussuunnitelmien kehittämisessä systemaattisesti hyödyntäen.
- 8 Ammattikorkeakoulujen hyvinvointialan kehittämiskeskusten, klinikoiden ja työelämän oppimisympäristöjen tulee valtakunnallisesti verkottua sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston kautta ja koordinoida toimintaansa.
- 9 Sosionomien (AMK) erityisosaamisen jäsentämistä sosiaaliohjauksen eri tehtäväalueilla on tarpeen jatkaa ammattikorkeakoulujen sosiaalialan verkostoyhteistyönä. Ammattikorkeakouluille tulee osoittaa tähän kehittämistyöhön tarvittavat resurssit.
- 10 Monialaisten ammattikorkeakoulujen tulee ottaa nykyistä selkeämpi koulutusvastuu vanhustyön tehtäväalueesta ja sen kehittämisestä. Sosiaalialan osaamista tulee vahvistaa hoiva-, hoito- ja palveluohjaustarpeiltaan kasvavalla ja medikalisoituneella vanhustyön alueella. Koulutusta vanhustyön alueelle tulee lisätä erityisesti aikuiskoulutuksena. Monialaisten ammattikorkeakoulujen tulee kehittää vanhustyön koulutusta koulutusalarajat ylittäen.
- 11 Ylempien ammattikorkeakoulututkintojen kehitystyössä tulee tutkinnon tehtäväaluetta sosiaalialan henkilöstön rakenneuudistukseen liittyen selkiyttää ja työelämäyhteyksiä edelleen vahvistaa.
- 12 Sosiaalialan tehtävärakenteiden uudistumista tulee vauhdittaa erilaisin korkeakoulujen koulutusohjelmien ja sosiaalialan työelämän kentän yhteisin hankkein.

8 Sosiaalityön yliopistokoulutuksen rakenteellinen kehittäminen ja koulutusvolyyymi

8.1 Sosiaalityön koulutuksen rakenteellisen kehittämisen yleiset linjat

Rakenteellisen kehittämisen kannoissaan työryhmä lähtee siitä, että korkeakoululaitosta kehitetään edelleen duaalimallin pohjalta: sosiaaalialalla yliopistot ja ammattikorkeakoulut kouluttavat toisistaan poikkeaviin tutkintonimikkeisiin ja -tehtäviin. Yliopistojen tehtävänä on kouluttaa sosiaalityöntekijöitä ja tämä koulutus tapahtuu sosiaalityön perus-, aine- ja syventävien opintojen tasoisena, ylemmän yliopistotutkinnon koulutuksena. Lisäksi sosiaalityö-oppiaineessa on mahdollista suorittaa yliopistollisia jatkotutkintoja.

Ne ratkaisut, joita on tehty sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittämiseksi 1990-luvulta alkaen, ovat työryhmän kannanottojen mukaan perusteltuja ja rakenteellisen kehittämisen ehdotukset tulee rakentaa niiden luomalle pohjalle.

Sosiaalityötä voi opiskella kuudessa yliopistossa. Sosiaalityön koulutusta antavissa yliopistoissa sosiaalityön opetus toteutuu jo nykyisin korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen tavoitteeksi asetetun suuruisissa yksiköissä, joten yksikköjen lukumäärän tai laitoserakenteiden muutoksia edellä todettujen tavoitteiden toteuttamiseksi ei tarvita. Työryhmä korostaa, että yliopistoissa sosiaalityön opetus- ja tutkimusvoimavaroja tulee vahvistaa työryhmän ehdottamissa opetus- ja tutkimusklinikoissa, jotta maahan saadaan riittävän kriittisen massan omaavia osaamiskeskittyä.

Työryhmän näkemyksen mukaan sosiaalityön koulutus eroaa muusta yhteiskuntatieteellisen alan koulutuksesta siinä määrin, että on tarkoituksenmukaista vahvistaa sosiaalityön yliopistoyksiköiden valtakunnallista yhteistyötä. Vahva yhteistyö mahdollistaa mm. sen, että yliopistoissa annettu opetus tuottaa käytännön työhön samanlaiset ammatilliset valmiudet. Se on tärkeää työelämän näkökulmasta. Esityksestä huolimatta työryhmä korostaa yhteiskuntatieteellisen kokonaisnäkemyksen tärkeyttä sosiaalityön koulutuksessa ja vastustaa kehitystä, jossa sosiaalityön koulutus eriytetään liiaksi muusta yhteiskuntatieteellisen alan koulutuksesta ja tutkimuksesta. Edellisen pohjalta työryhmä esittää sosiaalityön valtakunnallista yliopistokonsortiota.

8.2 Sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio

Työryhmä esittää, että *sosiaalityön koulutusta kehitetään vahvana valtakunnallisena verkostorakenteena*. Työryhmä on käsitellyt esitystä työnimellä ”sosiaalityön valtakunnallinen koulu” (”National School of Social Work”), vaikka nimike on harhaanjohtava. Kyse on enemmänkin sosiaalityön valtakunnallisesta yliopistokonsortioista.

Sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio perustuu sosiaalityön yliopistoyksiköiden vahvaan yhteistyöhön ja työnjakoon. Yhteistyötä tehdään niin perustutkinto-opetuksessa, tutkijakoulutuksessa, erikoistumiskoulutuksessa (ja/tai muussa ammatillis-tieteellisessä jatkokoulutuksessa) ja tutkimuksessa. Yhteistyö perustutkinto-opetuksessa tarkoittaa yhteisopetusta, yhteistä opetussuunnittelua ja opetuksen kehittämistä sekä opiskelijoiden yhteisvalintaa. Yhteistyö vahvistaa sosiaalityön koulutuksen valtakunnallista yhdenmukaisuutta ydinaineiksien osalta. Se tarjoaa myös mahdollisuuden laajentaa yksittäisten yksiköiden opetustarjontaa muiden yksiköiden tuottamalla opetuksella. Opetusta vahvistetaan silloin nimenomaan tutkimuspohjaiseksi: verkosto voi käyttää hyväkseen jäsentensä tutkimusosamiseen perustuvaa opetusta. Yhteistyö antaa monia mahdollisuuksia kansainvälisen opetuksen ja vaihdon integrointiin yhteiseen koulutustehtävään.

Tutkijakoulutus on yliopistokonsortion yksi keskeinen tehtävä. Sosiaalityön yliopistoyksiköillä on pitkä kokemus yhteisestä tutkijakoulutuksesta, koska yhteinen, SOSNETin hallinnoima tutkijakoulu on toiminut vuodesta 1995. Samoin erikoistumiskoulutusta on toteutettu yksiköiden yhteistyönä. Sen sijaan tutkimusyhteistyö on ollut satunnaisempaa ja keskittynyt vain joihinkin sosiaalityön keskeisiin, ajankohtaisiin teemoihin. Yliopistoyksiköillä ei ole ollut toistaiseksi esimerkiksi yhteistä tutkimusstrategiaa. Työnjakoa sosiaalityölle tärkeiden aiheiden tutkimiseksi ja sosiaalityön menetelmien kehittämiseksi tarvitaan ja valtakunnallinen konsortio voi toimia hyvin areenana tuonkaltaiselle yhteistyölle.

Konsortioilla pyritään opetuksen laadun parantamiseen, peruskoulutuksen ydinsisältöjen yhdenmukaistamiseen, opetuksen tutkimuspohjaisuuden vahvistamiseen, korkeatasoiseen tutkijakoulutukseen ja muuhun jatko-opetukseen sekä suunnitelmalliseen tutkimus- ja kehittämis-yhteistyön. Konsortio voi toimia myös sosiaalialan kehittäjänä ja kriitikkona ja ennen kaikkea sosiaalialan työelämän yhteistyökumppanina. Konsortion kautta syntyy ennististä vahvempaa valtakunnallista sosiaalityön koulutusta ja tutkimusta.

Esityksen perusteluna on sosiaalityön koulutuksen yhteiskunnallinen tehtävä ja vastuu tiettyjen lainsäädäntöön perustuvien tehtävien ammatillisesta osaamisesta. Esitystä tukevat ja sen toteutumisen tekevät mahdolliseksi kokemukset monivuotisesta yhteistyöstä SOSNETin piirissä (ks. luku 4.5). Monista yllämainituista toimintamuodoista on kokemusta (kuten yhteisestä verkko-opetuksesta, yhteisestä tutkijakoulutuksesta, yhteisvalintakokeilusta, tutkintorakenneyhteistyöstä yms). Työryhmän esitys alleviivaa yhteistyön tärkeyttä ja vie jo toteutunutta yhteistyötä pidemmälle.

Konsortion – samoin kuin SOSNETin – tulee perustua työryhmän esityksen mukaisesti yliopistojen väliseen sopimukseen. Toiminta kattaa suomen- ja ruotsinkielisen sosiaalityön yliopistokoulutuksen. Sosiaalityön koulutusyksiköt toimisivat edelleen kotiyliopistonsa hallinnollisissa ja taloudellisissa rakenteissa. Tutkijakoulutus ja erikoistumiskoulutus – tai jatkossa mahdollisesti muu ammatillis-tieteellinen jatkokoulutus kuten ammatillinen tohtorikoulutus – toteutettaisiin edelleen erillisellä rahoituksella, jota varten valitaan koordinoiva yliopisto (nyt Lapin yliopisto). Työryhmä pitää toimivana sellaista yliopistoyksiköiden keskinäisen organisoitumisen tapaa, joka SOSNETilla tällä hetkellä on. Johtoryhmän rinnalle työryhmä esittää perustettavaksi sellaisen foorumin, jossa on edustettuna molemmat sosiaalialan korkeakoulusektorit ja sosiaalialan työelämän edustajia.

Työryhmä pitää konsortion haasteena sitä, miten ruotsinkielisen koulutuksen tarpeet voidaan integroida yhteisopetukseen, joka nyt on pääsääntöisesti tapahtunut suomen kielellä. Työryhmä korostaa, että konsortion tulee olla tarkoituksenmukaisessa vuoropuhelussa muiden sosiaalityölle keskeisten oppialojen ja niiden verkostojen kanssa sosiaalialan työelämän rinnalla niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Ruotsinkielisen koulutuksen yhteydet pohjoismaiseen sosiaalityön koulutukseen ovat tärkeitä.

Yliopistokonsortion tehokas toiminta edellyttää toimivaa koordinaointia ja verkostossa toimimisen huomioonottamista yksiköiden resursseissa ja niiden tuloksellisuuden arvioinnissa. Työryhmä esittää, että SOSNET valmistelee esityksen konsortion toiminnan jatko-suunnitelmista (ml. resurssisuunnittelun).

8.3 Sosiaalityön koulutuksen volyymi

Sosiaalityön koulutuksen saaneet sijoittuvat sekä kuntien sosiaalihuollon tehtäviin että järjestöjen ja yksityisten palvelukseen. Sosiaalityöntekijöitä sijoittuu myös valtion tehtäviin, esimerkiksi työhallintoon, poliisin ja kriminaalihuollon tehtäviin. Opetustyö ja monet alan kehittämishankkeet ovat myös suosittuja sijoittumiskohteita. Laaja-alaisista ja jatkuvasti monimuotoistuvista sijoittumismahdollisuuksista johtuen koulutuksen määrällistä tarvetta on ollut vaikea arvioida. Tähänastiset koulutusmäärät eivät ole riittäneet poistamaan esimerkiksi kuntien ja järjestöjen sosiaalityöntekijäpuutetta. Sosiaalityöntekijöiden tarve kasvaa lähivuosina eläkkeelle jäämisten myötä. Samalla toteutetaan sosiaalialan tehtävärakennetta koskevia muutoksia, joiden johdosta sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien määrälliset suhteet alan henkilöstössä muuttuvat lähivuosina. Työryhmän näkemyksen mukaan sosiaaliohjaajien osuus tulee todennäköisesti kasvamaan. Sosiaali- ja terveysministeriön valmisteleva alan mitoitussuunnitelma valmistuu vasta vuonna 2008 eikä siten ole ollut tämän työryhmän käytettävissä. Koulutuksen volyymia joudutaan niin ollen tarkastelemaan monien muutosten kentässä.

Työryhmä on nojautunut työskentelyssään niihin koulutusvolyymin koskeviin arvioihin, joita on tehty raportissa ”Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti” (Vuorensyrjä et al. 2006). Siinä tutkijaryhmä on monipuolisesti ottanut huomioon ja pyrkinyt ennakoimaan työvoimatarpeen muutokset ja koulutuksen tarjonnat. Raportti toi esiin sosiaalityön koulutusta koskevan tilastoinnin puutteet ja siksi opiskelijamääriä koskevia tietoja ei voi pitää tarkkoina. Esimerkiksi määräraikaisten maisteriohjelmien panosta pätevien sosiaalityöntekijöiden kouluttajina on ollut vaikea arvioida. Tutkijaryhmä näkee, että sosiaalityön yliopistokoulutusta tulee kasvattaa varovaisesti arvioituna noin 100 aloituspaikalla, jotta sosiaalityöntekijätarpeeseen voitaisiin vastata.

Työryhmän kokoamat tiedot sosiaalityön opiskelijamääristä ovat Sotenna-raporttia (Vuorensyrjä et al. 2006) hieman suurempia lukuja (luku 4.2). Luvut heijastavat sosiaalityön yliopistoyksiköiden viimeaikaisia pyrkimyksiä lisätä sosiaalityökoulutusta työvoimapulaan vastaamiseksi. Työryhmä pitää erittäin tärkeänä sitä, että yliopistokoulutuksen perusmitoitukset on senkaltaiset, että se riittää vastaamaan työvoimatarpeeseen. Sotenna-raportin esitys 100 opiskelupaikan lisäämisestä on työryhmän käsityksen mukaan perusteltu.

Ruotsinkielisen koulutuksen osalta nykyinen yliopistokoulutuksen volyymi on riittävä.

Sosiaalityön aloituspaikkojen lisäämisessä tulee ottaa huomioon niiden alueellinen jakaantuminen. Koulutusta tulee lisätä väestökasauma-alueilla, Etelä- ja Keski-Suomessa ja etenkin Helsingissä. Työryhmä esittää aloituspaikkojen lisäämistä Helsingin, Jyväskylän,

Turun ja Tampereen yliopistoihin. Painotus tulee olla Helsingin yliopistossa. Jyväskylän ja Turun yliopistojen nykyistä pientä aloituspaikkamäärää tulee kasvattaa tuntuvasti.

Aloituspaikkojen lisäämisen tulee tapahtua niin, että yliopistoyksiköillä on mahdollisuus tarjota kasvavalle opiskelijamäärälle laadukasta opetusta. Tämä edellyttää opetusresurssien lisäämistä yksiköihin.

Työryhmä on pitänyt tärkeänä, että sosiaalityön yliopistollisia opintoja voi suorittaa muillakin tavoin kuin sosiaalityötä pääaineena opiskelemalla. Tarvitaan reittejä, jotka mahdollistavat sosiaalityön opiskelun mm. jo suoritettua muun ylemmän korkeakoulututkinnon jälkeen. Nämä reitit lisäävät myös sosiaalityön koulutuksen volyymia, koska olemassa olevan kelpoisuuslainsäädännön mukaan sosiaalityöntekijän pätevyyden saavuttaa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut, jolla on tutkinnon osana tai lisäksi suoritettua sosiaalityön yliopistolliset perus-, aine- ja syventävät opinnot. Työryhmä esittää, että *laajennetaan mahdollisuutta suorittaa sosiaalityön yliopistolliset opinnot perus-, aine- ja syventävien opintojen tasolla avoimessa yliopistossa*. Työryhmä pitää tärkeänä, että avoimen yliopiston opinnot vastaavat laadultaan ja tasoltaan yliopistossa annettavaa opetusta ja esittää, että sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio toimii yhdessä avoimen yliopiston koulutuksen tuottajana ja laadunvarmistajana. Opetus voisi tapahtua esimerkiksi joka toinen vuosi avattavalla sisäänotolla ja merkittävä osa opetuksesta tuotettaisiin valtakunnallisesti. Tämä koulutusavaus vaatii omat resurssinsa.

Sen sijaan työryhmä suhtautuu varauksellisesti sosiaalityön kertaluonteisiin maisteriohjelmiin ja yliopistojen erillisiin sivupisteisiin. Sekä korkeakoulupoliittisten linjausten, innovatiivisten tutkimusyhteisöjen luomisen että voimavarojen keskittämisen näkökulmasta erilliset maisteriohjelmat (luku 4.2) ja yliopistojen viime vuosina käynnistämät sosiaalityön opetuksen alueelliset sivupisteet ovat ristiriidassa korkeakoulupoliittisten tavoitteiden ja sosiaalityön kehitystä edistävien opetus- ja tutkimuskeskittymien kanssa. Sosiaalityön yliopistokoulutus vaatii ympäristökseen pysyvän tieteellisen yhteisön ja sen kanssa vuorovaikutuksessa olevan ammatillisen yhteisön, joka tarjoaa areenan pitkäjänteiselle ammattikäytäntöjen tutkimustyölle ja metodiselle kehitykselle. Sivupisteissä on syntynyt hyvää yhteistyötä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja muiden alueellisten toimijoiden kesken ja samoin ne kuten maisteriohjelmat ovat olleet tarpeellisia vastaamaan sosiaalityöntekijäpulaan. Yliopistojen perusfunktion kannalta opetus- ja tutkimustyön keskitetty vahvistaminen on kuitenkin olennaisempaa kuin opetuksen alueellinen kattavuus. Yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja alan muiden toimijoiden alueelliselle yhteistyölle tulee hakea sellaisia toteutusmuotoja, jotka eivät vie voimavaroja opetus- ja tutkimustyön keskitetyltä vahvistamiselta.

Työryhmä pitää niin ollen tärkeänä, että riittävä sosiaalityöntekijäkoulutusvolyyymi taa-taan sosiaalityön kuudessa yliopistoyksikössä ja kertaluonteiset maisteriohjelmat ja erilliset sivupisteet lopetetaan.

Sosiaalityön tutkijakoulutuksen ja ammatillis-tieteellisen jatkokoulutuksen kysymystä tarkastellaan luvussa 11.1.

8.4 Työryhmän esitykset – yhteenvetoa

Sosiaalityön koulutuksen rakenteellista kehittämistä koskevat esitykset ovat tiivistäen seuraavat:

- 1 Sosiaalityön koulutusta ja tutkimusta kehitetään vahvistamalla kuuden yliopistoyksikön yhteistoimintaa ja työnjakoa. Työryhmä esittää ratkaisuksi sosiaalityön valtakunnallista yliopistokonsortiota.

- 2 Sosiaalityön yliopistokoulutuksen aloituspaikkoja tulee lisätä. Lisäystarve on noin 100 aloituspaikkaa. Ruotsinkielisen yliopistokoulutuksen volyymi on nykyisellään riittävä. Sosiaalityön aloituspaikkoja esitetään lisättäväksi Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistoihin painottaen Helsingin yliopistoa. Opiskelijamäärän kasvattaminen edellyttää opetusresurssien lisäystä.
- 3 Sosiaalityön koulutus tulee keskittää olemassa oleviin yliopistoihin (6). Kertaluonteisista maisteriohjelmista ja erillisistä koulutussivupisteistä on luovuttava ja niiden resurssit on siirrettävä yliopistoihin vahvojen ja keskitettyjen yksiköiden tueksi.
- 4 Sosiaalityön perus-, aine- ja syventävien opintojen opiskelua avoimessa yliopistossa tulee kehittää sosiaalityön valtakunnallisen yliopistokonsortion ohjaamana.

9 Sosiaalialan ammattikorkeakouluopetuksen rakenteellinen kehittäminen ja koulutusvolyymi – kehittämisehdotukset

9.1 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen rakenteellisen kehittämisen yleiset linjat

Ammattikorkeakoulututkintojen vakinaistuessa vuosina 1997–2000 vahvistettiin rakenteiltaan ja sisällöltään uudet sosiaalialan korkeakoulututkinnot. Tätä vaihetta on edeltänyt lähes 20 vuoden mittainen monipolvinen kehitys. Ammattikorkeakoulujärjestelmän organisointivaiheessa koulutusyksiköille suotiin laaja autonomia laatia oppilaitoskohtaisia opetussuunnitelmia. Tämän seurauksena sosiaalialan koulutusohjelmat ja niiden opetussuunnitelmat vaihtelevat jonkin verran ammattikorkeakouluittain. Niiden sisällöissä pystytään ottamaan huomioon alueelliset tarpeet. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston pitkäjänteisen strategiaperustaisen kehittämistyön myötä ammattikorkeakoulutusta on identifioitu ja profiloitu sosiaalialalla. Tätä kehityslinjaa on tarpeellista jatkaa ja vahvistaa.

9.2 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen volyymi

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen volyymi on viime vuosina vakiintunut noin 2000 aloituspaikan tienoille. Aikuiskoulutuksen osuus on ollut noin 20 %. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke, SOTENNA esittää sosionomityövoiman (AMK) määrien osalta päätelmänä, että vuoteen 2015 ulottuvalla ennakointijaksolla tutkintoon johtavan ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutuksen aloituspaikkamäärä tulee nuorisokoulutuksessa säilyttää nykytasolla.

Edellä todettiin, että Koulutus ja tutkimus -työryhmä 2007–2012 (Koulutus ja tutkimus 2007–2012: Alustava laskelma ..., 2007) päätyi laskelmissaan siihen, että ennustejaksolla 2005–2020 sosiaali- ja terveysalan työ lisääntyy terveystalvelujen ja sosiaalipalvelujen huomattavan kasvun vuoksi. Suurin kasvupaine kohdistuu ammatilliseen koulutukseen. Myös korkeakoulututkintoja suorittaneiden tarpeen ennakoidaan kasvavan. Edellä mainitun työryhmän laskelmia voidaan käyttää ammattikorkeakoulutuksen mitoitus suunnittelun

perusteena. Työryhmän mietintö ei kuitenkaan anna perusteita esimerkiksi sen ennakointiin, miten kasvu tulee painottumaan työelämässä sosionomien ja ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden välille. Tämä edellyttää tarkempaa tietoa sosiaalialan tehtävä- ja henkilöstörakenteen kehityksestä. Työryhmän työn kannalta on ollut ongelmallista, että sosiaali- ja terveysministeriössä valmisteltavana olevan sosiaalialan henkilöstön mitoitusuunnitelma valmistuu vasta vuonna 2008. Volyymin kannalta olennaiset tiedot eivät näin ollen olleet työryhmän käytettävissä.

SOTENNAN päätelmien osalta ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmien kannalta ongelmallista on, että sosionomin (AMK) tehtävien ennakointia ei ole suoraan toteutettavissa muiden hallinnonalojen kuten työhallinnon, koulutoimen tai Kansaneläkelaitoksen tehtävissä. Erityisesti 20–30 % työllistävä yksityinen ja yhdistysperusteinen palvelujen tuottajataho vaatisi ennakkoinnin osalta tarkempaa tutkimusta.

Työvoiman tarpeeseen vaikuttaa myös alan tuottajamallien monimuotoistuminen ja yrittäjyyden kasvaminen hoiva-alalla. Ammattikorkeakouluilla on yrittäjyysstrategia ja yhteistyötä yrityssektorin kanssa sekä koulutuksessa että kehittämisessä. Vielä laajempaa palvelujen tuottajatahoa edustavat sosiaali- ja terveysjärjestöt, jotka vastaavat noin viidenneksestä sosiaalipalveluja. Sekä yksityisen että kolmannen sektorin työvoiman kasvusta ei ole käytettävissä tarkkoja ennusteita, mutta viime vuosien kehityksen perusteella suunta on nouseva.

Tulevaisuuden merkittävänä haasteena on riittävän ja osaavan työvoiman kouluttaminen erityisesti vanhustyön tehtäviin ja sen edellyttämä koulutuksen uudistaminen.

Myös lastensuojelun avo- ja sijaishuollon tarpeiden kasvu ja henkilökunnan mitoituksen kasvu sijaishuollon asumisyksiköissä lisää sosionomien (AMK) koulutustarvetta lastensuojelun tehtäviin. Lastensuojelun avohuollossa sosionomeja (AMK) tarvitaan lisää käytännön perhetyöhön arjen tukemisessa. Osa tarpeesta kohdistuu kasvavalle yksityiselle sektorille muun muassa perhekodit. Käytännössä sosionomit vastaavat suurelta osin pienten perhehoitoyksiköiden operationaalisesta toiminnasta.

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun vuosina 2000–2007 koordinoiman valtakunnallisen PD-koulutusohjelman aikana verkostoyhteistyössä Seinäjoen ammattikorkeakoulun, Laurea-ammattikorkeakoulun ja Työvoimaopiston kanssa toteutettiin Työministeriön tilaamana sosiaalialan ja kaupan alan osaamista yhdistävää ammattikorkeakoulutusta yli 500 työvoimaneuvojalle 2000-luvun työmarkkinoiden ja uudistuvien työvoimapalvelujen asiakastyön ja muihin asiantuntijatehtäviin. Yhtenä hankkeen tuloksista työministeriö on käynnistämässä kaksivuotista projektia, jonka tarkoituksena on edistää ”työmarkkinatradenomi (AMK) ja -sosionomi (AMK)” koulutusten syntymistä työhallinnon ja mahdollisesti laajemmin julkishallinnon (Kela, yhteispalvelut ym.) asiantuntijatarpeisiin. Hankkeeseen joudutaan käyttämään sosiaalialan koulutusohjelmien olemassa olevia vuosien 2008–2009 aloituspaikkoja, joita tarvittaisiin ammattikorkeakoulujen sosiaalialan alueellisen koulutus-tehtävän hoitamiseen. Kysymyksessä on ammattikorkeakoulujen toiminnassa uusi tehtävä-alue. Tämän perusteella työryhmä esittää, että opetus- ja työministeriö neuvottelevat työhallinnon sosionomikoulutuksen tarpeesta. Aloituspaiikkojen mitoitus tulisi tarkistaa tämän neuvottelun ja käynnissä olevan projektin pohjalta. Työryhmä pitää yleensäkin tärkeänä, että *mikäli ammattikorkeakouluille annetaan uusia valtakunnallisia ja alueellisia tehtävinä, niin aloituspaikkatarve arvioidaan uudestaan.*

Ammattikorkeakoulujen ruotsinkielisen koulutuksen aloituspaikkoja tulee lisätä. Ruotsinkielistä koulutusta koskevan erillisselvityksen mukaan aloituspaikkoja ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa tulee lisätä. Lisäys tulee kohdentaa erityisesti pääkaupunkiseudulle, jossa ruotsinkielisen työvoiman tarve on suurta etenkin päivähoitossa, vammaispalveluissa ja vanhustenhuollossa. Arcada ammattikorkeakoululla on jo tällä het-

kellä vaikeuksia täyttää ruotsinkielisen henkilökunnan tarvetta alueellaan 40:llä peruskoulutuksen ja 20:llä monialaisen ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon aloituspaikoilla. Tulevaisuudessa tarve kasvaa erityisesti vanhustenhuollossa.

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialalla nuorten ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa on viisi ammattikorkeakoulua, joiden osalta vuoden 2007 sosiaalialan koulutusohjelman, sosionomi (AMK) aloituspaikkamäärä on koko ammattikorkeakoulussa alle 40. Tällaisia ammattikorkeakouluja ovat Etelä-Karjalan amk 22 aloituspaikkaa, Mikkelin amk 29, Rovaniemen amk 31, Svenska yrkeshögskolan 24 ja Yrkeshögskolan Sydväst 30. Näissä ammattikorkeakouluissa on lisäksi vuodelle 2007 aikuiskoulutuspaikkoja seuraavasti: Etelä-Karjalan amk 4, Mikkelin amk 25, Rovaniemen amk 7 ja Svenska yh 2. Yh Sydvästillä ei ole paikkoja.

Kaksi ruotsinkielistä ammattikorkeakoulua, Svenska yrkeshögskolan ja Yrkeshögskolan Sydväst, tulevat yhdistymään vuonna 2008. Niiden sosiaalialan yksiköiden on verkostomaisesti koottava osaamisensa ja voimavaransa. Lapissa selvitetään parhaillaan Lapin yliopiston ja Rovaniemen ammattikorkeakoulun laajempaa yhdistymistä. Suunnitelmaan liittyy myös monialaisen, tutkimusta ja kehittämistä yhdistävän hyvinvointitoimintojen kokonaisuuden suunnittelu. Työryhmä katsoo, että sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen suunnittelu ja kehittäminen osana tätä kokonaisuutta on perusteltua ja sen yhteydessä tulee selvittää myös koulutuksen järjestämistä koulutettavien määrän ja ryhmien tavoitekoon näkökulmasta.

Käytettävissä olevan ajan puitteissa työryhmä ei ole voinut yksityiskohtaisesti perehtyä muiden sellaisten ammattikorkeakoulujen tilanteeseen, joissa sosiaalialan aloittajien ryhmä koko alittaa tavoitteen. Näiden ammattikorkeakoulujen tulee käynnistää nopeasti selvitys niistä toimenpiteistä, joilla päästään asetettuun tavoitteeseen. Vaihtoehtoisina suuntina voivat tulla kysymykseen sosiaalialan koulutuksen yhdistyminen toisen ammattikorkeakoulun vastaavan ohjelman kanssa, muu uskottava verkottuminen tai korkeakoulun sisäinen rakenteellinen uudistaminen siten, että muodostetaan työryhmän kuvaaman vanhustyön koulutusta koskevan esityksen suuntaisesti eri koulutusohjelmia yhdistäviä monialaisia ohjelmakokonaisuuksia, jotka tuottavat uudenlaista ammatillista osaamista.

Tämä merkitsee *sosiaalialan tiiviimpää yhteyttä muiden alojen koulutusohjelmiin*. Tämä vastaa sitä kehityssuuntaa, jota työryhmä on pitänyt yhteiskunnallisten muutosten kannalta perusteltuna ammattikorkeakoulujen opetuksessa.

9.3 Sosiaalialan aikuiskoulutuksen kehittäminen ammattikorkeakouluissa

Monet muutokset yhteiskunnassa, työelämässä ja sen rakenteissa sekä näiden seurauksena muuttuvat työvoima- ja osaamistarpeet tekevät välttämättömäksi ammattitaidon jatkuvan kehittämisen ja ammatillisen uusiutumisen. Sosiaalialan aikuiskoulutuksen ja ammatillisten erikoistumisopintojen tarve tulee kasvamaan.

Sosiaalialalla aikuiskoulutus on merkittävä keino vastata työvoima- ja osaamistarpeisiin. Monet aikuiset kypsyvät elämän- ja työkokemuksensa myötä sosiaalialalle ja hankkimalla aikuiskoulutuksen kautta tarvittavan sosiaalialan koulutuksen ja ammattitaidon voivat toimia merkittävänä voimavarana sosiaalialan monipuolisissa tehtävissä. Nuorisoikäluokkien pienentyessä ja työvoiman tarpeen kasvaessa etenkin suurten ikäluokkien eläköityessä, eri ammattialojen ja koulutusten kamppailu opiskelijoista lisääntyy. Tällöin aikuiskoulutus on tärkeä rekrytointiväylä sosiaalialan tehtäviin niille aikuisille, joilla on alan ulkopuolista ja sovellettavissa olevaa osaamista – alalla jo olevien jatkokoulutusväylien lisäksi.

Korkeakoulujen yhteisenä haasteena työryhmä näkee ottaa uudistuneen sosiaalialan korkeakoulutuksen tuottama ammatillinen osaaminen täysipainoisesti käyttöön. Sosiaalialan aikuiskoulutuksen haasteena on olla joustava mahdollisuus hankkia puuttuva ammatillinen tutkinto sekä täydentää, ylläpitää ja kehittää ammatillista osaamista koko työuran ajan. Ammattikorkeakoulutuksen sosiaalialan aikuiskoulutuksen saatavuutta on eri puolilla maata edelleen tarpeen parantaa muun muassa virtuaaliopintojen tarjontaa kehittämällä.

Aikuiskoulutuksessa on luonteensa mukaisesti paljon paikallista, alueellista, sisällöllistä ja vuosittaista vaihtelua. Työvoiman kysynnän ja tarjonnan määrässä on alueellisia eroja, joiden ennakoidaan tulevaisuudessa edelleen kasvavan (Borgman 2006, 227). Tarvitaan tutkittua tietoa siitä, miten sosiaalialan aikuiskoulutus täydentää korkeakoulujen nuorisokoulutuksen tuottamaa työvoimaa määrällisesti ja sisällöllisesti. Aikuiskoulutukseen tulevien ja sieltä valmistuvien virta työelämään tulee selvittää. *Työryhmä pitää ammattikorkeakoulujen sosiaalialan aikuiskoulutuksen lisäämistä tärkeänä.* Yksityiskohtaiset suunnitelmat volyymin edellyttävät kuitenkin tarkempaa selvitystä sekä määrällisestä tarpeesta että sijoittumisesta. Työryhmä esittää, että sosiaalialan aikuiskoulutuksen ennakointia varten osoitetaan tarvittavat resurssit ja se annetaan yhden tai useamman ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämisyksikön tehtäväksi.

Jotta sosionomityövoima (AMK, ylempi AMK) voi vastata yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutoksista nouseviin haasteisiin tarvitaan nykyisen tehtäviin ja toimintalueisiin sidotun osaamisen sijasta sellaista selkeästi sosiaalialan ammatillisiin lähtökohtiin liittyvää osaamispotentiaalia, jolla on siirtovaikutusta kaikille sosionomien (AMK, ylempi AMK) työalueille (Borgman et al. 2007, 228). Tämä edellyttää sellaisen monialaisen koulutuksen vahvistamista, jossa sosiaaliset näkökohdat kytkeytyvät eri tehtäväalueiden omien ydinfunktioiden toteuttamiseen.

Ikääntyvien ja vanhustyön palvelutarpeiden kasvu sekä laaja-alaisen, ennaltaehkäisevän vanhustyön kehittäminen asettaa haasteen myös tutkintoon johtavan aikuiskoulutuksen kehittämiseksi. Hoiva- ja hoito- sekä palvelutarpeiltaan kasvavalla vanhustyön alueella tarvitaan vanhustyön sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen asiantuntijoina, joilla on sosiaalialan osaamisen lisäksi terveysalan osaamista etenkin huonokuntoisten vanhuksien yksilöllisen terveyden edistämiseen ja kuntoutukseen, vanhushuolteen suunnitteluun ja kehittämiseen sekä toimimiseen itsenäisinä yrittäjinä (Kivelä 2006, 45). Molempia näitä koulutuksia on tarpeen hyödyntää ja kehittää vanhustyössä niiden tuottaman osaamisen pohjalta.

Nykyinen ikäpolitiikka korostaa keskeisinä tulevaisuuden kehittämistavoitteina muun muassa ikääntyvien psykososiaalisen toimintakyvyn, aktiivisuuden ja osallisuuden tukemista sekä sosiaalisten verkostojen merkitystä ikääntyvän voimavarana (Tie hyvään vanhuuteen (2007). Tulevaisuuden ikäpolitiikan toteuttamiseksi tarvitaan aidosti monialaista sosiaali- ja terveysalan, tieto- ja hyvinvointiteknologista, liiketoiminta-, kulttuuri- ja liikunta-alan osaamista yhdistävää vanhustyön koulutusta. Seniori- ja vanhustyössä tarvitaan monialaista erityisosaamista, mutta myös asiantuntijoita, jotka hallitsevat vanhustyön kokonaisuuden laajasti.

Tulevaisuuden seniori- ja vanhustyössä korostuu laaja-alainen palvelujen tuntemus ja ohjaus. Tällöin korostuu taito liittää erilaiset palvelut ja toiminnot, kulttuuri, liikunta, uuden teknologian käyttö, arkipäivän tuki ja osallisuutta edistävät toimet ikääntyneen ihmisen yksilölliseen elämäntilanteeseen.

Tästä lähtökohdasta vanhustyö edellyttää monitieteistä, monialaista ja -amatillista osaamista. Eri ammattilaisten osaamisen yhdistämisellä vastataan vanhustyön erilaisiin tarpeisiin ja huomioidaan kokonaisvaltaisesti elämänlaadun eri osa-alueet. Tavoitteisiin vastaamiseksi tarvitaan vahvan seniori- ja vanhustyön perusosaamisen lisäksi muun muassa

osaamista sektorirajat ylittävään yhteistyöhön, kansalaistoiminnan vahvistamiseen sekä valmiuksia seniori- ja vanhustyön kehittämiseen hyödyntäen eri tieteenalojen osaamista.

Työryhmä toteaa, että väestön ikääntymisen seurauksena meillä tulee olemaan sellainen korkean iän saavuttaneiden ikäluokka, joka miltei kokonaisuudessaan on jonkin palvelun tai tukitoimen piirissä. Tämä edellyttää koulutukselta sekä laadullisesti että määrällisesti vahvaa panosta vanhuuteen liittyvään osaamiseen. Vanhuutta ei tule katsoa pelkästään terveydenhuollon tai sosiaalialan viitekehysten kautta, vaan ikääntymisprosessista nousevien kysymysten kautta.

Työryhmä esittää, että seniori- ja vanhustyön työvoima- ja osaamistarpeisiin vastaamiseksi rakennetaan ammattikorkeakouluihin ammattikorkeakoulututkintoon johtava, aidosti monialainen vanhustyön koulutusohjelma (210 op). Nykyinen geronomikoulutus antaa tähän hyviä lähtökohia, mutta tavoitteena tulee olla laajasti myös hyvinvointisektorin ulkopuolella olevia toimintoja ja palveluja hyödyntävä ohjausorientaatio. Työryhmän käsityksen mukaan koulutus soveltuu toteutettavaksi aikuiskoulutuksena. Laaja-alaisen ohjausosaamisen ohella koulutuksen tulee antaa valmiuksia myös monialaisen seniori- ja vanhustyön suunnittelu-, johtamis- ja kehittämistehtäviin. Koulutuksessa monialainen vanhustyön osaaminen perustuu koulutuksen aikana hankittuun gerontologiseen ja monitieteiseen tietoperustaan, yhteiskunnan palveluiden ja toimintojen laaja-alaiseen tuntemukseen ja vanhustyön menetelmien soveltamiseen ja kehittämiseen. Koulutuksessa hankitaan myös valmiuksia toimia seniori- ja vanhushuolteen erikoistuneena yrittäjänä.

Työryhmä esittää, että osa yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen vanhustyön koulutuksesta voisi tulevaisuudessa toteutua opetus- ja tutkimuslinikkamaisesti. Tällaiseksi työryhmä ehdottaa *vanhustyön monialaista innovaatiokeskusta*. Työryhmä ehdottaa innovaatiokeskusta rakennettavaksi niin, että asiasta kiinnostuneet ammattikorkeakoulut keskenään suunnittelevat sen toteutusmuodot, yhteistyökumppanit ja rahoitusmahdollisuudet.

Varhaiskasvatuksen alueella sosionomit (AMK) ovat perinteisesti sijoittuneet hyvin lastentarhanopettajan tehtäviin, joissa neljännes vastavalmistuneista on aiemmin aloittanut työuransa. Vastavalmistuneista sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneista sijoittui 24 % lastentarhanopettajan tehtäviin ennen esiopetusta koskevan lainsäädännön ja opetustoimen henkilöstön kelpoisuusasetuksen voimaantuloa. Tämän jälkeen lastentarhanopettajan tehtäviin sijoittuminen on Talentian urapolkuseelvitysten mukaan pudonnut 13–14 %:iin. Työnantajat edellyttävät rekrytoidessaan joustavan henkilöstön sijoittelun vuoksi esiopetuspätevyyttä (jota ei saa sosionomi (AMK) -tutkinnolla) lähes kaikkiin lastentarhanopettajan tehtäviin, vaikka tehtäviin ei sisältyisi esiopetusryhmässä annettavaa esiopetusta.

Kelpoiset ammattikorkeakoulututkinnon sosiaalialalta varhaiskasvatukseen suuntautuneesti suorittaneet lastentarhanopettajat eivät pysty tällä hetkellä parantamaan työmarkkina-asemaansa pätevytyksellä esiopetukseen tutkinnon jälkeen. Kun lastentarhanopettajan virkoihin ei rekrytoida sosionomeja (AMK), vaarana on päivähoidossa tarvittavan sosiaalialan ja sosiaalipedagogisen osaamisen sekä moniammatillisen työyhteisön heikkeneminen. Nykyperheiden moninaiset ongelmat huomioon ottaen osaamisen kaventuminen ei vastaa lasten eikä perheiden tarpeita.

Sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneiden on vaikea päästä suorittamaan erityislastentarhanopettajan tehtäviin vaadittavaa erikoistumiskoulutusta yliopistoihin. Sosiaalialan koulutusrakenteen kehittämisessä tulisi selvittää ja ratkaista se, miten lastentarhanopettajan tehtävissä toimivat sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneet voivat suorittaa erityislastentarhanopettajan tehtäviin vaadittavan erikoistumiskoulutuksen. Työryhmä pitää *perusteltuina selvittää, miten sosionomien pätevytyminen esiopetus- ja erityislastentarhanopettajan tehtäviin voidaan toteuttaa tarkoituksenmukaisella tavalla.*

Tutkintoon johtavien koulutusten lisäksi ammattikorkeakoulut tarjoavat sosiaalialalla ammattikorkeakoulututkintoon pohjautuvia ammatillisiin jatkotutkintoihin johtavia tai muita laajoja täydennyskoulutusohjelmia. Niiden laajuus on 30–60 opintopistettä. Opinnot toteutetaan pääsääntöisesti päivä- ja monimuoto-opetuksena. Ammattikorkeakoulujen sosiaalialalla erikoistumisopinnoille nähdään jatkuvaa tarvetta etenkin erityistä asiantuntemusta edellyttäviin ja asiakasryhmäkohtaisiin palveluosaamistarpeisiin vastaavana, osaamista syventävänä, laajentavana ja erikoistavana koulutusmuotona. Opinnot tarjoavat mahdollisuuden yksilöiden oman asiantuntijuuden päivittämiseen ja kehittämistarpeisiin. Lisäksi monet työyhteisöt hyödyntävät erikoistumisopintoja. Erikoistumisopintojen aiheet ovat sosiaalialan eri tehtäväalueiden substanssi- ja menetelmäosaamiseen liittyviä kuten lastensuojelu, laatutyö, johtaminen, ryhmien ohjaaminen, draama ja työnohjaus. Lähitulevaisuudessa niitä halutaan ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusverkostolle tehdyn kyselyn (Rautajoki & Kojonkoski 2007) mukaan järjestää erityisesti perhetyön, vanhustyön, päihde-, mielenterveys- ja kriisityön, johtamisen ja kehittämisen sekä sosiaali- ja terveysalan yrittäjyyden alueille. Osa erikoistumisopinnoista toteutetaan moniammatillisina kokonaisuuksina.

Erikoistumisopintojen järjestämiseen on sosiaalialalla jatkuva tarve, mutta ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tulo osaksi ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutuksen aloituspaikkamäärää sekä valtionosuusrahoituksen niukkuus (70 % ammattikorkeakoulujen yksikkö hinnasta) vaikeuttaa niiden järjestämistä. Sosiaalialan erikoistumisopinnot joutuvat myös kilpailemaan ammattikorkeakoulujen muiden alojen kanssa yhteisistä aikuiskoulutuspaikoista. Sosiaalialan palvelun tuottajilla on harvoin resursseja maksullisten erikoistumisopintojen hankkimiseen. Toisaalta maksukykyisiltä asiakkailta ei voida periä riittävää maksua koulutuksen kustannusten kattamiseksi.

Työryhmä esittää, että *sosiaalialan ammatillisten erikoistumisopintojen järjestämismahdollisuudet turvataan tarkentamalla ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutuksen aloituspaikkatarvetta suoritettavan ennakkoinnin pohjalta sekä kohdentamalla ammattikorkeakoulujen osalta sosiaalialan aloituspaikkoja aikuiskoulutukseen*. Lisäksi työryhmä pitää tärkeänä, että valtionosuusrahoitusta ja erikoistumisopinnoista perittäviä maksuja koskevien säädösten uudistaminen otetaan valmisteltavaksi.

Työelämän osaamisvaatimusten muuttuessa ja kehittyessä ammattikorkeakoulut ovat kehittäneet koulutuksen sisältöjä ja tutkintoja, mutta systemaattinen valtakunnallinen koordinaatio on puuttunut etenkin siinä merkityksessä, että katvealueiden hoitamisesta olisi sovittu. Työryhmä esittää, että sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkostossa tehtäisiin valtakunnallinen kehittämisstrategia ja siitä vuotuinen toimintasuunnitelma sekä siihen liittyvät esitykset.

9.4 Työryhmän esitykset – yhteenvetoa

Sosiaalialan ammattikorkeakoulujen rakenteelliseksi kehittämiseksi työryhmä esittää tiivistetysti seuraavaa:

- 1 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen mitoituksen suuntaa antavana perusteena ovat Koulutus ja tutkimus 2007–2012 -työryhmän alustavat, sosiaalialan työvoiman tarvetta koskevat laskelmat.
- 2 Sosionomien (AMK) ja ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon aloituspaikkojen tarkka määrä tulee arvioida sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2008 valmistuvan sosiaalialan henkilöstön mitoitussuunnitelman perusteella.

- 3 Mikäli ammattikorkeakouluille annetaan uusia valtakunnallisia tai alueellisia tehtäviä, tulee aloituspaikkojen mitoitusta tarkistaa vastaavasti.
- 4 Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan aikuiskoulutusta on lisättävä. Yksityiskohtaiset suunnitelmat volyymistä edellyttävät kuitenkin tarkempaa selvitystä sekä määrällisestä tarpeesta että sijoittumisesta.
- 5 Ruotsinkielisen sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen aloituspaikkoja tulee lisätä 30 aloituspaikalla. Pääosa tulee kohdentaa pääkaupunkiseudulle.
- 6 Niissä ammattikorkeakouluissa, joissa aloituspaikat alittavat asetetun tavoitetaso, tulee käynnistää välittömästi selvitys niistä toimenpiteistä, joilla asetettuun tavoitteeseen päästään.
- 7 Seniori- ja vanhustyön työvoima- ja osaamistarpeisiin vastaamiseksi rakennetaan ammattikorkeakouluihin ammattikorkeakoulututkintoon johtava, aidosti monialainen vanhustyön koulutusohjelma (210 op).
- 8 Uusien vanhustyön muotojen kehittämiseksi tarvitaan vanhustyön monialaista innovaatiokeskusta.
- 9 Lastentarhanopettajina toimivien sosionomien väylä tarkoituksenmukaisella tavalla tapahtuvaan pätevytykseen esiopetuksen ja erityislastentarhanopettajien tehtäviin tulee selvittää.
- 10 Sosiaalialan ammatillisiin erikoistumisopintoihin kohdennetaan ammattikorkeakoulujen osalta aloituspaikkoja aikuiskoulutukseen toteutettavan ennakoinnin pohjalta. Työryhmä pitää tärkeänä, että valtionosuusrahoitusta ja erikoistumisopinnoista perittäviä maksuja koskevien säädösten uudistaminen otetaan valmisteltavaksi.
- 11 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkostossa tehdään valtakunnallinen sosiaalialan aikuiskoulutuksen kehittämisstrategia ja siitä vuotuinen toteuttamissuunnitelma sekä siihen liittyvät esitykset.

10 Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjako ja yhteistyö: kehittämisehdotukset yhteistyön tarpeesta ja muodoista

10.1 Työnjako ja yhteistyön tarve

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yleiset tehtävät on säädetty laissa. Työryhmä pitää tärkeänä, että sosiaalialan korkeakoulutusta kehitetään kummankin korkeakoulusektorin ominaispiirteitä vahvistaen.

Työryhmä on yksimielinen siitä, että sosiaalialan koulutuksessa yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on merkittäviä yhteisiä tehtäviä sosiaalialan osaamisen, asiantuntijuuden ja yhteiskunnallisten toimintojen sosiaalisia ulottuvuuksia esiin tuovana ja vahvistavina instituutioina. Yhteisen tehtävän osuuteen kiinnitti huomiota myös vuonna 2004 Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisema arvio sosiaalialan koulutuksesta (Murto et al. 2004). Siinä korostettiin mm. sosiaalialan eetosta ja eettisyyttä koulutusjärjestelmien yhteisenä lähtökohdana. Yhteisiä tehtäviä korkeakoulut toteuttavat sosiaalialan ammattilaisten koulutuksessa sekä toimiessaan sosiaalialaa koskevassa tiedontuotannossa, tutkimuksessa ja kehittämis-toiminnassa. Yhteistyötä tarvitaan myös, jotta koulutus pystyy ennakoimaan tarkoituksenmukaisella tavalla sosiaalialan työelämän ja tulevaisuuden kehityslinjat ja omalta osaltaan vaikuttamaan niihin. Erityisesti sosiaalialan tehtävärakenteiden muutokset edellyttävät, että koulutuksessa otetaan huomioon uusien rakenteiden mukaiset osaamisvaatimukset.

Kahden korkeakoulusektorin sosiaalialan koulutuksen suhdetta ovat viime vuosina leimanneet jännitteet, jotka ovat liittyneet eri tutkintoja suorittaneiden kelpoisuuksiin sekä ammattikorkeakouluopintojen hyväksilukemiseen maisterikoulutuksessa. Tämä jännite on vaikuttanut myös työelämässä. Jälkimmäisessä suhteessa tilannetta on selkiyttänyt sosiaalialalla käynnistynyt maistereiden ja sosionomien tehtävien uudistuva määrittely, jota tukee myös voimassa oleva sosiaalialan kelpoisuuksia koskeva laki (ks. luku 6.2). Erilainen näkemys ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon ja yliopiston maisteritutkinnon tuottamista pätevyyksistä on kuitenkin edelleen olemassa ja aiheuttaa jännitettä. Työryhmän yksi keskeinen tehtävä on ollut hakea ratkaisua tähän ongelmaan.

Työryhmä pitää välttämättömänä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välisen jännitteen purkamista, todettujen ongelmien rakentavaa käsittelyä ja rakenteiden luomista jatku-

valle yhteistyölle ja sen vahvistamiselle. Yhteistyön rakenteita tarvitaan valtakunnallisella, alueellisella ja koulutusyksikkötasolla.

10.2 Sosiaalialan koulutusta käsittelevä yhteistyöelin

Työryhmä ehdottaa perustettavaksi sosiaalialan koulutuksen valtakunnallisen yhteistyöelimen, esimerkiksi neuvottelukunnan, joka kokoaa yliopisto- ja ammattikorkeakoulutahot ja sosiaalialan työelämätahot yhteen. Neuvottelukunta käsittelee sosiaalialan koulutuksen ja tutkimuksen visioita ja strategista kehittämistä. Tämänkaltaista yhteistyöelintä tarvitaan, jotta vältetään nykyinen tilanne, jossa muuttuvan korkeakoulutuksen tutkintoja ja niiden osaamissisältöjä ei tunneta riittävästi sosiaalialalla ja työelämän kysymykset ja muutokset eivät välity riittävästi koulutukseen. Tarvitaan myös tahoja, jossa on kokonaisnäkemys sosiaalialalla tapahtuvasta tutkimuksesta ja siihen kytkeytyvästä kehittämisestä sekä niiden kehityssuunnista.

Työryhmä esittää, että yhteistyöelin koostuisi korkeakoulusektorien ja työelämän (ml keskeiset ministeriöt) edustajista niin, että eri tahot ovat tasavertaisesti edustettuna. Yhtenä mahdollisuutena ehdotetaan, että yhteistyöelin toimisi sosiaali- ja terveysministeriön uuden sosiaali- ja terveydenhuollon neuvottelukunnan alajaoksena.

10.3 Korkeakouluverkostojen välinen yhteistyö

Sekä sosiaalialan ammattikorkeakoulujen että sosiaalityön yliopistoyksiköiden keskuudessa toimii verkosto (ks. luku 4.5). Verkostojen keskinäinen yhteistyö on ollut toistaiseksi satunnaista ja viimeaikaisia koulutuskysymyksiä ja alan kelpoisuusvaatimuksia koskevien jännitteiden värittämää. Tarve ja halu yhteistyöhön on kuitenkin tunnistettu kummallakin sektorilla. Koska verkostot edustavat korkeakoulujen sosiaalialan koulutusta, pitää työryhmä tärkeänä vahvistaa ja vakiinnuttaa verkostojen välistä yhteistyötä.

Yhteistyön tavoitteena on vahvistaa tutkintojen tavoitteiden ja toteutuksen tuntemista kummallakin korkeakoulusektorilla. Yhteistyö voi toimia rakenteena, jossa tutkintojen ominaispiirteitä, toteutusta, yhteistyötä, suoritusten hyväksilukemista, työelämävastaavuutta ja muita senkaltaisia asioita voidaan käsitellä. Yhteistyöllä voidaan parantaa myös informaatiota sosiaalialasta koulutukseen hakeutuville samoin kuin yleisesti vahvistaa sosiaalisten kysymysten näkyvyyttä yhteiskunnassa. Yhteistyön institutionalisoiminen toimii myös sosiaalialan kehittämis- ja tutkimushankkeita koskevan kehittelyn, tiedonvaihdon ja suunnittelun kanavana. Työryhmä pitää tärkeänä, että yhteistyö kattaa sekä suomen- että ruotsinkielisen koulutuksen.

Yhteistyön perusrakenne muodostuu työryhmän ehdotuksen mukaan SOSNETin johtoryhmän ja sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston työvaliokunnan välisenä, säännöllisenä toimintana. Verkostojen keskinäinen yhteistyö tulee linkittää myös sosiaalialan koulutusta käsittelevän valtakunnallisen yhteistyöelimen toimintaan.

Sosiaalialan tehtävien ja koulutuksen nopean muutosprosessin ja siihen kohdistuvien monien ajankohtaisten odotusten vuoksi työryhmä pitää tärkeänä, että yhteistyö käynnistyy viipymättä ja intensiivisesti.

10.4 Paikallinen yhteistyö sosiaalialan koulutuksessa

Sosiaalialan koulutuksessa ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa käsitellään jossakin määrin samanlaisia teemoja. Tällaisia teemoja ovat esimerkiksi sosiaalialan eettiset sitoumukset, ammatillinen vuorovaikutus ja sosiaalialan historia. Yhteisiä teemoja voi olla enemmänkin, mutta samankaltaisesta otsikosta huolimatta tarkastelutapa tai pedagoginen orientaatio voivat erota merkittävästikin. Lisäksi sosionomi (AMK) -koulutuksen sisällöt vaihtelevat ammattikorkeakoulujen kesken. Siksi työryhmä on pitänyt epätarkoituksenmukaisena sitä, että pyrittäisiin säännönmukaiseen yhteisopetukseen ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa.

Erityisenä vaikeutena yhteisopetuksen toteuttamiselle työryhmä on pitänyt opetukseen liittyviä käytännön järjestelyjä. Jos kuusi yliopistoa ja 22 ammattikorkeakoulua pyrkivät yhteisen opetuksen järjestämiseen, tarvitaan erityisiä järjestelyjä, jotta opetusta voitaisiin antaa kattavasti. Virtuaaliopetuksen keinoin maantieteelliset etäisyydet on osin ylitettävissä ja siksi suurimpana esteenä työryhmä onkin pitänyt opetusryhmien koon kasvua tarpeettoman suureksi. Jos aloituspaikkoja on vuosittain yhteensä noin 2 300, olisi yhdellä yhteisesti järjestetyllä kurssilla vajaat 400 opiskelijaa, jos opetusta toteutettaisiin kategorisesti kaikille aloittaville.

Sen sijaan, että työryhmä suosittelisi yleisesti yhteisen opetuksen järjestämistä, työryhmä tukee ajatusta, että yhteistä opetusta järjestettäisiin paikkakunnilla, joilla on sekä ammattikorkeakoulu- että yliopistoyksikkö ja joissa opetusohjelmien painotusten mukainen yhteisopetus on perusteltua. Olemassa olevan yhteisopetuksen perinnettä on tärkeä jatkaa.

Käynnissä olevan sosiaalialan tehtävärakenteiden uudistumisen ja korkeakoulusektoreiden välisen jännitteen lieventämisen vuoksi erityisen tärkeänä työryhmä pitää sellaisen opetuksen lisäämistä, jossa sosionomiopiskelijat ja sosiaalityöopiskelijat opiskelevat samoissa käytännön ympäristöissä ammatillista yhteistyötä. Käytännön opetukseen ja harjoitteluun liittyvä klinikkaopetus (opetus- ja tutkimusklinit, ks. luku 7.4) tarjoaa työryhmän käsityksen mukaan erinomaisen pohjan moniammatillisen yhteistyön opiskeluun, jos yksikössä toimii sekä sosiaaliohjaajia että -työntekijöitä ja näiden alojen opiskelijoita.

Käytännön opiskeluun ja harjoitteluun liittyvät kysymykset tarjoavat laajemminkin mahdollisuuden oppilaitosten väliselle yhteistyölle. Työryhmä esittää yhtenä tavoitteena sen, että oppilaitosten yhteistyönä toteutetaan käytännön opetuksen ja harjoittelun ohjaajien koulutusta riippumatta siitä, tapahtuuko em. jaksot opetus- ja tutkimusklinikoissa vai yleisemmin sosiaalialalla. Opiskelijan ohjaaminen sosiaalialan ammatillisuuteen sisältää yhteisiä aineksia, joita ohjaajakoulutuksessa voitaisiin käsitellä. Ohjaustehtävään sitoutuneiden, oppilaitosten koulutustehtävistä tietoisien ja ammatillisesti vahvojen käytännön opetuksen ja harjoittelun ohjaajien olemassaolo on keskeinen resurssi sosiaalialan koulutuksessa. Yhteinen ohjaajakoulutus tarjoaa samalla säännöllisen kohtaamismahdollisuuden ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen opiskelijoille ja opettajille samoin kuin sosiaalialalla työskenteleville sosiaaliohjaajille ja -työntekijöille.

Edellisen kaltaista ohjaajakoulutusta on kehitetty joissakin sosiaalialan osaamiskeskukissa. Sosiaalialan osaamiskeskukset ovat toimineet monissa muissakin yhteyksissä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteistyön paikkoina erilaisissa tutkimus- ja kehittämissankkeissa. Yhteistyön sisällöt ja muodot ovat silloin alue- ja hankekohtaisia. Työryhmä pitää tärkeänä, että sosiaalialan kehittämisessä ja tutkimuksessa mahdollisuuksien mukaan entisestään vahvistetaan ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen samanaikaista mukanaoloa. Työryhmä on kuitenkin tietoinen siitä, että yhteistyön mahdollisuudet eroavat alueellisesti ja yksiköiden painotusten pohjalta. Siksi yhteistyön sisällöt ja rakenteet voivat vaihdella alueellisten painopisteiden mukaan. Kehittämiskysymykseen palataan tarkemmin luvussa 11.

10.5 Opintopolut sosiaalialan tutkinnoissa

Sosiaalialalle on ollut ominaista viimeaikaisten selvitysten mukaan se, että monet opiskelijat opiskelevat usean sosiaalialan tutkinnon. Koulutusjärjestelmän vakiintumisen ja alan uusien tutkintojen työelämän rakenteisiin juurtumisen myötä voi olettaa, että päällekkäisten tutkintojen määrä vähenee. Tämänasuuntaista kehitystä työryhmä pitää toivottavana. Elinikäisen oppimisen, tiedon ja osaamisen syventämisen ja urakehityksen kannalta on kuitenkin perusteltua olettaa, että kiinnostusta suorittaa toinen tutkinto ensimmäisen tutkinnon jälkeen on jatkossakin. Siksi työryhmä on pitänyt tärkeänä, että selkiinnytetään niitä opintopolkujä, joita on siirryttäessä sosionomi (AMK) -koulutuksen jälkeen sosiaalityön yliopistokoulutukseen ja kääntäen.

Tällä hetkellä sosionomi (AMK) -tutkinnon hyväksilukemisesta on olemassa sosiaalityön yliopistoyksiköiden (SOSNETin) linjaus, jonka mukaan suoritettu tutkinto korvaa noin 25 opintopistettä sosiaalityön pääaineopinnoista. Perus- ja aineopinnoista korvattavat kohdat vaihtelevat yksiköittäin.

SOSNETin hyväksilukemiskäytännön taustalla on ollut pyrkimys löytää ratkaisu, joka koskee sosionomi (AMK) -tutkintoja yleisesti. Hyväksilukemisen laajuudesta on keskusteltu pitkään ja tueksi on kerätty opiskelijoiden kokemuksia. Yliopistoyksiköiden keskinäisellä linjauksella on pyritty siihen, että käytäntö on sosiaalityön koulutuksessa maassa mahdollisimman yhdenmukainen, dokumentoitu ja läpinäkyvä kuten opetusministeriön työryhmä on pitänyt tärkeänä (ks. Aiemmin hankitun osaamisen tunnistaminen ... 2007). Tutkintojen sisällöt vaihtelevat ammattikorkeakouluittain. Siksi yksilötasoisia ratkaisuja opitun hyväksilukemisesta on tehty yleisen linjauksen rinnalla osana henkilökohtaisia opintosuunnitelmia, mikäli siihen on ollut perusteita. Joissakin yksiköissä on kehitetty vaihtoehtoisia käytännön opetuksen tai harjoittelun suoritustapoja niille, joilla on sosiaaliohjaajan pätevyys. Tuolloin aikaisemmin opittua täydennetään nimenomaan sosiaalityön ammattiin liittyvillä opinnoilla.

Tällä hetkellä Kuopion yliopistossa sosionomi (AMK) -tutkinto korvaa yhteensä 74 opintopistettä kandidaatin tutkinnosta sosiaalityötä pääaineena opiskelevilta (Peura & Kekäläinen 2006, 52–54). Opintoja luetaan niin ollen hyväksytyiksi myös muissa kuin sosiaalityön oppiaineessa (esim. sivuaineet, kieliopinnot, muut opinnot). Muilla yliopistoilla ei ole tutkintotasoisia linjauksia sosionomi (AMK) -tutkinnon hyväksilukemisesta yhteiskunta- tai valtiotieteen kandidaatin tai maisterin tutkinnossa. Kuopion yliopiston ja Pohjois-Savon ammattikorkeakoulujen yhteisessä kehittämishankkeessa on todettu, että ammattikorkeakoulujen ja yliopiston koulutuksen erot ovat sosiaalialan koulutuksessa siinä määrin merkittäviä, että ei ole tarkoituksenmukaista kehittää käytäntöä, jossa ammattikorkeakoulututkinnosta siirryttäisiin suoraan yliopiston maisteritutkintoon (emt.)

Sosiaalialalla suoritettun ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon hyväksilukemisesta ei ole toistaiseksi kokemuksia, koska tutkinnon suorittaneita ei ole siirtynyt yliopisto-opintoihin opiskelemaan sosiaalityötä. Jatkossa on tarpeen linjata hyväksilukemiskäytäntöä koskemaan myös näitä opintoja. Työryhmä pitää tärkeänä, että myös tämä linjaus valmistellaan sosiaalityön yliopistoverkostossa ja että linjaus on valtakunnallisesti selvä ja julkilausuttu.

Ammattikorkeakouluissa ei ole toistaiseksi tehty yleisiä linjauksia yliopistossa suoritettun tutkinnon hyväksilukemisesta ammattikorkeakoulututkintoon. Työryhmä ehdottaa asiaa valmisteltavaksi ja linjattavaksi sosiaalialan ammattikorkeakouluverkostossa.

Työryhmä pitää tärkeänä, että ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille luodaan väylä sosiaalityön ammatillis-tieteellisiin yliopistollisiin jatko-opintoihin. Tällä hetkellä sosiaalityössä annetaan erikoistumiskoulutusta yhteiskunta- tai valtiotieteiden lisensiaatin tutkintona viidellä erikoisalalla. Lisensiaatin tutkinnon muuttaminen ns. ammatilli-

seksi tohtoritutkinnoksi vastaisi esimerkiksi OECD:n suomalaisen korkeakoulujärjestelmän kehittämistä koskevia suosituksia (Davies et al 2006, 28), joissa ehdotetaan lisensiaatin tutkinnon poistamista ja ammatillisen tohtoritutkinnon kehittämistä vaihtoehdoksi tieteelliselle tohtoritutkinnolle.

Työryhmän näkemyksen mukaan ammatillisen tohtoritutkinnon valmistelu tulee käynnistää ja arvioida nykyisen erikoistumiskoulutuksen suhde ammatillisen tohtoritutkinnon tavoitteisiin, muotoon ja toteutukseen. Kahta ammatillis-tieteellistä jatkotutkintoa ei tarvita sosiaalialalla. Tutkinnon suunnittelussa on tärkeää, että keskeisenä tahona toimiva SOSNET valmistelee asiaa riittävässä määrin sosiaalialan ammattikorkeakoulujen verkoston kanssa. Ammatillisten tohtoritutkintojen suorittaminen on tarkoituksenmukaista liittää jäljempänä ehdotettavien opetus- ja tutkimuslinikoiden toimintaan, koska siten voidaan luoda tarvittavat edellytykset ammatillisen toiminnan ja tutkimus- ja kehitystyön yhdistämiselle.

Työryhmä esittää, että sosiaalialan opintopolkuja linjataan seuraavien periaatteiden mukaisesti:

- Vahvistetaan entisestään käytäntöä, joka on yhdenmukainen, dokumentoitu ja läpinäkyvä siinä, miten sosiaalialalla suoritettuja korkeakoulututkintoja luetaan hyväksi toisessa korkeakoulun tutkinnossa.

Sosionomi (AMK) -tutkinnolle (ml. ylempi ammattikorkeakoulututkinto) luodaan systemaattinen ja valtakunnallisesti laajuudeltaan yhteneväinen korvaavuus sosiaalityön oppiaineen opinnoista. Pohjana toimii sosiaalityön yliopistoyksiköiden tekemä linjaus, jota esitetään täsmennettäväksi ja ajankohtaistettavaksi sosionomi (AMK) -tutkintojen ja sosiaalialan ylempien ammattikorkeakoulututkintojen tavoitteiden, sisältöjen ja toteuttamistapojen pohjalta. Esitys valmistellaan SOSNETissa yhteistyössä sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston kanssa. Samassa yhteydessä on selvítettävä, onko yliopistotutkinnoissa kehitettävissä vaihtoehtoisia suoritustapoja sosionomi (AMK) -tutkinnon suorittaneille joidenkin, molemmille koulutuksille osittain yhteisten teemojen yhteydessä.

Valmistellaan linjausta siitä, mitä yliopistossa suoritettu kandidaatin tai maisteritutkinto korvaa ammattikorkeakoulun tutkinnoista. Keskeinen toimijataho on sosiaalialan ammattikorkeakoulujen verkosto yhteistyössä SOSNETin kanssa.

Linjausten valmistelussa otetaan huomioon ne erot, joita on sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnoissa ja niiden painotuksissa.

- Mikäli opiskelijan henkilökohtainen opinto- ja osaamisprofiili perustelee laajempaa hyväksilukemista kuin kohdassa 1 esitetty standardi, voidaan ratkaisuja tehdä osana henkilökohtaista opintosuunnitelmaa.
- Sosiaalialan koulutuksessa nojaututaan korkeakoulujen yleiseen käytäntöön siitä, missä määrin ammattikorkeakoulussa suoritettut opinnot korvaavat yleensä yhteiskunta- tai valtiotieteen kandidaatin ja maisteritutkintoon vaadittavia sivuaineopintoja, kieliointoja tai muita opintoja. Käytännöt ovat vaihtelevia ja pitkälti julkilausumattomia. Työryhmä esittää, että korvaavuuksista tehdään tutkintotasoisia linjauksia. Samassa yhteydessä tulee näkyväksi, millaisia opintoreittejä sosionomi (AMK) -tutkinnon (ml. ylempi ammattikorkeakoulututkinto) suorittaneelle avautuu, mikäli hän opiskelee yliopistossa tutkintoa muu aine kuin sosiaalityö pääaineenaan. Linjausta tarvitaan, jotta voidaan tehdä esitys ammattikorkeakoulututkinnosta yliopistoon siirtyvien

opiskelijavalinnasta. Työryhmä katsoo, että tämänkaltaisten linjausten tekeminen ei kuulu sen tehtäväksiintoon eikä niin ollen ota niihin tarkempaa kantaa.

- Opintojen korvaavuudet koskevat myös avoimessa yliopistossa tai avoimessa ammattikorkeakoulussa suoritettuja opintoja.
- Luodaan mahdollisuus sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneille sosiaalialan yliopistollisiin ammatillis-tieteellisiin jatko-opintoihin.

10.6 Työryhmän esitykset yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjaosta ja yhteistyöstä: yhteenveto

Työryhmän esitykset yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen työnjaosta ja yhteistyöstä ovat tiivistetysti seuraavat:

- 1 Luodaan sosiaalialan koulusta käsittelevä valtakunnallinen yhteistyöelin, joka kokoaa molemmat korkeakoulusektorit ja sosiaalialan työelämän edustajat.
- 2 Vahvistetaan sosiaalityön yliopistoverkoston ja sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston välistä valtakunnallista yhteistyötä. Paikallisella ja alueellisella tasolla yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyötä kehitetään opetus- ja tutkimuslinikoissa ja muussa, yksiköittäin sovittavassa opetus- ja kehittämistyössä.
- 3 Sosiaalialalla opitun hyväksilukemista selkiinnytetään etenkin sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon osalta yliopisto- ja ammattikorkeakouluverkoston välisessä yhteistyössä. Työryhmä katsoo, että tutkintotasoinen hyväksilukeminen vaatii valtakunnallisen ja yhdenmukaisen linjauksen korkeakoulututkintojen osalta.

11 Sosiaalialan tutkimus ja kehittäminen

11.1 Tutkimuksen vahvistaminen

Sosiaalialan ja -huollon tutkimuksella on pitkä perinne Suomessa, mutta vasta 1990-luvulta alkaen sosiaalityöhön kohdistuva tutkimus on vahvistunut. Sosiaalialan tutkimusta tehdään paitsi sosiaalityön yliopistoyksiköissä niin myös muilla tieteenaloilla, tutkimuslaitoksissa, ammattikorkeakouluissa, järjestöissä ja muualla. Sosiaalialan yhteiskunnalliseen laajuuteen ja vaikuttavuuteen nähden tutkimustoiminta on kuitenkin suppeaa. Suomen tiede-, teknologia- ja innovaatiopolitiikassa hyvinvointikysymykset on usein sivuutettu joko kokonaan tai ottamalla esiin vain osittain, esimerkiksi sinänsä tärkeän hyvinvointiteknologian osuus. Sosiaalinen hyvinvointi ja sen mukanaan tuoma turvallisuus, hyvinvoiva työnteekijäkunta ja sosiaalinen pääoma ovat niiden itseisarvoisen merkityksen lisäksi myös taloudellisia menestystekijöitä ja kilpailuetuja. Sosiaalialan palvelujen kasvava tarve, työvoiman niukkuus, työkäytäntöjen uudistamisen tarve sekä alan yhteiskunnallinen ja taloudellinen merkitys edellyttävät, että alan käytännöt perustuvat luotettavaan tietoon ja tutkimuspohjaiseen arviointiin. Sen vuoksi ala tarvitsee vahvaa tutkimusta ja uudistuvaa tiedonmuodostusta.

Sosiaalityön yliopistoyksiköissä tutkimustoiminta on keskittynyt alan tiedonmuodostuksen peruskysymyksiin. Yksiköiden painopistealueiden mukaan sosiaalityön kysymyksiin paneudutaan laaja-alaisesti. Painopisteissä korostuvat niin sosiaalityön toimintaympäristöjen ja keskeisten teemojen tutkiminen kuin sosiaalityölle ominaisten tutkimusorientaatioiden kehittäminen. Lasten, perheiden ja marginalisaatioon liittyvät kysymykset ovat tutkimuksen kohteina monessa yksikössä, mikä heijastaa työryhmän käsityksen mukaan niiden keskeisyyttä ja ajankohtaisuutta sosiaalityössä. Painotusta työryhmä pitää perusteltuna.

Työryhmä pitää tärkeänä, että sosiaalityön akateemista tutkimusta kehitetään niin, että sosiaalialalle keskeiset aiheet tulevat tutkimuksessa katetuksi. Tämä edellyttää *sosiaalityön yliopistoyksiköiden välistä työnjakoa ja tutkimusstrategiaa*. Työryhmän käsityksen mukaan sosiaalityön valtakunnallinen verkosto SOSNET tai sosiaalityön valtakunnallinen yliopistokonsortio toimii luontevana ympäristönä tuonkaltaiselle linjaustyölle. SOSNET tuntee yksiköiden tutkimusosaamisen, toimivat tutkijaryhmät, verkostot ja tutkimusotteiden erot. Yliopistoyksiköiden on tärkeää ottaa huomioon myös sosiaalialan työelämän ja ammattikorkeakoulujen näkemykset. Sosiaalialan koulutusta käsittelevä valtakunnallinen yhteistyöelin mahdollistaa sen.

Sosiaalityön yliopistoyksiköiden tutkimustoiminnalle on ominaista, että sitä toteutetaan monenlaisissa verkostoissa. Kansalliset ja kansainväliset tutkijaverkot ovat yksi osa verkostoa, mutta sosiaalityön tutkimukselle ominaista on laaja verkottuminen sosiaalialan toimijoiden kanssa. Sosiaalialan osaamiskeskukset, kunnat ja järjestöt ovat keskeisiä yhteistyökumppaneita tutkimuksessa. Ns. kenttäsuhte toimii tutkimusaiheiden kehittäjänä, toteutusympäristönä ja arvioijana. Osa yksiköiden tutkimustoiminnasta saa myös rahoituksensa tätä kautta. Työryhmä on pitänyt erittäin tärkeänä, että *sosiaalityön tutkimusta tehdään välittömässä suhteessa sosiaalialan kenttään ja esittää, että sitä suhdetta on entisestään vahvistettava, koordinoitava ja resursoitava.*

Sosiaalityön tutkimuksen arviointi on toteutettu ulkopuolisten kansainvälisten arviointisijoiden toimesta osana yliopistojen tutkimuksen kokonaisarviointia Kuopion yliopistoissa (2001), Tampereen (2004), Helsingin (2005) ja Jyväskylän (2005) yliopistoissa (ks. Karvinen-Niinikoski, Hoikkala & Salonen 2007, 47). Arviointiryhmät ovat erilaisia ja niin myös arvioinnin toteutuksen tavat ja kriteerit. Arvioinneissa vaihtelee myös se, missä määrin sosiaalityön tutkimus on nostettu erillisen tarkastelun kohteeksi. Kun sosiaalityön tutkimuksesta jotakin lausutaan, ovat huomiot sinänsä myönteisiä ja ne pitävät tutkimuksen tasoa hyvänä ja kehittyvänä. Arviointisijoiden mukaan kansallisesti merkittäviä tutkimusalueita tulee laajentaa kansainväliselle kentälle kansainvälistä julkaisutoimintaa ja vertailevaa tutkimusta lisäämällä. Kansallisen julkaisemisen volyymi, joka on ollut ominaista sosiaalityön tutkimukselle sen yhteiskunnallisen luonteen vuoksi, ei näissä arvioissa ollut yksiselitteisen arvostettua. Selvitystyön kannalta kiinnostavaa oli myös arviointien ristiriitaisuus sen suhteen, miten arvotetaan tutkimuksen akateemista ohjautuvuutta suhteessa sosiaalityön kenttäohjautuvuuteen. Esimerkiksi puhtaasti akateemista tutkimusrahoitusta arvostetaan enemmän kuin vaikkapa kuntarahoitusta tutkimuksen laadun mittarina. Samalla kuitenkin joissakin arvioinneissa kiitettiin sosiaalityön tutkimuksen kenttäsuhteita, joiden nähtiin osoittavan tutkimuksen yhteiskunnallista relevanssia. Tutkimusarvioinneissa esitetyt erisuuntaiset painotukset kuvaavatkin hyvin sitä kenttää, johon sosiaalityön tutkimus asettuu.

Työryhmä on lähtenyt kannanotoissaan vahvasti siitä, että *sosiaalityön tutkimuksen tulee olla sekä akateemisesti korkeatasoista että relevanttia sosiaalityön käytännölle.* Näkemyksen mukaan tutkimuksen tulee niin ollen toimia kahdenlaisten odotusten kohteena. Työryhmä näkee, että tärkeitä avauksia on jo tehty, mutta esittää, että jatkossa luodaan rakenteita, joiden turvin on mahdollista tehdä pitkäkestoista sosiaalityön tutkimusta välittömässä vuorovaikutussuhteessa sosiaalialan kentän kanssa. Työryhmän käsityksen mukaan tarvitaan erityisiä opetus- ja tutkimusklinikoita tätä varten. Terveystieteiden ratkaisut tutkimuksen ja käytännön työn yhdistämisestä toimivat osin ehdotuksen malleina.

Opetus- ja tutkimusklinikat ovat foorumeita, joissa voidaan toteuttaa peruskoulutukseen liittyviä tehtäviä ja pitkäkestoista tutkimus- ja kehittämistyötä. Koulutustehtävän osalta klinikoita on kuvattu luvussa 7.4. Klinikat mahdollistavat ennen kaikkea sosiaalityön menetelmiin kohdistuvan tutkimus- ja kehittämistyön, joka työryhmän käsityksen mukaan on omana erityisalueenaan jäänyt vähälle huomiolle tutkimuksen nykyisissä painotuksissa. Oleellista on, että niistä muodostuu vahvoja ja innovatiivisia yksiköitä, joissa tutkimus on välitön osa niiden toimintaa. Työryhmän käsityksen mukaan yksiköitä tulee perustaa yliopistojen yhteyteen (6 + 1).

Opetus- ja tutkimusklinikat toimivat työryhmän käsityksen mukaan hyvinä ympäristöinä sosiaalialan ammatillis-tieteelliselle jatkokoulutukselle ja osin myös tieteelliselle jatkokoulutukselle. Toimiakseen menestyksekkäästi yksiköillä tarvitsee olla henkilökunta, jolla on sekä vahvaa sosiaalityön osaamista että tutkimusosaamista. Henkilökunnalla tulee olla välitön suhde yliopistoon ja yksiköiden tulee toimia myös yliopisto-opettajien toiminta-

ympäristönä. Työryhmä pitää tärkeänä, että *opetus- ja tutkimusklinikoissa toimimista arvostetaan yliopistoyksiköiden tuloksellisuutta arvioitaessa*.

Vaikka työryhmä korostaa opetus- ja tutkimusklinikoissa tapahtuvaa tutkimusta, pitää se tärkeänä myös muulla tavoin toteutettua sosiaalialan tutkimusta. Sosiaalialan monipuolisuus edellyttää monipuolista tutkimustoimintaa, jolla voi olla sekä perustutkimuksellista että soveltavaa intressiä. Työryhmä pitää tärkeänä, että sosiaalialalle keskeisiä kysymyksiä tarkastellaan sosiaalityön omien kysymyksenasetteluiden lisäksi monitieteisesti ja siksi monitieteiset ja –alaiset tutkijaryhmät ja verkottumiset ovat tärkeitä. Työryhmä korostaa, että sosiaalialan kysymyksiä on tutkittava entistä enemmän myös silloin, kun tutkitaan terveysalan tai muun lähialan kysymyksiä. Tämä on otettava huomioon erilaisissa kansallisissa innovaatiostrategioissa, tutkimusohjelmissa ja hankkeissa, jotka rahoittavat alan tutkimusta. *Yleisestikin sosiaalialaan suunnattuja ja sosiaalialan teemoja huomioonottavia tutkimusohjelmia tulee lisätä.*

Työryhmä pitää alan kehittymisen kannalta merkittävänä ongelmana sosiaalialaan suunnatun tutkimusrahoituksen vähäisyyttä. Pääosin julkissektoria palvelevalla sosiaalialalla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia yksityissektorin rahoitukseen kuin yksityissektorin tutkimuksella. Nuorena tieteenalana etenkin käytäntöön liittyvät tutkimushankkeet jäävät usein vanhempien ja vakiintuneiden tieteenalojen rahoitustarpeiden varjoon. Rahoituslähteiden vähyys ja satunnaisuus estää pitkäkestoista tutkimustoimintaa. Esimerkiksi sosiaalityön metodien kehittäminen sijoittuu senkaltaiseen välimaastoon, että siihen on vaikea saada rahoitusta tavanomaisilta akateemisilta rahoituslähteiltä.

Sosiaalialan tutkimustoiminnan vahvistaminen edellyttää toimivaa tutkijakoulutusta. Esimerkiksi Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelmassa esitetään, että sosiaalityön tutkimusperustan vahvistamiseksi Sosiaalityön ja sosiaalipalveluiden valtakunnallisen tutkijakoulun paikkoja tulee lisätä 26 tutkijakoulupaikkaan (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 15). Tällä hetkellä tutkijakoulussa on kuusi opetusministeriön rahoittamaa tutkijakoulupaikkaa. SOSNETin arvion mukaan sosiaalityön tohtoritarve on tällä hetkellä 20 vuodessa ja vuonna 2010 tarve olisi 30 tohtorille. (Kemppainen 2006, 279.) Sosiaalialan kysymysten tutkimiseen koulutetaan myös muussa tohtorikoulutuksessa. Työryhmän käsityksen mukaan alalla tarvitaan kuitenkin myös sosiaalityön erityisistä kysymyksistä ja orientaatioista nousevaa tutkijakoulutusta. Siksi työryhmä pitääkin tärkeänä, että *sosiaalityön tutkijakoulutus on riittävän vahvaa ja pitkäkestoista*.

11.2 Sosiaalialan kehittäminen

Kehittämistyössä lähtökohtaisesti on kyse systemaattisesta työn parantamisesta, jonka tavoitteena on usein muutos (Haverinen 2005, 101). Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen näkökulmasta kehittämistyö on ajoittain saatettu ymmärtää tutkimustyön vähempiarvoiseksi versioksi, jolloin sen ääni ja status tutkimuksen ja kehittämisen yhteisillä areenoilla on jäänyt heikoksi (Kananoja 2006, 13). Kehittämisessä tutkimusta voidaan pitää alisteisena käytännön kehitystyölle, jolloin kehittämistyön nähdään rakentuvan oman erityisen viitekehityksensä ja menetelmiensä mukaisesti (Seppänen-Järvelä 2006). Siinä ei ensisijaisesti ole kyse tutkimuksesta, vaikka kehittämistoiminnan näkyväksi tekemisessä hyödynnetään erilaisia tutkimuksellisia asetelmia ja menetelmiä. Kehittämiseen kohdistuvia odotuksia on sosiaalialalla yhä enemmän.

Työryhmä lähestyy sosiaalialan kehittämisen kysymyksiä kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin kehittäminen kytkeytyy sosiaalialan koulutukseen, koska koulutuksen aikana sosi-

aalialan tuleville ammattilaisille tulee muodostua käsitys ja kokemusta kehittämistyön käytännöistä ja menetelmistä. Kehittämistyön opettaminen on erityisen keskeistä sosiaalialan ammattikorkeakoulutukselle ja siinä etenkin ylemmässä ammattikorkeakoulututkinnossa. Toiseksi työryhmä lähestyy asiaa ammattikorkeakoulujen tehtävän kautta. Ammattikorkeakoululain mukaan ammattikorkeakoulujen tulee ”harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa ja alueen elinkeinorakenteen huomioon ottavaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä”. Tämä koskee myös sosiaalialaa.

Ammattikorkeakouluissa aluetta palveleva tutkimus- ja kehitystoiminta konkretisoituu koulutuksen ja työelämän yhteisissä hankkeissa, oppimisprojekteissa, opinnäytetöissä, palveluiden arvioinneissa sekä osallistumisena alueelliseen strategia- ja ohjelmatyöhön. Tavoitteena on, että opiskelijat ja opettajat ovat mukana ammattikorkeakoulun hankkeissa. Niiden laajuus ja muoto vaihtelevat ammattikorkeakouluyksikön sisäisistä projekteista alueellisiin kehittämishankkeisiin ja edelleen kansainvälisiin kehittämishankkeisiin. Olennaista on, että tutkimus- ja kehitystoiminta ja opetus tukevat toisiaan. Tällöin tutkimus- ja kehitystoiminta kytketään suunnitelmalliseksi osaksi opetusta ja opetussuunnitelmien kehittämistä. Toiminnalla edistetään myös valmistuvien työllistymistä.

Sekä yliopistot että ammattikorkeakoulut ovat osallistuneet sosiaali- ja terveysministeriön alaisiin sosiaalialan osaamiskeskukseen ja sosiaalialan kehittämisyksiköihin monien muiden kehittämispainotteisten yksiköiden lisäksi. Ne ovat jatkossakin tärkeitä areenoita koulutuksessa. Koulutuksen näkökulmasta työryhmä toteaa, että olemassa olevat, viimevuosina moninaistuneet erilaiset sosiaalialan kehittämisen yksiköt ja verkostot eivät sellaisenaan kuitenkaan vastaa kaikkiin sosiaalialan koulutuksen tarpeisiin kehittämistyön osalta.

Työryhmä pitää tärkeänä, että entisestään vahvistetaan sellaista kehittämistyön osaamista, joka liittyy välittömästi asiakastyöhön ja siitä nousevaan sosiaalityöhön. Siksi työryhmä esittää perustettavaksi opetus- ja tutkimusklinikoita, joissa tapahtuu myös sosiaalityön menetelmien ja käytäntöjen kehittämistä niihin kohdistuvan tutkimuksen ja opetuksen rinnalla (ks. luku 7.4). Opetus- ja tutkimusklinikat täydentävät olemassa olevia, muun muassa ammattikorkeakouluihin kytkeytyviä kehittämis- ja oppimisympäristöjä toimiessaan sosionomi- ja sosiaalityökoulutuksen yhteisinä opetus-, tutkimus- ja kehittämisareenoina. Kehittyvä ja monipuolistuva hyvinvointiteknologia on sosiaalialan uudistumisen keskeinen osa-alue ja esimerkiksi se voi olla opetus- ja tutkimusklinikoissa tutkimus- ja kehittämistoimintaa yhdistävä aihe. Alan koulutuksessa ja kehityshankkeissa tehdään jo nykyisin laajasti yhteistyötä hyvinvointiteknologian asiantuntijoiden kanssa ja tätä yhteistyötä tulee edelleen vahvistaa. Sosiaalialan edustajien tulee erityisesti pitää huolta siitä, että palvelujen käyttäjät ovat mukana hyvinvointiteknologiaa kehittämissä hankkeissa. Edellä mainittu klinikkamalli luo hyvät edellytykset palvelujen käyttäjien integrointiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulujen korkeakoulupoliittisen tehtävän ja etenkin sosiaalialan kehittämistoimintaan suunnattujen voimavarojen näkökulmasta keskeinen kysymys on *sosiaalialan kehittämistyön päällekkäisten rakenteiden purkaminen*. Lakiperusteluissa korostetaan monialaisuutta ammattikorkeakoulujen kehittämistoiminnan vahvuutena. Ammattikorkeakoulujen ylläpitäjinä ovat pääsääntöisesti kunnat. Neljä ammattikorkeakoulua toimii yksityisessä omistuksessa. Ammattikorkeakoulujen soveltava tutkimus- ja kehitystoiminta painottuu sosiaalialan osaamisen vahvistamiseen, työmenetelmien ja käytäntöjen kehittämiseen, hyvinvointipalvelujen arviointeihin, hyvinvointipalvelujen ja niiden asiakasryhmiin liittyvään kehittämistoimintaan sekä ajankohtaisiin haasteisiin. Näitä ovat kuntien palvelurakennemuutos, kehittämisyksiköiden perustaminen, sosiaaliset ongelmat ja hyvinvoinnin vajeet sekä koulutuksen kehittäminen ja kvalifikaatiot. Tutkimus- ja kehitystyö to-

teutuu ammattikorkeakoulujen omina hankkeina, opinnäytteinä ja kehittämistehtävinä ja -kokeiluina sekä verkostoyhteistyönä.

Ammattikorkeakoulujen kehittämistoiminnan rakenteiksi on viime vuosina kehittynyt toimintamallien kirjo. Toiminnassa on Well-Life Centerin kaltaisia ns. kypsiä, laaja-alaisia ja vakiintuneesti toimivia kehittämis- ja innovaatioyksiköitä, kaikkia toimialoja yhdistäviä toimintayksiköitä (esim. Centria), kaikkia toimialoja yhdistäviä toimintamalleja (mm. Innomaraton-malli ja Learning by Development -malli), pienehköjä, kohdennettuja tutkimus- ja kehityskokonaisuuksia (kuten Optiimi, Elixiri), työelämän kanssa luotuja oppimisympäristöjä ja -klinikoita (esim. Diak), ammattikorkeakoulujen hallinnoimia sosiaalialan osaamiskeskustoja tai sen yksiköitä (Seamk, Oamk) ja ohjelmajohdettuja strategioita (esim. Hamk ja Turun amk). Toimintamalleista on esimerkinomainen esittely liitteessä 4. Lisäksi ammattikorkeakouluissa on vireillä uudenlaisia toimintamallien kehittelyjä.

Ammattikorkeakoulut ovat luoneet tutkimus- ja kehitystoimintansa tueksi alueellisia yhteistyörakenteita esimerkiksi neuvottelukuntia ja alueellisia yhteistyöryhmiä tai muutoin kiinnittyneet vahvasti alueellisiin kehittämisprosesseihin niihin osallistumalla. Alueen edustajat ovat mukana myös ammattikorkeakoulujen hallinnossa. Monet ammattikorkeakoulut korostavat ohjelmallisen alueellisen ja valtakunnallisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan merkitystä sekä omaa profiloitumista.

Sosiaalialalla on siirrytty yhä enemmän kuntien väliseen, seudulliseen sekä maakunnalliseen yhteistyöhön kehittämistoiminnassa. Samalla on luotu uudenlaisia, pysyviä kehittämisen rakenteita sosiaalialalle, jotka voisivat ottaa nykyistä laajemmin vastuuta tutkimus- ja kehittämistyön organisoinnista. Näissä rakenteissa tehdään kehittämistyötä erilaisin kombinaatioin kuntien, ammattikorkeakoulujen, yliopistojen, sosiaalialan osaamiskeskusten, sosiaalialan kehittämisyksiköiden, Stakesin alueyksiköiden, alan järjestöjen ja yritysten sekä muiden alueellista kehittämistyötä toteuttavien tahojen kanssa. Kehittämistoiminta tuleekin kytkeä alueellisiin innovaatio- ja aluestrategioihin.

Kehittämistoiminnan rakenteesta on tullut hajanainen. Tämä rakenne voi johtaa yhtäältä eri toimijoiden työn päällekkäisyyteen ja toisaalta joidenkin kysymysten jäämiseen kehittämisen katvealueeksi. Hajanaisuus on saattanut johtaa myös rajallisten voimavarojen epätaloudelliseen käyttöön. Yhteistyö ja monipuolisen asiantuntijuuden hyödyntäminen on jäänyt hieman satunnaiseksi ja yhteistyömahdollisuudet esimerkiksi järjestöjen kanssa ovat systemaattisesti hyödyntämättä. Lisäksi kansainvälistä yhteistyötä tarvitaan nykyistä enemmän.

Alueellinen ja seudullinen kehittämistoiminta kaipaa kokonaistarkastelua ja rakenteita, joiden avulla voidaan toimintaa kohdentaa alueen ja seudun kannalta keskeisiin kysymyksiin ja käyttää voimavaroja kokonaisuutena tehokkaasti. Sosiaalialan kehittämistoiminnan hyvä resursointi ja organisointi on koko alan tulevaisuuden kannalta tärkeä asia. Pitkäjänteinen, teoreettisesti ja metodisesti perusteltu kehittäminen edellyttää hyvää koordinaatiota ja resursseja. Sosiaaliala ei pysy vetovoimaisena eikä houkuttele uusia kehittämissuuntautuneita työntekijöitä, jos näitä edellytyksiä ei ole. Kehittämistoiminnan osuus kuntien sosiaalitoimen menoista on keskimäärin 0,8 %. Kuntien väliset erot ovat silti suuria.

Sosiaalihuollon alueellisen kehittämisen volyymi on sosiaalihuollon valtakunnallisen kehittämishankkeen aikana lisääntynyt merkittävästi. Vuodelle 2006 sosiaali- ja terveysministeriö ja lääninhallitukset myönsivät valtionavustusta sosiaalialan kehittämishankkeille yhteensä 23 M€. Ammattikorkeakoulut ovat kuitenkin jääneet ilman tutkimus- ja kehitystoiminnan mahdollistavaa pysyvää rahoitusta, vaikka sitä on esitetty useissa selvityksissä muun muassa Jorma Rantasen (2004) tekemässä ”Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimuksen rakenneselvityksessä”.

Nyky muodossaan hankerahoituksen on todettu johtavan hajanaiseen ja lyhytjännitteeseen, osittain myös päällekkäiseen kehittämiseen (Kaakinen ym. 2007, 82.) Tähän sosiaalialan kehittämistoiminnassa ei pitkällä aikajänteellä ole varaa. Ammattikorkeakoulujen kannalta koko sosiaalialan kehittämistoiminnan, jota tukee myös soveltava tutkimustoiminta, vahvistaminen edellyttää pysyvää rahoitusjärjestelyä. Sosiaalialan kehittämistoiminnan vahvistamiseksi tarvitaan suoraa rahoitusta ammattikorkeakouluille niiden sosiaalialan tehtäväalueiden kehittämiseen, jotka ammattikorkeakouluilla ovat sosiaalialalle suuntaavien sosionomi (AMK), geronomi (AMK) ja kuntoutuksen ohjaaja (AMK) -koulutusten kautta vastuullaan. Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyötä vaikeuttaa lisäksi se, että EU-rahoituksen ehdot uudella ohjelmakaudella 2007–2013 muuttavat hankkeiden omarahoituskäytäntöä ammattikorkeakoulujen rahoitusosuuksia nostamaan suuntaan. Tämä voi johtaa tutkimus- ja kehitystoiminnan tuntuvaan supistumiseen.

Työryhmä esittää, että ammattikorkeakoulujen kehittämistoiminnalle ja sitä tukevalle soveltavalle tutkimukselle osoitetaan pitkäkestoisen kehittämisen mahdollistava rahoitus.

11.3 Yhteenveto työryhmän esityksistä

Tutkimus- ja kehittämistyön osalta työryhmä tekee kiteyttäen seuraavat esitykset:

- 1 Sosiaalialan ammatillista työtä, sen tietoperustaa, tutkimuksiin perustuvaa metodista kehittämistä ja vaikuttavuuden arviointia koskeva tieteellinen tutkimus keskitetään pääasiassa yliopistojen yhteydessä toimiviin opetus- ja tutkimuskliniikkiin. Yliopistot ja ammattikorkeakoulut sopivat klinikoiden puitteissa tutkimustoimintaa koskevasta keskinäisestä työnjaosta.
- 2 Opetus- ja tutkimuskliniikoiden, sosiaalialan osaamiskeskusten ja kehittämisyksiköiden sekä sosiaalialan alueellisen kehittämistoiminnan tehtävät, vastualueet ja rakenteet on selkiytettävä siten, että voidaan välttää päällekkäinen työ ja suunnata kokonaisvoimavarat taloudellisella tavalla. Tämä edellyttää opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistä sopimista tehtävä- ja kustannusjaoista.
- 3 Sosiaalialalle välttämätön tutkimus turvataan tukien ja resurssien sekä sosiaalityön omaa tiedonmuodostusta että sosiaalialaa monitieteisesti tarkastelevaa tutkimusta. Alan tutkijakoulutus on välttämätöntä.
- 4 Työryhmä esittää, että aikaisempien työryhmäesitysten mukaisesti ammattikorkeakouluille turvataan niiden lakisääteistä tutkimus- ja kehitystoimintaa varten riittävät resurssit.

12 Toteuttamissuunnitelma ja aikataulu

Työryhmän tehtävänä on ollut laatia ehdotus siitä, miten sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta on tarkoituksenmukaista järjestää ja kehittää yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa vuoteen 2012 mennessä ja miten se tulisi mitoittaa ottaen huomioon työelämän ja tutkimuksen tarpeet. Työryhmän esitykset pohjautuvat käsitykseen, että sosiaalialan koulutusta ja tutkimusta tuetaan parhaiten pitkäkestoisilla ratkaisuilla. Monet työryhmän esityksistä pyrkivät vahvistamaan jo tehtyjä, merkittävänä pidettyjä koulutuksen ja tutkimuksen avauksia.

Sosiaalityön yliopistokoulutuksen aloituspaikkoja työryhmä esittää lisättäväksi sadalla. Samalla esitetään kertaluonteisten maisteriohjelmien ja koulutussivupisteiden poistamista. Nämä muutokset on tehtävä portaittain niin, että taataan riittävä sosiaalityöntekijävolyyymi vastaamaan pätevien sosiaalityöntekijöiden pulaan. Sosiaalityön aloituspaikkoja tulisi kasvattaa mahdollisimman pian.

Ammattikorkeakoulujen sosiaalialan koulutusohjelmien lukumäärää ja mahdollista toimintojen yhdistämistä käsittelevä selvitys on työryhmän käsityksen mukaan käynnistettävä välittömästi. Samoin on käynnistettävä aikuiskoulutuksen ennakointiselvitys.

Opetus- ja tutkimusklินิกoiden perustaminen on laajin työryhmän esityksistä. Tällä hetkellä on toimivia opetus- ja tutkimusklinikoita ja niin ollen esitys koskee toiminnan saattamista valtakunnalliseksi ja laajuudeltaan senkaltaiseksi, että se kattaa sosiaalityön opiskelijavolyymin. Työryhmän käsityksen mukaan on välittömästi käynnistettävä tarkemman esityksen valmistelu klinikoista ja niissä tarvittavista resursseista. Suunnittelu tulee toteuttaa yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja niiden sijaintipaikkakuntien/seutujen yhteistyönä siten, että suunnitelmat ovat valmiina viimeistään vuoden 2009 aikana. Suunnitelmia tulee käsitellä valtakunnallisesta näkökulmasta työryhmän esittämässä valtakunnallisessa sosiaalialan koulutusta käsittelevässä yhteistyöelimessä.

Niin ikään välittömästi on muutettava sosiaalityön yliopistokoulutuksen kustannusrakenne. Monet työryhmän esitykset painottavat sosiaalityön yliopistokoulutuksen luonnetta muusta yhteiskuntatieteellisen alan koulutuksesta eroavana siinä määrin, että painotus on otettava huomioon tehtävien resursoinnissa.

Ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen yhteistyötä tukevat rakenteet ovat jo idullaan verkostojen välisessä yhteistyössä. Yhteistyötä tulee jatkaa ja vahvistaa välittömästi. Työryhmä

korostaa myös sitä, että sosiaalialan koulutusta ja sosiaalialan työelämää yhdistävä yhteistyöelin perustetaan valtakunnallisesti varsin pian. Työryhmän käsityksen mukaan sosiaalityön valtakunnalliselle yliopistokonsortiolle asetetut tehtävät voidaan valmistella ja pitkälle toteuttaa vuoteen 2012 mennessä.

Työryhmä on esitystensä valmistelussa kokenut ongelmaksi sen, että sosiaalialan koulutusta ei ole lähestyttävissä opetushallinnon yleisen tiedontuotannon avulla. Koska sosiaalialan koulutuksen mitoitus ja resursointia on tarpeellista arvioida jatkossakin, työryhmä esittää kehitettäväksi sellaista tiedontuotantoa, jossa sosiaalialan koulutusta koskevia tietoja (mm. aloituspaikkojen, opiskelija- ja opettajamäärien) olisi saatavissa. Kehittämistarve koskee myös sosiaalialan työvoimaa koskevaa tiedontuotantoa.

Työryhmä ei ole aikataulun tiukkuuden vuoksi tehnyt arviota esitystensä kustannuksista. Sosiaalityön aloituspaikkojen lukumäärän kasvattaminen, opetus- ja tutkimuskliniikoiden perustaminen ja tutkimuksen kasvattaminen edellyttävät lisäresursseja. Säästöjä syntyy työryhmän käsityksen mukaan kertaluonteisten maisteriohjelmien lopettamisesta ja pienten yksiköiden yhdistämisestä. Työryhmän käsityksen mukaan monet sen esitykset erilaisista koordinaatiotehtävistä edellyttävät ensi vaiheessa resursseja, mutta tavoitteena on, että pitkällä aikavälillä ne tuottavat säästöjä. Kustannusvaikutuksia arvioitaessa on työryhmän käsityksen mukaan otettava huomioon sosiaalialan koulutuksen erityisluonne, nykyisen resursoinnin puutteellisuus sekä koulutus- ja työvoimatarpeen yhteiskunnallinen merkitys.

Lähteet

- Ammattikorkeakoululaki 351/2003. Helsinki.
- Ammattikorkeakoulut Bolognan tiellä (2007) Ammattikorkeakoulujen osallistuminen eurooppalaiseen korkeakoulutusalueeseen. Projektin loppuraportti. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Ammattikorkeakoulujen näkemys erikoistumisopinnoista sosiaaalialalla (2007) Sosiaaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto. Työpaperi.
- Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistyö (2007) Nykytila ja tavoitteet. ARENEN t & k-ryhmä. Varmola, Tapio & Antikainen, Eeva-Liisa & Karppanen, Erkki & Kettunen, Juha & Lundqwist, Ragnar & Lähdeniemi, Matti & Kallioinen, Outi. Turku: Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. Arene ry.
- Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön keskeiset sisällöt sosiaaalialalla (2007) Arto Rautajoki & Meeri Kojonkoski (toim.). Sosiaaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston selvitys. Julkaisematon.
- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere.
- Bauman, Zygmunt (1996) Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.
- Borgman, Merja (1998) Miten sosiaaalialan työntekijöiden ammatilliset tulkinnat rakentuvat? Tutkimuksia 95. Helsinki: Stakes.
- Borgman, Merja (2006) Sosionomit AMK 2015. Teoksessa Matti Vuorensyrjä, Merja Borgman, Tarja Kemppainen, Mikko Mäntysaari ja Anneli Pohjola, Sosiaaalialan osaajat 2015. Sosiaaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 157–229.
- Castel, Robert (2007) Sosiaalinen turvattomuus. Mitä on olla Suojattu? Tiina Arppe (Suom.) Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Davies, John, Weko, Thomas, Kim Lillemor ja Thulstrup, Erik (2006) Thematic Review of Tertiary Education. Organisation for Economic Co-operation and Development Directorate for Education. Education and Training Policy Division.
- Eronen, Anne & Londen, Pia & Perälähti, Anne & Siltaniemi, Aki & Särkelä, Riitta (2007). Sosiaalibarometri 2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Forssen, Katja (2006) Lapsiperheiden hyvinvoinnin muutossuunnat 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Liisa Hokkanen & Maritta Sauvola (toim.) Pohjois-Suomen sosiaaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22. Oulu.

- Gerontologisen sosiaalialan työn vahvistaminen (2006) Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston lausunto.
- Global Qualifying Standards for Social Work Education and Training 2003 International Federation of Social Workers. Luettu 19.7.2007. <http://www.ifsw.org/en/p38000255.html>
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 226/2004 vp. Helsinki.
- Haverinen, Riitta (1999) Palvelusitoumukset ja hyvinvointivaltion palvelujärjestelmän käänne. Julkaisuja106. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja & Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2006) Paras ja lastensuojelu – parasta lastensuojeluun. Sosiaaliturva (94)18, 18–21.
- Helne, Tuula & Laatu, Tuula (2006) (toim.) Vääräyskirja Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Henriksson, Lea (2004) & Wrede Sirpa (toim.) Hyvinvointityön ammatit. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, Susanna & Karvinen-Niinikoski, Synnöve (2006) Tutkintorakenneuudistus sosiaalityön tohtorikoulutuksessa. – Kuvaus nykytilasta ja ehdotus valtakunnallisesta kehittämisysteistä. SOSNET/Tutkintorakennekoordinaatio 15.5.2006. Julkaisematon moniste.
- Honkakoski, Arja (1995) Sosiaalialan ammattikorkeakoulukokeilujen kansainvälinen arviointi. Koulutus- ja tiedepolitiikan linja. Helsinki: Opetusministeriö.
- Honkakoski, Arja (2005) Sosiaaliohjaus – jäänne vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä. Janus 13 (2).
- Hyvinvointi 2015-ohjelma (2007) Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 13. Helsinki.
- Juliusdottir, Sigrun & Petersson, Jan (2004) Nordic Standards Revisited. Social Work Education 25 (5), 567–579.
- Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Julkunen, Raija ((2006) Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Kaakinen, Juha & Nieminen, Jarmo & Ohtonen, Jukka. Sosiaalihuollon kehittämistoiminnan arvioinnin loppuraportti (2007) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kananoja, Aulikki (1997) Murros on mahdollisuus. Stakes raportteja 211, Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Stakes.
- Kananoja, Aulikki (2006) Epilogi. Teoksessa Riitta Seppänen-Järvelä & Vappu Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskysymyksiä. Helsinki: Stakes.
- Kananoja, Aulikki (2007) Sosiaalityön tulevaisuuden innovaatiot. Luento Sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15–16.2. Rovaniemi: Lapin yliopisto..
- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2017 -toimenpideohjelma. Julkaisuja 13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Karjalainen, Sakari (2007) Korkeakoulujen kehittäminen OECD-arvioinnin suositusten pohjalta. Kohti uutta korkeakoululaitosta. Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen seminaari 28.2. Opetusministeriö.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Salonen, Jari, Meltti, Tero, Yliruka, Laura, Tapola-Haapala, Maria & Björkheim, Johanna (2005) Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuuden näkymät. Selvityksiä 28. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Karvinen-Niinikoski, Hoikkala, Susanna & Salonen, Jari (2007) Tutkintorakenneuudistus sosiaalityön koulutuksessa. Sosiaalityön valtakunnallinen hanke 2003-2006. SOSNET julkaisuja 1. Rovaniemi: SOSNET.

- Kautto, Mikko (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006 (2007) Helsinki: Stakes.
- Kemppainen, Tarja (2006) Sosiaalityöntekijät 2015 Teoksessa Matti Vuorensyrjä, Merja Borgman, Tarja Kemppainen, Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola, Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 230–284.
- Kirkon tilastollinen vuosikirja 2004 (2005) Helsinki.
- Kivelä, Sirkka-Liisa (2006) Geriatriksen hoidon ja vanhustyön kehittäminen. Selvityshenkilön raportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Korkeakoulujen rakenteellisen kehittämisen periaatteet (2006) Keskustelumuistio 8.3.2006. Opetusministeriön monisteita 2.
- Koulutus ja tutkimus 2007–2012: Alustava laskelma koulutustarjonnan tavoitteista vuodelle 2012 (2007). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 26. Helsinki: Opetusministeriö.
- Koulutus ja tutkimus 2007–2012 (2007) Koulutuksen ja tutkimuksen lausunnolla oleva kehittämissuunnitelmaluonnos 29.6. 2007. Helsinki: Opetusministeriö.
- Laki ammattikorkeakoululain muuttamisesta 411/2005. Helsinki.
- Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001. Helsinki,.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005. Helsinki.
- Lindberg, Jukka & Tolonen, Mervi (2005) Vastavalmistuneiden urapolut. Vuosina 2003–2004 valmistuneiden Talentian jäsenten sijoittuminen työelämään. Luettu 17.7.2007. http://www.talentia.fi/files/1656_Urapolut2005.pdf
- Liljander, Juha-Pekka (2004) Ammattikorkeakoulutuksen asema eurooppalaisella koulutusalueella. Työryhmämuistioita ja selvityksiä 10. Helsinki: Opetusministeriö.
- Lorenz, Walter (1994) Social Work in a Changing Europe. London: Routledge.
- Lyons, Karen (2003) Doctoral studied in Social Work: exploring European developments. Social Work Education 22(6), 555–564.
- Lyons, Karen, Manion, Kathleen & Carlsen, Mary (2006) International perspectives in Social Work. Global Conditions and Local Practice. Basingstoke: Palgrave. Macmillan.
- Misukka, Heljä (2007) Puheenvuoro ammattikorkeakoulupäivillä Kokkolassa 9.5.2007.
- Murto, Lasse, Rautniemi, Lasse, Fredriksson, Karin, Ikonen, Seena, Mäntysaari, Mikko, Niemi, Leena, Paldanius, Kalevi, Parkkinen, Terttu, Tulva, Taim, Ylönen, Fiia ja Saari, Seppo (2004) Eettisyyttä, elastisuutta ja elämää. Yliopistojen sosiaalityön ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan arviointi yhteistyössä työelämän kanssa. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 5. Helsinki.
- Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma (2005) Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Keuruu: PS-kustannus.
- Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma (2007a) Rajoja rikkoen ja yhteyksiä rakentaen – sosiaalisia innovaatioita kuntien ja järjestöjen uudenaikaisella yhteistyöllä (tulossa).
- Niemi, Leena (2006) Sosiaaliopistosta alan kehityksen kotipesäksi. Teoksessa Sosiaalialan koulutuksen kaksi vuosikymmentä Seinäjoella 1980-2006. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu.
- Niemelä, Heikki & Salminen, Kari (2006) Suomalainen sosiaaliturva Vammala: Kelan, Eläketurvakeskuksen, Telan ja Sosiaali- ja terveysministeriön yhteisjulkaisu. Vammala.
- Niemelä, Jorma (2007b) Kunnallisen sosiaalialan kehittämistoiminnan kokoaminen. Muistio 2.4.2007. Julkaisematon.
- Niiranen-Linkama, Päivi (2005) Sosiaalisen transformaatio sosiaalialan asiantuntijuuden diskurssissa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 272. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

- Onnismaa, Jussi (2003) Epävarmuuden paluu. Ohjauksen ja ohjausasiantuntijuuden muutos. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 91. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Opetusministeriön tilastotiedot ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmissä suorittaneiden aloituspaikoista ja hakijamääristä ammattikorkeakouluttain nuorten koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa vuonna 2007.
- Orme, Joan (2003) Why does social work need doctors? *Social Work Education* 22(6), 542–554.
- Palvelut 2020 – Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa (2006).
Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto.
- Peura, Tuula & Kekäläinen, Ulla (2006) Korkeakouluopiskelijan monet mahdollisuudet.
Joustava opintoketju Pohjois-Savossa -hankkeen loppuraportti. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja D2. Kuopio: Savonia-ammattikorkeakoulu. Luettu 25.7.2007
<http://www.savonia-amk.fi/julkaisut/opetus/kkopisk/verkkokirja.pdf>
- Pohjola, Anneli (1998) Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen kehittäminen. Julkaisuja 52.
Helsinki: Opetusministeriö.
- Pohjola, Anneli (2007) Koulutusta ja vetovoimaa. *Sosiaaliturva* (95)8, 18–20.
- Päihdeongelmien ehkäisy ja hoidon koulutuksen kehittämistyöryhmän mietintö (2007).
Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 17. Helsinki: Opetusministeriö.
- Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Vammala
- Rantanen, Jorma (2004) Yliopistojen ja Ammattikorkeakoulujen rakenneselvitys. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 36. Helsinki.
- Rantanen, Teemu & Toikko, Timo (2006) Käytäntötutkimuksesta kansalaislähtöiseen kehittämiseen. *Janus* 14 (4), 403–410.
- Rautajoki, Arto (2001) Projektit siltana. Teoksessa Arja Jämsen (toim.) *Sosiaalialan AMK-pedagogiikkaa kokemassa*. Sosiaalialan AMK-verkoston julkaisu. Rovaniemi.
- Rautajoki, Arto (2006) Näkemyksiä sosiaalialan osaamiskeskuslinjauksista. Työpaperi opetusministeriölle. Julkaisematon.
- Rautajoki, Arto & Kojonkoski, Meeri (2007) Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden työhön sijoittuminen. Työpaperi. Julkaisematon.
- Rinne, Päivi (2006) Opetussuunnitelma sosiaalisen osaamista määrittämässä. Teoksessa *Sosiaalialan koulutuksen kaksi vuosikymmentä Seinäjoella 1986–2006*. Seinäjoki.
- Räihä & Kiiski-Mäki & Leinonen (2007) Alustus sosiaalialan koulutuksen ja tutkimuksen selvitysryhmälle 14.5.2007.
- Sarvimäki, Pirjo & Siltaniemi, Aki (toim.) (2007) *Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 14. Helsinki.
- Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (2005) (toim.) *Sosiaalityön käytäntötutkimus* (2005) Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Saurama, Erja & Mustonen Tiina (2007) Heikki Waris -instituutti – uutta, innovatiivista ja vaikuttavaa sosiaalialan opetusta, tutkimusta ja kehittämistä. Alustus sosiaalialan koulutuksen ja tutkimuksen selvitystyöryhmälle 14.5.2007.
- Sewpaul, Vishantie & Jones, David (2004) Global Standards for Social Work Education and Training. *Social Work Education* 25 (5), 493–513.
- Silvasti, Jaana (2006) Maatalouden rakennemuutoksen sosiaaliset seuraukset – ja erityisesti se minkä vuoksi ne eivät kiinnosta juuri ketään. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.)

- Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2006 Luettu 16.7.2007 osoitteessa
<http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/tilastojulkaisut/vuosikirja.htm#Ankkuri11>
- Sosiaalihuolto Suomessa (2006) Esitteitä 11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset valtio-, kunta- ja yksityis sektorilla.
 Julkaisuja 18. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Julkaisuja 14.
 Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Suomi, Asta (2002) Ammattia etsimässä. Aikuisopiskelijat kertovat sosiaaliohjaajakoulutuksesta ja
 narratiivisen pätevyyden kehittymisestä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social
 Research 194. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston säännöt (2004) Sosiaalialan
 ammattikorkeakoulutuksen verkosto 25.11.2004. Julkaisematon.
- Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö 4/2005.
- Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimukset valtio-, kunta- ja yksityis sektorilla (2007)
 Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 18.
- Sosionomin ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon tuottama pätevyys sosiaalityöntekijän tehtäviin.
 Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston lausunto Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto
 Arene ry:lle 18.09.2005.
- Sosionomin (AMK) ydinosaaminen., Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston raportti (2001)
 Työryhmä Borgman, Merja & Dal Maso, Riitta & Hakonen, Sinikka & Honkakoski, Arja (pj.) & Lyhty,
 Tuomo. Rovaniemi.
- Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektin loppuraportti (2004)
 Horsma, Teija & Jauhiainen, Elina. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä.
- Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus (2006) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 35.
- Tie hyvään vanhuuteen (2007) Vanhusten hoidon ja palvelujen linjat. Sosiaali- ja terveysministeriön
 selvityksiä 8. Helsinki.
- Tuohino, Noora (tulossa) Käytännön opetuksen kehittäminen sosiaalityön yliopistokoulutuksessa.
 Käsikirjoitus.
- Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista 352/2003. Helsinki.
- Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta
 423/2005. Helsinki.
- Urponen, Kyösti (1998) Kohti uutta aikaa. Analyysi suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta ja sen
 haasteista sosiaalityölle ja -politiikalle. Lapin yliopisto. Opetusmoniste.
- Virtanen, Petri ((2007) Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen.
 Helsinki: Edita Prima Oy.
- Vuorensyrjä, Matti, Borgman, Merja, Kemppainen, Tarja, Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli (2006)
 Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke
 (SOTENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Yksityinen palvelutuotanto sosiaali- ja terveydenhuollossa 2004. Suomen Virallinen Tilasto. Sosiaaliturva
 2007. Helsinki: Stakes.

Eriävä mielipide

Työryhmän enemmistön kanta oli se, että lakia sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (9.4.2005/272) ei suositeta avattavaksi ylempien ammattikorkeakoulututkintojen aseman määrittämiseksi. Edotukseni on, että pätevyysvaatimuksia madaltamatta kelpoisuuslaki tulisi avata siten, että kelpoisuusvaatimuksena sosiaalityöntekijän tehtäviin olisi edelleenkin ylempi korkeakoulututkinto, mutta se voisi olla Bolognan prosessin mukainen master-tasoinen, 300 opintopisteen laajuinen tiedekorkeakoulututkinto (maisteritutkinto) tai master-tasoinen, 300 opintopisteen laajuinen, sosiaalityöhön painotunut ammattikorkeakoulututkinto (sosionomi ylempi AMK -tutkinto), johon vielä liittyy kolmen vuoden työkokemus. Sosiaalityöntekijän tehtävästä käsin määrittyisi se, kumpi tutkinto antaa siihen nimenomaiseen tehtävään paremmat valmiudet.

Sosiaalityöntekijäpulan ratkaisemiseksi tarvitaan hyvin laaja toimenpidekokonaisuus. Koulutusjärjestelmän tulisi vastata tähän ongelmaan, vaikka tilanteeseen vaikuttavat monet muutkin tekijät kuin koulutus ja sen mitoitus. Näitä muita tekijöitä ovat mm. työn organisointi, status ja palkkaus.

Kun työvoimaennusteissa sosiaalialan työvoimatarpeen arvioidaan kasvavan, tarvitaan lisää aloituspaikkoja sosiaalialan koulutukseen myös yliopistoissa – toisen asteen ja ammattikorkeakoulujen lisäksi. Tarvitaan yhä voimistuvaa kehitystyötä tehtävärakenteen muuttamiseksi niin, että alemman korkeakoulututkinnon (bachelor) suorittaneiden sosionomien paikka sosiaaliohjauksessa ja sosiaalialan muissa tehtävissä vakiintuu. Näillä ja muilla toimenpiteillä voidaan vastata työelämän tarpeeseen.

Työryhmän eräänä tehtäväksiantona oli selvittää, mikä on yliopistojen maisteriohjelmien ja ylempien ammattikorkeakoulututkintojen rooli ja tarve. Työryhmä teki keskusteluissa ja mietinnössä mielestäni erinomaisen analyysin sekä yhteiskunnan muutoksesta että sosiaalialan ja sosiaalityön muutoksesta.

Johdonmukaisena johtopäätöksenä tästä analyysistä olisi sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (9.4.2005/272) avaaminen. Sen 3. pykälässä todetaan, että ”kelpoisuusvaatimuksena sosiaalityöntekijän tehtäviin on ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolliset opinnot sosiaalityössä”.

Lakia säädettyä ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot eivät olleet vakiinnuttaneet asemaansa. Lisäksi ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja on keskustelussa käsitelty yhtenäisenä kokonaisuutena. Vain osassa ammattikorkeakouluja toteutettu ylempi ammattikorkeakoulututkinto soveltuisi sosiaalityöhön. Muissa toteutetut opetussuunnitelmat pätevoittävät hieman erilaisiin, sinänsä perin tarpeellisiin tehtäviin. Esimerkkinä voisi mainita

vaikka hyvinvointiteknologian.

Sosiaalityön ja yleensä sosiaalialan työn vaativuus kasvaa. Lakia olisi siis muutettava siten, että sosiaalityön kelpoisuusvaatimuksia ei madalleta. Edelleenkin on perusteltua vaatia ylempää korkeakoulututkintoa eli master-tason tutkintoa, mutta hyödyntää nykyistä paremmin koulutuksemme duaalimallin mukaisia erilaisia osaamisprofileja.

Merkittävässä osassa sosiaalityöntekijän tehtäviä yliopistossa suoritettu sosiaalityön tutkinto on paikallaan – erityisesti esimerkiksi lastensuojelua koskevassa päätöksenteossa. Osa työstä on kuitenkin ”toisen modernin” sosiaalityötä, jossa työskennellään erilaisten ryhmien, yhteisöjen ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Siihen taas antavat valmiuksia ammattikorkeakoulujen tutkinnot.

Tehtävä rakenneuudistus on välttämätön sosionomien aseman selkiyttämiseksi ja työelämän kehittämiseksi. Sosiaalityön sisällä on kuitenkin sellaisia tehtäviä, joita ei ole tarkoituksenmukaista muuttaa sosiaaliohjaajan tai erityissosiaaliohjaajan tehtäviksi. Niihin vaaditaan erilaista osaamista kuin tiedekorkeakoulun tuottamaa. Tehtävä rakenteen muutos näiden tehtävien osalta olisi näennäistä. Työ ei muuttuisi ja asiakaskunta pysyisi samana. Tehtävä rakenteen muutos on tehtävä aina työelämän tarpeista, ei professioiden kiistoista käsin.

Tiedepoliittisesti ratkaisumallini perustuu siihen, että vaikka sosiaaliohjauksen metodeja ja käytäntöjä tuleekin edelleen kehittää, sosiaaliohjaus perustuu laaja-alaisesti erilaisiin yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisiin teorioihin. Ei ole olemassa erityistä tieteellistä ja teoreettista sosiaaliohjauksen oppialaa. Tiedepoliittisesti ei ole perusteltua edes kehittää sosiaaliohjauksesta omaa tieteenalaansa – ja jos olisikin, se tehtävä järjestelmässämme on yliopistoilla. Sosiaaliohjaus ammentaa paljon nimenomaan sosiaalityön alalta tehdystä tieteellisestä tutkimuksesta. Se välittyy myös ylempien ammattikorkeakoulututkintojen kouluttajista, joilla on usein pitkä kokemus käytännön sosiaalityöstä, pedagoginen pätevyys ja tiedekorkeakoulussa suoritettu tohtorin, lisensiaatin tai maisterin tutkinto – vastuuhenkilöiltä edellytetään nimenomaan tiedekorkeakoulussa suoritettua jatkotutkintoa.

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto on kehittänyt yhteistyössä sosiaalialan ja sosiaalityön vaativiin asiakastyön ja asiantuntijatehtäviin valmiudet antavaa ylempää ammattikorkeakoulututkintoa kansainvälisesti vertailukelpoisena master-tason tutkintona. Tutkinto antaa sosiaalityöntekijän tehtävään ammatillisesti spesifin substanssiosaamisen rinnalla kehittämistyön valmiuksia. Niiden perustana on sosiaalialan käytännöistä nouseva tiedon tuottaminen. Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot tarjoavat sosiaalityöhön työelämän kaipaaman pragmaattisen ja emansipatorisen tiedonintressin akateemisen tiedonintressin rinnalle. Koulutus on erilainen kuin yliopistokoulutus ja sen pitääkin olla sitä myös sosiaalityössä. Vain siten saadaan sosiaalityön tehtäviin selvitystyöryhmän perusorientaation mukaista moniäänisyyttä ja toisiaan täydentävää korkeatasoista osaamista.

Lakia sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista tulisiikin muuttaa siten, että sosiaalityöhön voisi pätevyitä sekä tiede- että ammattikorkeakoulusta. Työantajan tulisi tehtävän sisällöstä käsin arvioida, kumpi koulutus luo paremmat valmiudet kyseiseen tehtävään. Osassa työelämää tunnetaan jo varsin hyvin ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden pätevyys ja soveltuvuus ja toivotaan muutosta kelpoisuuslakiin.

Jos sosiaalityön sisällä korkeakoulusektoreitten tuottamat erilaiset osaamisprofiilit otettaisiin paremmin huomioon, yliopistollisessa maisterikoulutuksessa voitaisiin enemmän painottaa mm. sosiaalioikeuden, sosiaalitalouden, sosiaalihallinnon ja -johtamisen osaamista ja tutkimusta.

Esittämäni lakimuutos ei ratkaise kuin vain pienen osan sosiaalityöntekijäpulasta. Sosionomeista korkeintaan kymmenisen prosenttia tulee suorittamaan ylemmän tutkinnon.

Lisäksi ylempää ammattikorkeakoulututkintoa suorittamaan tulevilla on jo usean vuoden kokemus työelämästä ja valmis työpaikka. Osa heistä on johtavassa asemassa ja opiskelu on vauhdittanut heidän urakehitystään. Todennäköistä on, että vain osa heistä harkitsisi siirtymistä sosiaalityöntekijän tehtävään.

Mietinnössä esitetyt opintopolut ovat yksilön ja hänen elinikäisen oppimisensa kannalta tärkeitä. Koulutusjärjestelmä ei voi periaatteessa eikä kustannussyistä perustua kuitenkaan rinnakkaisten tai peräkkäisten tutkintojen varaan kelpoisuuden saavuttamiseksi.

Lain avaamisessa kysymys on myös ylempään ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden ja suorittavien oikeusturvasta. Bolognan prosessiin liittyneiden maiden opetusministerit sitoutuivat Lontoon julistuksessaan 18.5.2007 toimimaan ”tarpeen mukaan hallitustemme kautta sen varmistamiseksi, että julkisen sektorin työllistymis- ja urakehitysrakenteet vastaavat täysin uutta tutkintojärjestelmää.” Tämän varaan Suomen korkeakoulujärjestelmä kaksine pilareineen on myös luotu. Korkeakoulututkintojen järjestelmästä annetun asetuksen (426/2005) 10. pykälän mukaan ylempi ammattikorkeakoulututkinto tuottaa saman kelpoisuuden kuin ylempi korkeakoulututkinto.

Mikäli työryhmä olisi ottanut toisen kannan kelpoisuuslakiin, myös eräät muut johtopäätökset olisivat mietinnössä muuttuneet.

Liitän eriävään mielipiteeseen poikkeuksellisen vetoomuksen. Sosiaaliala ja sen koulutus ovat niin monien mittavien haasteiden edessä, että toivon käytävän tasapuolisesti keskustelua kaikista erilaisista toimenpiteistä, joilla koulutus voi määrällisesti ja laadullisesti vastata työelämän tarpeisiin. Siksi keskustelu ei saisi juuttua yksistään kelpoisuuslain muutoksiin. Keskustelussa kelpoisuuslaistakin tulisi keskittyä työelämän tarpeisiin ja viileään analyysin erilaisten koulutusten tuottamasta osaamisesta.

Työryhmän kuulemat asiantuntijat

Erityisasiantuntija Mervi Tolonen, Talentia
Kehittämispäällikkö Leea Pajja, Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto
Yhteistyölehtori Ritva Mänttari, Uudenmaan erityispalvelut
Koulutuspoliittinen sihteeri Juuso Leivonen, Suomen Ylioppilaskuntien Liitto (SYL) ry
Professori Petri Kinnunen, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Johtaja Tarja Kauppinen, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Ylijohtaja Aino-Inkeri Hansson, Sosiaali- ja terveysministeriö
Ylitarkastaja Pirjo Sarvimäki, Sosiaali- ja terveysministeriö
Kehittämispäällikkö Päivi Lindgren, Stakes
Professori, tutkimuspäällikkö Ilse Julkunen, Stakes ja Mathilda Wrede -institutet
Tulosaluejohtaja Riitta Haverinen, Stakes
Kehityspäällikkö Sirkka-Liisa Karhunen, Kuntaliitto
Lastensuojelun avopuolen palvelupäällikkö Jaana Valpas, Vantaan kaupunki
Perheiden palveluiden erityisasiantuntija Irmeli Salakka, Vantaan kaupunki
Koulutuspoliittinen vastaava Mikko Majander SAMOK ry
Koulutuspoliittinen sihteeri Veli-Matti Taskila SAMOK ry
Vs. yliopettaja Riitta Dal Maso, Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto.
Koulutuspäällikkö Meeri Kojonkoski, Turun ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto.
Yliopettaja Leena Niemi, Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto
Yliopettaja Leena Viinämäki, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto
Koulutusasiamies Veli-Matti Lamppu, Suomen yrittäjät / Hoivayrittäjät
Pääsihteeri Jouko Vasama, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry
Professori Katja Forssen, Turun yliopisto, Sosnet
Professori Synnöve Karvinen-Niinikoski, Helsingin yliopisto, Sosnet
Professori Mikko Mäntysaari, Jyväskylän yliopisto, Sosnet
Professori Pauli Niemelä, Kuopion yliopisto, Sosnet
Professori Anneli Pohjola, Lapin yliopisto, Sosnet
Professori Maritta Törrönen, Helsingin yliopisto, Sosnet
Suunnittelija Sanna Lähteinen, Sosnet
Professor Gunborg Jakobsson, Åbo Akademi
Professor Helena Blomberg-Kroll, Svenska social- och kommunalhögskolan vid HU
Rector Henrik Hägglund, Svenska social- och kommunalhögskolan vid HU
Prefekt IngerWesterlund, Yrkeshögskolan Sydväst
Programansvarig lektor Eva Juslin, Yrkeshögskolan Sydväst
Avdelningschef för social- och hälsovården Camilla Wikström-Grotell, Arca-Nylands svenska yrkeshögskola
Överlärare Åsa Rosengren, Arcada-Nylands svenska yrkeshögskola
Verkställande director Georg Henrik Wrede, Mathilda Wrede -institutet

Liite 2.

Liitetaulukko 1. Sosiaalityön koulutusyksiköiden opetusvirat tehtävänimikkeittäin (Tuohino 2007)

Yksikkö	Professorit	Lehtorit	Yliassistentit	Assistentit	Pt. tuntiopettajat	Yht.
HY	2	3				5
JY	1	3		1		5
KuY	5	2	1	3	1	12
LaY	3	2	1	1		7
Soc&Kom	1½	3		1		5½
TaY	4	5	2			11
TY	1	2		1		4
Yht.	17½	20	4	7	1	49,5

Liitetaulukko 2. Muut erillisrahoituksella olevat opetusvirat sosiaalityön yliopistoyksiköissä (Tuohino 2007)

Yksikkö	Professorit	Erikoistumis- koulutuksen professorit (65 %)	Lehtorit	Yliopisto- opettajat	Yli- assistentit	Assistentit	Yht.
HY	1½ + 1*; 1½	2		1 ½; 1½			6
JY	1*	1		4*			6
KuY	2*	1	2*				5
LaY	2	1	3*; 1			1*	7
Soc&Kom				½*			½
TaY		2					2
TaY/Pori	1		1		2		4
TY		1;					1
Yht.	8½	8	6	6	2	1	31½

*) maisteriohjelmiin liittyviä opetustehtäviä

Tutkimusta, opetusta ja käytäntöä yhdistäviä uusia toteutuksia

Heikki Waris -instituutti

Heikki Waris -instituutti harjoittaa uutta, innovatiivista ja vaikuttavaa sosiaalialan opetusta, tutkimusta ja kehittämistä. Se on osa Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskusta. Instituutin toiminnassa ovat mukana myös Espoon, Kauniaisten ja Vantaan kaupungit. Hallinnollisesti instituutti on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston yksikkö. Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen kanssa on solmittu yhteistyösopimus, joka tukee käytäntölähtöistä sosiaalityön opetusta ja tutkimusta sekä yliopistossa että instituutissa. Toimintaan osallistuvat myös Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia ja Kalliolan setlementti.

Kolmas sektori on tärkeä yhteistyötaho toiminnan kehittämisessä ja käytäntöyhteyden vahvistamisessa. Heikki Waris -instituutti toimii yhteistyössä Mathilda Wrede -klinikan kanssa, joka on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ruotsinkielinen opetus- ja kehittämisklinikka sekä osa suomenruotsalaista sosiaalialan osaamiskeskusta.

Heikki Waris -instituutin tehtävänä on mm. kehittää ja tutkia kaupunkisosaalityön lähestymistapoja ja menetelmiä, edistää sosiaalityön menetelmiin liittyvän tutkimuksen, kehittämisen ja opetuksen yhteyttä, rakentaa ja pitää yllä ammattikäytäntöjen tutkimus-, kehittämis- ja opetusyhteisöä, edistää joustavaa ja verkostoitunutta sekä sektorirajat ylittävää työtettä ja kehittää tiedontuotannon rakenteita ja sosiaalista vaikuttamistoimintaa. Instituutti harjoittaa perinteisen tutkimuksen, kehittämisen ja opetuksen rajoja ylittäviä toimintatapoja ja kehittää myös uudenlaisia tehtäväkuvia sektorirajat ylittävään työhön. Kiinnostuksen kohteena ovat kaupunkiympäristölle ominaiset sosiaaliset ilmiöt ja ongelmat, joihin haetaan uusia ratkaisu- ja lähestymistapoja. Työskentelyalueita ovat esimerkiksi varhainen puuttuminen, lastensuojelu, kuntouttava sosiaalityö, yhteisösosiaalityö, sosiaalinen raportointi ja vaikuttamistoiminta sekä ammattikäytäntöjen opetus ja tutkimus. Erityistä huomiota kiinnitetään monikulttuuriseen näkökulmaan.

Instituutissa työskentelee määräaikaista tutkija- ja kehittäjäsosiaalityöntekijöitä sekä yliopiston opettajia ja opiskelijoita. Kehittämistyö tehdään suurelta osin projekteina. Käytännön työntekijöiden, tutkijoiden ja opettajien yhteisen vuorovaikutuksen, yhteisten kohtaamispaikkojen ja uusien verkostojen kautta syntyy myös sosiaalisia innovaatioita. Toiminnan sisältöihin liittyvät sosiaalialan innovaatiot syntyvät toiminnasta rajapinnoilla, liittyvät sosiaalityön käytäntösuhteen kehittämiseen, ovat hyödynnettävissä suoraan sosiaalityön käytännössä sekä kiteytyvät käytäntötutkimuksen kehittämiseen. Sosiaalityön käytäntöjen kehittämisen rinnalla myös sosiaaliohjaus on otettu mukaan sosiaalialan käytäntöjen kehittämiseen. (Saurama & Mustonen 2007) Käytäntöjen kehittäminen voi tapahtua paitsi sosiaalityöntekijöiden ja yliopisto-opettajien johdolla, myös opiskelijavetoisesti esimerkiksi Matalan kynnyksen neuvontapiste Neron toiminnassa.

Mathilda Wrede -instituutti

Mathilda Wrede -instituutti on opetus-, kehittämis- ja tutkimuslaitos, joka toimii Helsingin kaupungin ruotsinkielisten sosiaalipalvelujen välittömässä yhteydessä. Yhteistyötä tehdään sopimus pohjaisesti Helsingin kaupungin, Helsingin yliopiston, Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet:n ja Ab Det finlandsvenska kompetenscentret inom det sociala området-yhtiön kanssa. Sen keskeisenä tehtävänä on kehittää sosiaalialan opetus- ja työtapoja sekä toimia koko suomenruotsalaisen osaamiskeskusalueen erikoistietojen konsultaatioyksikkönä. Mathilda Wrede -instituutti harjoittaa myös tutkimustoimintaa.

Instituutin toimintamuodoiksi ovat vakiintuneet opetus, täydennyskoulutus, kehittämisspiirit, teemakahvilat ja erilaiset työpajat, joita toteutetaan yhteistyössä käytännön työntekijöiden ja opiskelijoiden kanssa. Tutkija- ja kehittäjäsosiaalityöntekijöille tarjoutuu mahdollisuus opiskella sosiaalityön käytäntöä samalla kun he tekevät maisteri- ja lisensiaattitutkimuksia. Instituutin tutkimuksellisia painoalueita ovat käytäntötutkimus ja arviointitutkimus.

Praksis

Sosiaalityön opetus- ja tutkimusyksikkö Praksis on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ja Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen sekä Heikki Waris -instituutin yhteinen hanke, jossa on tuotettu tietoa ja osaamista sosiaalityöstä ja asiakastyön käytännön opetuksesta. Praksiksen tavoitteena on luoda sosiaalityöntekijöille, sosiaalityön opiskelijoille ja opettajille uudenlainen yhteistoiminnan ja oppimisen areena, jossa ylitetään perinteistä jakoa teoreettisen yliopisto-opetuksen ja käytännön asiakastyön välillä. Toiminnassa toteutetaan asiakastyön ja sosiaalityön opetuksen yhdistämisestä nousevia kehittämis-, tutkimus- ja tiedontuotantoprosesseja. Kaupungin ja yliopiston yhteistyöhankkeessa yhteiskuntapolitiikan laitoksen sosiaalityön opiskelijat työskentelevät asiakkaan kanssa käytännön opettajien ohjauksessa. Tapaamiset videoidaan opiskelijoiden oppimisprosessin tueksi ja opiskelijoiden asiakastyö nivoutuu osaksi Läntisen sosiaaliaseman sosiaalityötä. Opetusta toteutetaan yhteistyössä yliopiston ja sosiaaliaseman kesken.

Turun Moniammatillinen opetus- ja tutkimuskliniikka

Turun Moniammatillisen opetus- ja tutkimuskliniikan tavoitteena on luoda aitoon asiakastyöhön perustuva oppimis- ja opetusympäristö, joka keskittyy lasten, nuorten, aikuisten ja perheiden tutkimukseen, neuvontaan ja kuntoutukseen. Tavoitteena on luoda konteksti, missä yliopiston psykologian, sosiaalityön ja erityisopettajakoulutuksen opiskelijat voivat yhdessä opiskella ammatillisia taitoja. Tavoitteena on monitieteisyyden ja moniammatillisuuden hyödyntäminen, asiakastyön opettaminen ja oppiminen todellisessa asiakassuhteessa sekä antaa kokemus moniammatillisessa työryhmässä työskentelystä. Klinikkaopetuksen on todettu lisäävän opiskelijoiden tietotaitoa ja vuorovaikutustaitoja. He oppivat toimimaan moniammatillisissa ryhmissä, mikä vastaa tilannetta ”aidossa” työelämässä. (Räihä, Mäki & Leinonen 2007)

Opetus- ja tutkimuskliniikka tarjoaa Turun ja Varsinais-Suomen sosiaalitoimen ja terveydenhuollon asiakkaille tutkimuksia, joiden avulla kartoitetaan muun muassa asiakkaan psyykkistä ja sosiaalista selviytymistä sekä työkykyä. Kun asiakkaana on lapsi, selvitetään lapsen kehitykseen, koulunkäyntiin ja oppimiseen liittyviä ongelmia sekä perhetilanteeseen liittyviä vaikeuksia. Asiakkaita lähettävät opetuskliniikalle muun muassa Turun kaupungin ja lähikuntien sosiaalitoimi, perheneuvolat ja koulutoimi. Opetuksen painopiste on asiakas-

työssä, ja siinä hyödynnetään mm. pienryhmäopetusta, teoria- ja tapausseminaareja, oppimispäiväkirjaa, opiskelija- ja asiakaspalautetta, työnohjausta ja tutkimusta. (emt.)

Käytännön opetuksen kouluttajina toimivat sosiaalityön, psykologian ja erityispedagogiikan opettajat, Oppimistutkimuskeskuksen ja Kognitiivisen neurotieteen tutkimuskeskuksen työntekijät sekä muut kotimaiset ja ulkomaiset asiantuntijat. Kaikilla asiakastyötä ohjaavilla opettajilla on vankka kokemus käytännön työstä. Klinikajaksot suoritettuaan opiskelijat suorittavat niin sanotun käytännön kenttäharjoittelun laitoksen hyväksymässä sosiaalialan toimintayksikössä. Kenttäjakso toimii väylänä työelämään.

Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan malleja

Ammattikorkeakoulut ovat muodostaneet tai integroituneet laajasti osaksi alueellisia tutkimus- ja kehitystoiminnan keskittymiä, joista osa on vakiintuneita hyvinvointialan tutkimus- ja kehitystoiminnan keskuksia esimerkiksi Well Life Center, osa monia toimialoja yhdistäviä toimintayksiköjä esimerkiksi Centria, osa monia toimialoja yhdistäviä toimintamalleja esimerkiksi Innomaraton-malli ja Learning by development -malli, osa pienehköjä ja kohdennettuja tutkimus- ja kehityskokonaisuuksia esimerkiksi Optiimi ja Elixiri, osa työelämän kanssa luotuja oppimisympäristöjä ja -klinikoita esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulussa, osa ammattikorkeakoulujen yhteydessä toimivia sosiaalialan osaamiskeskuksia tai sen yksiköitä, jotka mielletään juuri nimenomaiseksi keskuksiksi esimerkiksi Seinäjoen ammattikorkeakoulu tai Oulun seudun ammattikorkeakoulu, osa ohjelmapohjaisia strategioita esimerkiksi Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu ja Turun ammattikorkeakoulu sekä osa vireillä olevia kansallisia tai kansainvälisiä hankkeita.

Well Life Center

Well Life Center (=WLC) on hyvinvointiosaamisen kehitysympäristö, joka pyrkii tuomaan lisäarvoa yhteistyökumppaneilleen tarjoamalla kumppanuutta sekä laadukkaita ja kehittyneitä tutkimus- ja kehityspalveluja. WLC on korkeakoulujen, julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteinen hyvinvointiosaamisen tuotekehitys- ja innovaatioympäristö. WLC mahdollistaa laajan yhteistyön eri yritysten, tiedekorkeakoulujen, Laurea-ammattikorkeakoulun ja kolmannen sektorin organisaatioiden kanssa.

Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun Centria

Centria on Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun tutkimus-, kehitys- ja täydennyskoulutusyksikkö, jossa tutkimus- ja kehitystoiminnan päätehtävänä on luoda edellytyksiä alueen yritysten ja yhteisöjen kehittymiselle.

Laurea ammattikorkeakoulun Learning by Developing -malli

Learning by Developing (=LbD), tutkiva oppiminen kehittämishankkeissa on Laurea-ammattikorkeakoulun pedagoginen toimintamalli-innovaatio, jossa oppimisprosessi on muotoiltu tutkimus- ja kehittämisprosessiksi. Se merkitsee autenttisuuteen, tutkimuksellisuuteen ja kohtaamiseen perustuvaa oppimista. Toimintamallissa ammattikorkeakoulun pedagoginen-, aluekehitys- ja tutkimus- ja kehittämistehtävä sulautuvat yhdeksi osaamisen ja tiedon tuottamisen prosessiksi.

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun Innomaraton-malli

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun Innomaraton-malli on monialainen innovointiympäristö, jonka tavoitteena on kehittää tuote- ja palveluideoita alueen yrityksille. Maratontapahtumassa sosiaali- ja terveysalan opiskelijat muodostavat moniosaajatiimejä tekniikan, kaupan ja kulttuurialan opiskelijoiden kanssa, jotka tuottavat toteuttamiskelpoisia ideoita yrityksille. Innomaratonin valmistaudutaan kahden kuukauden ajan, jolloin opiskelijat valmennetaan ja tiimiytetään. Maraton huipentuu viikon kestävään intensiivijaksoon, jolloin opiskelijatiimit työstävät ideaansa. Tapahtuman päätteeksi yrittäjistä ja ammattikorkeakoulun edustajista koostuva raati arvioi ideat ja antaa palautteen niiden kehityskelpoisuudesta. Kolme parasta ideaa palkitaan ja kehityskelpoisia ideoita kehitetään edelleen.

Lahden ammattikorkeakoulun oppimiskeskus Optiimi

Optiimi on osa Lahden ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan laitosta. Se sisältää muun muassa hoitotyön ja sosiaalialan palveluja, projekteja ja hankkeita ohjattuina opiskelijatöinä. Optiimissa toteutetaan opetussuunnitelmaan perustuvia ja työelämälähtöisiä hankkeita, joissa opiskelijat kohtaavat eri-ikäisiä asiakkaita. Opiskelijat osallistuvat projektien ja hankkeiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Mikkelin ammattikorkeakoulun Elixiri

Elixiri on hyvinvointiosaamiskeskus, joka on monialainen ja kattaa myös sosiaalialan. Toiminnan tarkoituksena on edistää Mikkelin seudun väestön hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä. Painopiste toiminnassa on hyvinvoinnin palveluosaamisen kehittämisessä Etelä-Savon alueella.

Diakonia ammattikorkeakoulun kehittämistoiminnan klinikkamalli

Monissa ammattikorkeakouluissa muun muassa Diakonia-ammattikorkeakoulussa on kehitetty erilaisia kehittämistoiminnan klinikoita, jotka keskittyvät jonkin tietyn sosiaalialan tehtäväalueen kehittämiseen. Esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulu, Seurakuntaopisto ja Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä ovat päättäneet perustaa yhteisen vammaisalan erityisosaamista varmistavan kehittämis- ja palvelukeskuksen ja kiinteistöosakeyhtiön. Lisäksi Savossa ollaan neuvottelemassa vanhustyön osaamiskeskittymästä.

Ammattikorkeakoulujen yhteydessä toimivat sosiaalialan osaamiskeskukset tai sen yksiköt

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (POSKE) Pohjois-Pohjanmaan yksikkö on sopimuksellisesti organisoitunut Oulun seudun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan yksikön yhteyteen. SONet BOTNIA on verkosto-organisaatio, jota Seinäjoen ammattikorkeakoulu hallinnoi. Seinäjoen ammattikorkeakoulun moniammatillisen Hyvinvointiklinikan käynnistämismenettely on kesken, mutta se tulee toimimaan tutkimus- ja kehittämistoiminnan oppimisympäristönä mm. innovaatioiden juurruttamisen, testauksen ja myös sosiaali- ja terveysalan yrittäjäyhteistyönä.

Ohjelma-perustainen kehittäminen

Esimerkiksi Turun ammattikorkeakoulun HYTKE – Hyvinvointipalveluiden- ja talouden tutkimus- ja kehitysohjelma on koko hyvinvointipalvelujen kenttää koskeva alueen työelämän kanssa tehtävä ohjelma-perustainen hankekokonaisuus, jossa ammattikorkeakoulun sosiaaliala on mukana.

Lisäksi mm. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun Aluekeskusohjelmaan perustuva Hyvinvointialan innovaatiokeskus on alueellinen ja monialainen asiakaslähtöistä hyvinvointiteknologia- ym. osaamista kehittävä oppimis- ja innovaatioympäristö. Se tarjoaa mahdollisuudet hyvinvointiteknologiaan liittyvään tutkimus- ja kehitystoimintaan, yrittäjyyteen ja uudentyypisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseen.

Esimerkkejä muusta tutkimus- ja kehittämistoiminnan kehittämisestä:

Rovaniemen ammattikorkeakoulu kokoaa hyvinvointialan voimavarat yhteen Lapin yliopiston kanssa. Tavoitteena on liittää tutkimusyhteistyö laajempaan kokonaisuuteen, josta käytetään nimeä Arctic Wellbeing Park. Siihen tulevat mukaan julkisen ja yksityisen sosiaali-, terveys- ja liikuntatoimen lisäksi järjestöt, sote-alan teknologiayritykset, ammattikorkeakoulut ja yliopistot. Tavoitteena on luoda aluetta palveleva hyvinvoinnin strateginen osaamiskeskittymä.

Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun Itsenäisen suoriutumisen innovaatiokeskus ISAK toteuttaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa toimialan tuotteisiin ja palveluihin liittyen. Yhteistyökumppaneina tutkimus- ja kehitystoiminnassa ovat tutkimus- ja kehittämisorganisaatiot, oppilaitokset sekä yritykset.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 978-952-485-421-4

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet
PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)
00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet
puhelin / telefon (09) 7010 2363
faksi / fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi